

**PAPIESKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
W KRAKOWIE**

Wydział Teologiczny

**WYKSZE SEMINARIUM DUCHOWNE
ZAKONU PAULINOW**

Marcin Minczynski OSPPE

**OBECNOSC I DZIAŁANIE DUCHA SWIETEGO
W POSZCZEGOLNYCH WIERNYCH
WEDŁUG LISTOW SW. PAWŁA APOSTOŁA**

Praca magisterska
napisana na seminarium naukowym
z Teologii Biblijnej pod kierunkiem
O. prof. dra. hab. Tomasza Marii Dabka OSB

Krakow 2002

OPIS BIBLIOGRAFICZNY PRACY

Autor: Marcin Minczynski OSPPE

Tytuł Pracy: *Obecnosc i dzialanie Ducha Swietego w poszczegolnych wiernych wedlug listow Sw. Pawla Apostola*

Praca Magisterska pod kierunkiem O. prof. dra hab. Tomasza Marii Dabka OSB

Krakow, Wyzsze Seminarium Duchowne Zakonu Paulinow, Wydział Teologiczny, Papieska Akademia Teologiczna, 2002, stron 105.

Abstrakt

W pracy omowiono zagadnienie obecności i działania Ducha Świętego w poszczególnych wiernych w oparciu o naukę Świętego Pawła Apostoła. Celem pracy było przedstawienie nauki Apostoła o nieodzownym zbawczym działaniu Ducha Świętego w wierzących, zawartej w jego listach. Zastosowano metody egzegetyczną, analityczną, syntetyczną i porównawczą. Wykorzystano cztery wydania tekstów źródłowych (biblijnych) i sto dziewięć innych pozycji bibliograficznych.

Słowa kluczowe

- a) imienne: Duch Święty, Sw. Paweł, Apostoł Narodów
- b) rzeczowe: wierzący, chrześcijanin, dar, nowe życie, przybrane synostwo, nowe przymierze, nowe prawo, miłość, uswiecenie, owoce Ducha Świętego.

SPIS TRESCI

OPIS BIBLIOGRAFICZNY PRACY	2
SPIS TRESCI	3
WSTEP	4
ROZDZIAŁ I	
TERMINOLOGIA SW. PAWŁA OKRESLAJACA DUCHA SWIETEGO I JEGO DZIAŁANIE.....	7
1. DUCH - Πνεῦμα w PISMACH PAWŁOWYCH.....	7
2. Πνευματικός - PAWŁOWYM OKRESLENIEM NOWEGO CZŁOWIEKA	18
ROZDZIAŁ II	
DUCH SWIETY W CHRZESCIJANINIE	23
1. DUCH SWIETY - DAR DLA WIERZACYCH.....	23
1.1. <i>Dar dany chrześcijaninowi</i>	<i>23</i>
1.2. <i>Dar Boga.....</i>	<i>26</i>
1.3. <i>Dar wciąż dawany.....</i>	<i>27</i>
2. DUCH SWIETY W WIERNYCH	30
2.1. <i>Duch Święty „jest” (gr. ἐστίν) w chrześcijaninie</i>	<i>30</i>
2.2. <i>Duch Święty „mieszka” (gr. οἰκεῖ) w chrześcijaninie.....</i>	<i>32</i>
ROZDZIAŁ III	
DZIAŁANIE DUCHA SWIETEGO	38
1. „FUNKCJE” DUCHA SWIETEGO	38
1.1. <i>Nowe życie w Chrystusie.....</i>	<i>38</i>
1.2. <i>Przybrane synostwo.....</i>	<i>46</i>
1.3. <i>Nowe Prawo miłości</i>	<i>54</i>
1.4. <i>Wolność</i>	<i>64</i>
1.5. <i>Uświęcenie.....</i>	<i>70</i>
1.6. <i>Eschatologiczna dynamika działania Ducha Świętego.....</i>	<i>74</i>
2. OWOCE DUCHA SWIETEGO.....	84
ZAKONCZENIE	91
WYKAZ SKROTOW	95
BIBLIOGRAFIA	96

WSTEP

Inspiracja do napisania niniejszej pracy magisterskiej jest nauczanie Ojca Świętego Jana Pawła II o Trzeciej Osobie Trojcy Świętej. W swojej encyklice *Dominum et vivificantem* mówi: *Do Ducha Świętego zwraca się myśl i serce Kościoła przy końcu dwudziestego wieku i w perspektywie trzeciego tysiąclecia*¹. Dalej też naucza: *Pod wpływem Ducha Świętego dojrzewa i umacnia się ow człowiek wewnętrzny, czyli „duchowy”. Dzięki udzielaniu się Boga, duch ludzki, który „zna to, co ludzkie”, spotyka się z „Duchem, który przenika głębokości Boże”. W tym Świętym Duchu, który jest Darem przedwiecznym, Bog Trojjedyny otwiera się dla człowieka, dla ducha ludzkiego. Ukryte tchnienie Ducha Bożego powoduje, iż duch ludzki otwiera się również wobec zbawczego i uświęcającego samootwarcia się Boga. Dzięki łasce czynkowej, która jest darem Ducha Świętego, człowiek wchodzi w „nowość życia”, zostaje wprowadzony w Boży i nadprzyrodzony jego wymiar. Równocześnie zaś sam człowiek staje się „mieszkanem Ducha Świętego”, „żywa świątynia Boga”. Przez Ducha Świętego, bowiem Ojciec i Syn przychodzą do niego i czynią u niego swe mieszkanie*².

Jan Paweł II w obliczu Wielkiego Jubileuszu 2000 - lecia chrześcijaństwa na nowo przypomniał w swojej nauce rolę Ducha Świętego w historii zbawienia

¹ JAN PAWEŁ II, *Dominum et vivificantem*, n. 49.

² Por. tamże, n. 58.

i w życiu chrześcijańskim³. W kilku ostatnich stuleciach o Trzeciej Osobie Trojcy Świętej mowiono jedynie w teologii ascetycznej i mistycznej, która była traktowana raczej marginesowo⁴. Dopiero Sobór Watykański II w swoich dokumentach szeroko przedstawił wiarę w Ducha Świętego. Sama wiara w Trzecią Osobę Trojcy nie jest czymś nowym, bo została sformułowana już na Soborze w Konstantynopolu w 381 roku, jednak głównym pneumatologicznym tematem badanym w kręgu zainteresowań teologów było miejsce Ducha Świętego w Trojcy oraz Jego pochodzenie. Działanie Jego, choć nie było niezauważane, odeszło jakby na dalszy plan. Działalności teologów XX wieku jak H. Berkhof, L. Bouyer, Y. Congar, J. D. G. Dunn czy H. Muhlen zawdzięczamy odnowienie teologii Ducha Świętego⁵ i większe zwrócenie uwagi na Jego zbawcze działanie we wspólnocie Kościoła i w każdym chrześcijaninie.

Tematem niniejszej pracy jest nauczanie Świętego Pawła o obecności i działaniu Ducha Świętego w poszczególnych wiernych. Nauka zawarta w pismach Apostoła Narodów, obok treści pneumatologicznych Ewangelii, jest głównym źródłem nauczania zarówno Ojców, jak i Magisterium Kościoła o Duchu Świętym. Praca ta zatem przedstawia fundamentalną naukę o Trzeciej Osobie Trojcy Świętej, o Jej nieodzownej roli w misterium życia chrześcijańskiego w ujęciu Św. Pawła.

Praca składa się z trzech rozdziałów. Pierwszy przedstawia Pawłowe rozumienie terminów πνεῦμα - duch i πνευματικός - człowiek duchowy, które są fundamentalnymi pojęciami Pawłowej pneumatologii. Drugi rozdział omawia problem obecności Ducha Świętego w wiernych w ujęciu Św. Pawła,

³ Uczynił to szczególnie w w/w Encyklice i Katechezach Środowych o Duchu Świętym oraz ustanawiając rok 1998 - drugi rok bezpośredniego przygotowania do Wielkiego Jubileuszu rokiem Ducha Świętego.

⁴ Por. W. ŁYDKA, *Duch Święty*, w: ST, s. 134.

⁵ Por. G. COLOMBO, *Duch Święty*, w: ECh, s. 180.

zasygnalizowany już w temacie. Trzeci natomiast jest bezpośrednio odpowiedzią na drugą część problemu określonego w temacie i szczegółowo ukazuje Pawłową naukę o działaniu Ducha Świętego w poszczególnych chrześcijanach.

W pracy wykorzystano metody egzegetyczną, analityczną, syntetyczną i czasami porównawczą. Wychodząc z egzegezy poszczególnych tekstów *Corpus Paulinum* praca niniejsza analizuje naukę Pawłową o Duchu Świętym - Jego obecności i działaniu - która jest w nich zawarta. Następnie wyciągane są wnioski teologiczne odzwierciedlające myśl św. Pawła.

Celem jej jest przedstawienie, na podstawie wypowiedzi Apostoła zawartych w jego listach, bogatej nauki św. Pawła o nieodzownym zbawczym działaniu Ducha Świętego w człowieku wierzącym, dlatego też zostanie w niej pominięty problem Ducha Świętego jako Osoby w ujęciu Pawłowym czy też nauka Apostoła o działaniu Ducha w całej wspólnotie Kościoła oraz o Jego szczególnych darach - charyzmatach.

ROZDZIAŁ I

TERMINOLOGIA SW. PAWŁA OKRESLAJACA DUCHA SWIETEGO I JEGO DZIAŁANIE

1. Duch - Πνεῦμα w pismach Pawłowych

Pierwszym i zasadniczym terminem, którym autorzy Nowego Testamentu, a więc i sw. Paweł najczęściej posługują się mówiąc o Duchu Świętym i Jego działaniu jest greckie słowo πνεῦμα. Termin występuje w całym Nowym Testamencie występuje aż 379⁶ razy i to prawie we wszystkich jego księgach (termin ten nie występuje tylko w 2 i 3 Liście sw. Jana)⁷. Autorzy nowotestamentalni przejęli go, z Septuaginty, która hebrajskie רוּחַ (*ru^ah*) oddała właśnie przez grecki termin πνεῦμα⁸ pochodzący od czasownika πνέω znaczącego tyle, co *wiać, tchnąć, dmuchać, dąć*, czyli określającego czynność wiatru.

Pierwotnie w Starym Testamencie słowo רוּחַ, ponieważ pochodziło od źródłosłowa *mieć wolną przestrzeń*, oznaczało *wiatr, tchnienie*⁹. Takie było jego pierwsze i naturalne znaczenie, które określało jakąś dynamiczną rzeczywistość czy

⁶ R. POPOWSKI (red.), *Wielki Słownik Grecko-Polski Nowego Testamentu*. Wydanie z pełną lokalizacją greckich haseł, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych, Warszawa 1995, s. 506.

⁷ Por. K. ZIAJA, *Terminologia i symbolika Ducha Świętego w Nowym Testamencie*, w: *SSc* 2/1998 nr 1, s. 37.

⁸ Por. A. JANKOWSKI, *Duch Święty w Nowym Testamencie. Zarys pneumatologii NT*, Kraków 1998, s. 14.

⁹ Por. tamże.

tez siłę popychająca do działania, a nawet jakas moc życiowa¹⁰. Później zaczęto temu terminowi obok kosmologicznego nadawać inne głębsze znaczenie: antropologiczne czy też psychologiczne - duch człowieka, coś, co inspiruje jego działanie, źródło całego życia człowieka, zarówno fizycznego, jak i psychicznego, moralnego czy emocjonalnego¹¹, a także teologiczne - jakas siła przewyższająca człowieka, moc i potęga Boża¹², przez którą On interweniował w Historii Ludu Wybranego, by dawać życie i zbawienie.

Podobne znaczenie miało dla Greków słowo πνεῦμα. W starożytnej Grecji słowo to, podobnie jak starotestamentalny רִיחַ, oznaczało *wiatr, oddech, życie* czy też *ducha*¹³. Dla greckich filozofów rzeczywistość słowa πνεῦμα rozumiana była jako dusza świata, materialne, nieosobowe boskie tchnienie, a także jako zasada ubóstwienia i inspiracji¹⁴. Nowy Testament wraz z tłumaczeniem hebr. רִיחַ na gr. πνεῦμα przejął starotestamentalne rozumienie tego terminu, jednak używa go bardzo rzadko w znaczeniu kosmologicznym (*wiatr, tchnienie, oddech*), trochę częściej w antropologicznym (*duch człowieka, własne „ja”, składnik ludzkiej istoty*) i sporadycznie w odniesieniu do niewidzialnych istot duchowych, aniołów, dusz zmarłych czy też sił demonicznych¹⁵. Najczęściej używa terminu πνεῦμα w znaczeniu Bożej mocy do określonego działania, ducha prorockiego, Ducha Bożego (Mt i Mk), w odniesieniu do Jezusa jako tego, w którym Duch Święty się objawia (Łk) czy Bożego działania zbawczego, świata Bożego

¹⁰ Por. R. POUDRIER, *Tchnienie życia. Duch Święty w Biblii*, Częstochowa 1998, s. 11.

¹¹ Por. tamże, s. 18.

¹² Por. K. ZIAJA, art. cyt., s. 38.

¹³ Por. R. KARWACKI, *Znaczenie słowa pneumatologiczny*, w: *Studia Podlaskie* 9(1994) nr 2, s. 151.

¹⁴ Por. tamże, s. 154.

¹⁵ Por. R. POUDRIER, dz. cyt., ss. 44-46.

niedostępnego ludziom niezycym z Ducha czy mocy prowadzacej do poznania Boga (J, Hbr, 1 i 2 P, Jud, Ap). Widac wyraznie, ze dla autorow nowotestamentalnych πνεῦμα ma przede wszystkim wymiar teologiczny, odnoszacy sie do Boga i Jego immanentnego dzialania w swiecie.

Najwazniejsze jednak dla rozwazan niniejszej pracy jest Pawlowe rozumienie tego terminu. Pawel, choc podobnie jak pozostali autorzy NT bazuje na starotestamentalnym pojeciu *ruah* i greckim rozumieniu terminu πνεῦμα, to termin ten nie wystepuje u niego w znaczeniu *wiatru*, oprócz jednego cytatu z ST w 2 Tes 2,8. Apostol uzywa go czesciej i to w wielu wiecej kategoriach znaczeniowych. Swiadczy o tym miedzy innymi to, ze termin πνεῦμα, który wystepuje w NT 379 razy, w pismach Pawla wystepuje aż 147 razy - z czego w wielkich listach aż 117¹⁶, czyli prawie połowa miejsc, w których uzyte jest to słowo, znajduje sie w *Corpus Paulinum*. Dlatego tez duzo trudniej jest usystematyzowac uzycie tego terminu w listach Pawlowych niz w innych pismach Nowego Testamentu. W skrocie mozna to jednak ujac w postaci pieciu zasadniczych ram czy kategorii, w których zasadniczo miesci sie, Pawłowa koncepcja rzeczywistosci oznaczanej słowem πνεῦμα. Po pierwsze Apostol z Tarsu uzywa tego słowa w odniesieniu do ducha człowieka bedacego w relacji do siebie, Boga i innych. Po drugie, u Pawla czesto powraca napiecie *pneuma - sarx*, w którym to zestawieniu πνεῦμα jawi sie jako cos bedacego w opozycji do ciała. Po trzecie, charakterystycznym jest dla Pawla przeciwstawienie Ducha Boga - *pneuma tou Theou* i ducha tego swiata - *pneuma tou kosmou*. Czwartym aspektem, w jakim Pawel rozumie termin πνεῦμα jest duch jako cos, co warunkuje sposob myslenia

¹⁶ Por. M. O'CARROLL, *Veni Creator Spiritus: a theological encyclopedia of the Holy Spirit*, Liturgical Press, Collegeville, Minnesota 1990, s. 177.

i zachowania się, moralność chrześcijan. Ostatnia (piąta) kategoria znaczeniowa terminu πνεῦμα jest użycie go jako określenia rzeczywistości przeciwnej *gramma* - literze prawa¹⁷.

Jak wyżej wspomnieliśmy terminu πνεῦμα Paweł używa w zasadzie w znaczeniu antropologicznym i teologicznym (w pierwotnym znaczeniu *tchnienie* używa tylko jeden raz) i w tych ramach znaczeniowych mieści się Jego pojmowanie tego terminu. Dlatego najpierw krótko postaram się omówić Pawłowe użycie πνεῦμα w odniesieniu do człowieka. W tym sensie występuje ok. 50 razy, z czego w dosłownym znaczeniu ducha ludzkiego występuje tylko 17¹⁸ razy, a w połączeniu z takimi słowami jak litera, ciało, rozum, dusza 39¹⁹. Terminem tym Apostoł czasami określa nawet całego człowieka. Na przykład w Ga 6,18 czy Flp 4,23 itp., gdy kończy list mówiąc *z duchem waszym*, mówi po prostu *z wami*. Często też Paweł, jak to jest np. w Rz 1,9 czy 2 Kor 7,13 rozumie πνεῦμα jako stronę duchową człowieka, czyli jego wnętrze, gdzie mają miejsce różne wrażenia, myśli czy akty woli. W tym sensie Apostoł używa tego terminu, aby odróżnić tę stronę człowieka od jego sfery fizycznej - cielesnej. Ma to miejsce np. w 1 Kor 2,11; 5,3.5; 2 Kor 2,13; Kol 2,5 itp.

Łącząc πνεῦμα z przydawką rzeczownikową czy przymiotnikową Paweł określa też postawę, usposobienie człowieka, zarówno w dobrym jak i w złym sensie. I tak mówi on np. o *duchu łagodności* (np. Ga 6,1), *duchu odretwienia* (np. Rz 11,8), *duchu świata* (np. 1 Kor 2,12) czy o *duchu niewoli*

¹⁷ Por. H. S. BENJAMIN, *Pneuma in John and Paul A comparative Study of the Term with Particular Reference to the Holy Spirit*, w: BTB 6(1976), ss. 36-37.

¹⁸ Por. R. POUQUIER, dz. cyt., s. 72.

¹⁹ Por. tamże, s. 73.

(np. Rz 8,15) itp. Πνεῦμα oznacza też koncu u niego życie nadprzyrodzone człowieka czy też dusze żyjąca tym życiem (1 Tes 5,23). Widac to wyraźnie w przeciwstawieniu ducha – ciała, jak to ma miejsce np. w Ga 3,3-6 czy Rz 8,4-14. W tym sensie jest ona też mocą Bożą usprawiedliwiająca i uświęcająca człowieka i posiada już także naturę boską, podobnie w Ef 4,23 oznacza już pierwiastek nadprzyrodzony zdolny odnowić umysł człowieka²⁰. W każdym razie πνεῦμα u Pawła nigdy nie oznacza niższych władz człowieka i w tym termin ten wyraźnie różni się od *psyche*. Πνεῦμα jest raczej bliższe *nous*. Źródłem tej duchowej antropologii św. Pawła jest przejęcie takiego właśnie użycia terminu πνεῦμα ze Starego Testamentu, w którym było ono wynikiem późnej antropologii żydowskiej, która mocno podkreślała ideę duszy człowieka²¹.

W związku z tematyką niniejszej pracy najważniejsze jest dla nas użycie przez Pawła terminu πνεῦμα w znaczeniu teologicznym, czyli w odniesieniu do substancji boskiej, do Boga i Jego Ducha. Charakterystycznym dla Apostoła narodów, w przeciwieństwie do jego poprzedników, jest to, że Krzyż i Zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa - Jego dzieło zbawcze rozumie on nie tylko jako wstęp i przygotowanie do Jego paruzji, ale jako wielki punkt zwrotny w historii zbawienia i historii świata. Przez takie spojrzenie na te wydarzenia zmuszony jest więc patrzeć na życie w duchu jako na życie odnowionego i odkupionego stworzenia - κτίσις. Widac tu wyraźnie, że św. Paweł przejął, przynajmniej częściowo hellenistyczną interpretację paschy Jezusa Chrystusa. Dla św. Pawła obecność Ducha Świętego jest jednoznacznie i nierozdzielnie związana

²⁰ Por. J. STEPIEN, *Teologia Świętego Pawła. Człowiek i Kościół w zbawczym planie Boga*, ATK, Warszawa 1979, ss. 34-35.

²¹ E. SCHWEIZER, *Πνεῦμα. πνευματικός*, w: TDNT, vol. VI, Grand Rapids, Michigan 1968, ss. 435 i 376.

z zstąpieniem i wstąpieniem Odkupiciela, jest przede wszystkim nowym życiem wspólnoty, a nie tylko jakimś dodatkowym zjawiskiem, fenomenem. Widac to wyraźnie na przykładzie Rz 1,3f. W pismach Pawła jak nigdy dotąd πνεῦμα oznacza, czy też odnosi się do sfery boskiej, niebieskiej i taka właśnie posiada naturę. Jest to właśnie efektem opisanego wyżej zjawiska - zaczerpnięcia przez Pawła z myśli hellenistycznej specyficznej interpretacji dzieła Chrystusa²². Często, u Pawła znaczenie πνεῦμα i κύριος jest identyczne. Fakt ten potwierdza to, że Zmartwychwstały i uwielbiony Chrystus jest πνεῦμα i że wejście w Jego rzeczywistość jest wejściem w sferę ducha, że bycie pod wpływem działania Chrystusa jest jednocześnie byciem pod działaniem Ducha, który Go objawia i przynosi Jego zbawienie²³. Warto jednak zauważyć, że między πνεῦμα i κύριος nie zachodzi identyczność rzeczywistości osobowych, lecz πνεῦμα jest sposobem bytowania i objawiania się wspólnocie κύριος²⁴. Inaczej mówiąc według św. Pawła Zmartwychwstanie Chrystusa przenosi w sferę Ducha, a przyłgnięcie do Niego jest gwarancją egzystencji pneumatycznej, czyli w Duchu zmartwychwstałego. Bez wątpienia rozumienie dzieła Chrystusa jakie przedstawia Paweł w *Corpus Paulinum* jest podstawą i źródłem Jego nauki o Duchu Świętym.

Choc pneumatologia zajmuje kluczowe miejsce w teologii Pawłowej, nie jest jednak łatwo ją usystematyzować czy ujednoczyć, albowiem nawet w odniesieniu do Boga i Jego boskiej substancji termin πνεῦμα występuje w różnych kategoriach znaczeniowych i w różnym sensie. Przyjmując, że

²² Por. tamże, s. 416.

²³ Por. tamże, s. 427.

²⁴ Por. R. KARWACKI, art. cyt., s.160.

w znaczeniu ducha ludzkiego, duszy, wewnętrznej postawy człowieka itp. termin πνεῦμα występuje w sumie ok. 50 razy, a w ogóle w pismach Pawłowych 147, widac wyraźnie, że głównie używa go mówiac o mocy Bożej oraz o nadprzyrodzonej egzystencji, której źródłem jest Bog. Także i w tym wypadku termin ten nie ma jednoznacznego sensu. Raz duch w wypowiedziach Apostoła ma charakter nadprzyrodzonego daru, innym razem jest personifikowany, nabiera sensu osobowego lub jest wprost Osoba, której moc działania rozciąga się zarówno na wspólnotę wierzących jak i na poszczególnych ludzi²⁵.

Po pierwsze πνεῦμα jawi się w listach św. Pawła jako moc Boża, moc Jezusa Chrystusa. Często πνεῦμα i δύναμις występują obok siebie i są ze sobą ściśle związane tworząc jakby jedną całość, dwa „oblicza” jednej rzeczywistości. Jest tak np. w 1 Kor 2,4 – *A mowa moja i moje głoszenie nauki nie dokonywały się w przekonywujących słowach mądrości, lecz w objawianiu Ducha i mocy*”. Czasami Paweł używa tych dwóch terminów zamiennie, raz w Rz 8,11 mówi, że *[...] Ten, który Chrystusa wzbudził z martwych, ożywi także wasze śmiertelne ciała przez mieszkającego w was swego Ducha*, a potem w 1 Kor 6,14, że *A Bog i Pana wskrzesił i nas wskrzesi przez moc swoją*²⁶. Widac tu wyraźnie, że Paweł pojmuje πνεῦμα również w sposób dynamiczny, jako Boża energia działająca w poszczególnych wiernych i w całej wspólnotie.

Po drugie często w listach Pawłowych πνεῦμα nabiera cech osobowych. Na przykład w 1 Kor 2,10-12 Paweł mówi: *Nam objawił to Bog przez Ducha. Duch przenika wszystko, nawet głębokości Boga samego. Kto zaś z ludzi zna to, co*

²⁵ Por. J. HOMERSKI, *Duch Święty w listach Pawłowych*, w: *Duch, który jednoczy. Zarys pneumatologii*, pr. zb., Marek Marczewski (red), Polihymnia, Lublin 1998, s. 60.

²⁶ Por. H. ORDON, *Duch Święty w Nowym Testamencie jako moc i osoba*, w: *Duch Święty - Duch Boży, Materiały pomocnicze do wykładów z biblistyki t. 7*, Lech Stachowiak i Ryszard Rubinkiewicz (red.), Lublin 1985, ss. 82-83.

ludzkie, jeśli nie duch, który jest w człowieku? Podobnie i tego, co boskie, nie zna nikt, tylko Duch Boży. Otoż myśmy nie otrzymali ducha świata, lecz Ducha, który jest z Boga, dla poznania darów Bożych. Opisana tutaj przez autora funkcja Ducha - πνεῦμα mówi o Jego równej randze z Synem Bożym i to nie tylko w działaniu, ale też na płaszczyźnie ontologicznej. Równocześnie jednak przecież Paweł wyraznie, zarówno tutaj, jak i w innych miejscach, odroznia Ducha od Syna Bożego²⁷. Podobnie czyni Paweł w 2 Kor 13,13 mówiąc: *Łaska Pana Jezusa Chrystusa, miłość Boga i udzielanie się Ducha Świętego niech będzie z wami wszystkimi*, czy też w Rz 15,18-19, gdy mówi: *Nie odważaj się jednak wspominać niczego jak tylko to, czego dokonał przeze mnie Chrystus w doprowadzeniu do posłuszeństwa (wierze) słowem, czynem, mocą znaków i cudów, mocą Ducha Świętego*. Także w tych dwóch tekstach Pawłowych πνεῦμα - Duch Święty ma wyrazne cechy osobowe. Πνεῦμα wykonuje tutaj działanie zbawcze właściwe osobie²⁸. Fragment z 2 Kor 13,13 należy już właściwie do formuł trynitarnych, które zajmują bardzo ważne miejsce w kształtowaniu osobowego i boskiego znaczenia terminu πνεῦμα w listach Pawłowych.

A oto kilka innych przykładów: *Tym zaś, który umacnia nas wspólnie z wami w Chrystusie i którym nas namaszczył, jest Bóg. On też wycisnął na nas pieczęć i zostawił zadatek Ducha w sercach naszych* (2 Kor 1,21-22), czy bardziej opisowo: *Zachowajmy pokój z Bogiem przez Pana naszego Jezusa Chrystusa... miłość Boga rozlana jest w sercach naszych przez Ducha Świętego, który został nam dany* (Rz 5,1-5). Formuły takie możemy znaleźć też między innymi w Rz 8,14-17;

²⁷ Por. A. JANKOWSKI, *Od Ducha Jahwe do Ducha Parakleta. Proces tworzenia się pneumatologii biblijnej NT*, w: RBL 30(1977), s. 62.

²⁸ Por. S. WŁODARCZYK, *Niektóre aspekty myśli teologicznej św. Pawła i św. Jana*, CzStT 3(1976), s. 349.

Rz 15,30; Ef 1,11-14,17 itp. We wszystkich tych formułach Duch - πνεῦμα jest stawiany na równi z Ojcem i Synem²⁹. We wszystkich tych zestawach Trzy Osoby - podmioty zbawczego działania - Ojciec, Syn i Duch są wyraźnie od siebie odroznione funkcjonalnie, a zarazem uzależnione od siebie³⁰. Warto też zauważyć, że właśnie w tych formułach πνεῦμα występuje razem z przymiotnikiem ἅγιου - święty, czyli jakby w dosłownym znaczeniu Duch Święty. Analizując powyższe teksty i biorąc pod uwagę opisane funkcje πνεῦμα ἅγιου można wywnioskować, że jest Trzecia, obok Ojca i Syna Osoba i posiada ta sama istota³¹. Choć takich i podobnych sformułowań trynitarnych możemy znaleźć w pismach Pawłowych aż 40, to jednak Apostoł nie daje konkretnych rozwiązań dogmatycznych, ani odnośnie do Trojcy Św. zjednoczonej wspólną naturą³², ani odnośnie do osobowości πνεῦμα ἅγιου.

Rzeczywiście Paweł niewiele mówi bezpośrednio o samym Duchu - πνεῦμα. Jedynym Jego określeniem, jakie możemy znaleźć w jego pismach są rozmaite określenia, jakie często dołącza do terminu πνεῦμα. I tak używając określeń rzeczownikowych w formie przydawki mówi o πνεῦμα: *Duch miłości* (2 Tm 1,7), *Duch świętości* (Rz 1,4), *Duch objawienia* (Ef 1,17), *Duch mocy* (2 Tm 1s,7), *Duch obietnicy* (Ef 1,13), *Duch życia* (Rz 8,2), *Duch Boga* (Rz 8,9b.14; 15,19; 1 Kor 2,11b.14; 3,16; 6,11; 7,40; 12,3a; 2 Kor 3,3; Ef 4,30; Flp 3,3), *Duch Jezusa (Chrystusa)* (Flp 1,19), *Duch Pana* (2 Kor 3,17b.18), *Duch wiary* (2 Kor 4,13), *Duch mądrości* (Ef 1,17), *Duch rozsądku* (2 Tm 1,7), *Duch*

²⁹ Por. K. ROMANIUK, *Soteriologia św. Pawła*, ATK, Wrocław 1983, s. 254.

³⁰ Por. A. JANKOWSKI, *Od Ducha Jahwe...*, art. cyt., ss. 60-61.

³¹ Por. R. KARWACKI, art. cyt., s. 162.

³² Por. R. POUDRIER, dz. cyt., s. 75.

usynowienia (Rz 8,15b), *Duch Syna* (Ga 4,6), *Duch Chrystusa* (Rz 8,9c). Często też używa wspomnianego wyżej określenia przymiotnikowego *święty* w: Rz 5,5; 9,1; 14,17; 15,13.16.19; 1 Kor 2,13; 6,19; 12,3b; 2 Kor 6,6; 13,13; Ef 1,13; 4,30; 1 Tes 1,5.6; 4,8; 2 Tm 1,14; Tt 3,5). Pojawiają się też u niego określenia imiesłowowe, takie jak: *Duch mieszkający w ochrzczonych* (Rz 8,11b; 2 Tm 2,14) czy *Duch Tego, który wskrzesił Jezusa* (Rz 8,11a)³³. Można by też znaleźć wiele innych, lecz pomimo ich wielości i różnorodności tak naprawdę niewiele da się jednoznacznie stwierdzić o Duchu - πνεῦμα. W swoich pismach Paweł nie przywiązuje wagi do spekulacji na temat Jego istoty czy osobowości. Rzeczywistość ta jest dla niego Jego doświadczeniem, którym chce się podzielić i określić Go, przypisując Mu wiele funkcji. Jedno jest pewne, że πνεῦμα czy też πνεῦμα ἁγίου nie jest zwykłą i przyrodzoną siłą, ale sposobem objawiania się i działania samego Boga, który przez Niego i dzięki Niemu sam obecny jest w ludziach.

Patrząc na całość pismnictwa Świętego Pawła, trzeba stwierdzić, że rzeczywistość πνεῦμα czy też πνεῦμα ἁγίου nie jest u niego jasno i jednoznacznie określona. Apostoł znacznie więcej mówi o działaniu Ducha i właśnie to jest sposób, w jaki Go przedstawia i charakteryzuje³⁴. U Pawła więcej możemy dowiedzieć się o rzeczywistości określonej przez Apostoła właśnie jako πνεῦμα poznając jej działanie, niż próbując zrozumieć jej istotę. W Pawłowej teologii jedynym znakiem rozpoznawczym Ducha i Jego obecności są Jego owoce.

³³ Por. R. POPOWSKI, *Wielki Słownik Grecko - Polski Nowego Testamentu. Wydanie z pełną lokalizacją greckich haseł, kluczem polsko - greckim oraz indeksem form czasownikowych*, Warszawa 1995, ss. 502-503.

³⁴ Por. H. S. BENJAMIN, art. cyt., s. 38; R. KARWACKI, art. cyt., s. 162.

Tym, co określa πνεῦμα czy πνεῦμα ἁγίου jest Jego działanie, które właśnie w tej pracy postaram się przedstawić.

2. Πνευματικός - Pawłowym określeniem nowego człowieka

Ostatnim przez nas omawianym terminem, charakterystycznym dla pneumatologii sw. Pawła jest słowo πνευματικός. W dosłownym tłumaczeniu znaczy tyle, co *duchowy (także w sensie pochodzący od Ducha), należący do ducha, napętniony Duchem, związany z Duchem*³⁵. Sw. Paweł często używa go w znaczeniu przymiotnikowym, w odniesieniu do Jezusa, człowieka, o rzeczach, prawie, pokarmie, napoju itp. W tym sensie przymiotnik ten występuje w pismach sw. Pawła 24 (na 26 w całym NT)³⁶. Nas jednak, w związku z tematem niniejszej pracy, bardziej interesują miejsca gdzie Paweł substantywizuje go i nadając mu rodzaj męski, używa go w znaczeniu rzeczownikowym określając nim człowieka *posiadającego Ducha*³⁷.

Miejsz tych nie jest za wiele, bo tylko cztery - 1 Kor 2,13; 1 Kor 3,1; 1 Kor 14,37; Ga 6,1. Jednak dla zrozumienia tego, co Paweł rozumie pod tym terminem niezbędne jest też wzięcie pod uwagę kontekstu, w którym on go używa. Najlepiej widac specyficzne Pawłowe znaczenie tego słowa, gdy przeciwstawia on sobie πνευματικοί i ψυχικοί, ludzi duchowych i ludzi zmysłowych. Według 1 Kor 2,13-15 πνευματικός to człowiek, który dzięki Duchowi Świętemu zna Boga, jest otwarty na Niego i Jego zbawcze działanie, podczas gdy ψυχικός jest ślepy na te rzeczywistości, w ogóle jej nie zauważa. Ten kontrast jest u Pawła tak wielki, że nie widzi on innej możliwości, innej kategorii ludzi poza nimi. Nieposiadanie Ducha Boga jest u niego jednoznaczne z byciem pod kontrolą ducha świata³⁸.

³⁵ Por. R. POPOWSKI, *Wielki Słownik Grecko - Polski Nowego Testamentu*, dz. cyt., s. 506.

³⁶ Por. J. STEPIEN, *Teologia sw. Pawła*, dz. cyt., s. 114.

³⁷ Por. R. POPOWSKI, *Wielki Słownik Grecko - Polski Nowego Testamentu*, dz. cyt., s. 506.

³⁸ E. SCHWEIZER, *Πνεῦμα. πνευματικός*, dz. cyt., ss. 436-437.

„Duchowi” to mowiacy według pouczeń Ducha, a nie według ludzkiej mądrości, to ci, którzy kierują się Duchem Świętym, a nie tylko światłem naturalnego rozumu³⁹.

Jak więc widac πνευματικός to człowiek całkowicie oddany Duchowi Bożemu, żyjący życiem nadprzyrodzonym, w przeciwieństwie właśnie do ψυχικός „człowieka zmysłowego” i σάρκινος „człowieka cielesnego”, którzy są pogrążeni w życiu doczesnym, w doczesności⁴⁰. Kontrast ten Paweł przedstawia właśnie w 1 Kor 12,13-15; 1 Kor 3,1; Ga 6,1. Πνευματικός to według św. Pawła taki człowiek, który mocą Ducha Świętego rozpoznaje zbawcze działanie Boga, który jest otwarty na rzeczywistość Boską, nadprzyrodzoną⁴¹.

Terminu πνευματικός św. Paweł używa w odniesieniu do każdego „wierzącego”, każdego chrześcijanina. Wynika stąd, że „wierzący” czyli chrześcijanin to według niego ten, kto otrzymał Ducha Świętego - człowiek duchowy, bo takiego oznacza słowo πνευματικός. Inaczej mówiąc, widac tu wyraźnie, że według św. Pawła posiadanie Ducha Świętego – Ducha Boga – Jezusa Chrystusa, czyli bycie człowiekiem duchowym - πνευματικός jest głównym kryterium rozróżnienia chrześcijan od pogan, czy też podstawowym warunkiem bycia chrześcijaninem. Św. Paweł wyraźnie mówi, że bez pomocy Ducha Świętego nikt nie jest w stanie powiedzieć „*Panem jest Jezus*”.

Warto tu też zauważyć, że fakt otrzymania Ducha, bycia πνευματικός nie oznacza, że cielesne czynności życiowe schodzą na drugi plan, ale że człowiek w całej swojej istocie, w duszy i w ciele zostaje przeniknięty i napełniony Duchem

³⁹ Por. S. CHŁAD, *Charyzmaty tajemniczego impulsu i charyzmaty urzędu*, w: CzStTeol XV/XVI, 1987/1988, s. 20

⁴⁰ Por. J. STEPIEN, *Teologia św. Pawła*, dz. cyt., s. 35.

⁴¹ Por. R. KARWACKI, art. cyt., s. 161.

Bozym⁴². Widac tu wyraźnie, że według Apostoła Narodów jest czymś niemożliwym bycie chrześcijaninem nie będąc jednocześnie człowiekiem duchowym, pozostając poza sferą działania Ducha Świętego. Według św. Pawła chrześcijanin ze swej natury jest pneumatykiem. Przebywanie Ducha Świętego w człowieku jest niezbędnym warunkiem i fundamentem chrześcijańskiej egzystencji. To przeniknięcie istoty człowieka przez Ducha jest tym, co stanowi o przemianie starego człowieka w nowego – duchowego, określonego właśnie mianem πνευματικός.

W 1 Kor 3,1 św. Paweł używając terminu πνευματικός mówi o dojrzałości w wierze: *A ja nie mogłem, bracia, przemawiać do was jako do ludzi duchowych, lecz jako cielesnych, jako do niemowląt w Chrystusie*. Według nauki Apostoła narodów bycie chrześcijaninem jest jakby stopniowe, etapowe, jest czymś podlegającym jakby procesowi rozwoju, czymś, do czego stale się dojrzewa. Pierwszym etapem chrześcijaństwa jest stan *niemowlactwa w Chrystusie*, a drugim właśnie stan *duchowy*. Kryterium podziału między tymi etapami jest postęp w życiu moralno-religijnym. Paweł uczy, że człowiek staje się duchowym πνευματικός nie tylko otwierając się na Ducha, czy otrzymując Go, ale także poprzez zmianę swojego postępowania. Πνευματικός jest więc także człowiekiem dojrzałym w wierze⁴³. Warto analizując tekst 1 Kor 3,1 zauważyć, że według św. Pawła otrzymanie Ducha Świętego nie jest zupełnie jednoznaczne z byciem πνευματικός. Z 1 Kor 14,37 widac, że Koryntianie uważali się za πνευματικοί bo posiadali duchowe dary. W 1 Kor Paweł nie zaprzecza, że są oni charyzmatykami (jakby

⁴² Por. N. BAUMERT, *Życie w duchu w Pismach Pawłowych*, w: *Communio* - Kolekcja nr 10, s. 74.

⁴³ Por. S. CHŁAD, art. cyt., s. 20.

drugie znaczenie słowa πνευματικός), ale wyraźnie zaznacza, że posiadanie samych darów Ducha nie jest gwarancją życia w duchu. Dopiero ci co żyją duchem są w pełni duchowymi, w pełni πνευματικοί. Kryterium rozróżnienia między πνευματικοί - charyzmatykami, a πνευματικά - duchowymi (pełne znaczenie tego słowa) są owoce Ducha (1 Kor 5,19-23) widoczne w ich życiu, z których pierwszym i najważniejszym jest „postępowanie z miłością”⁴⁴.

Św. Paweł w wielu miejscach swoich pism opisuje człowieka duchowego, będącego i żyjącego w Duchu oraz jego postępowanie, jednak w tym punkcie pracy chcemy się skupić na bezpośrednim znaczeniu słowa πνευματικός, w jakim używał go Apostoł w swoich listach. Dlatego też pominiemy te aspekty, których Paweł nie zawiera bezpośrednio w tym terminie.

Podsumowując ten punkt naszej pracy trzeba stwierdzić, że Pawłowy πνευματικός to człowiek, który dzięki Duchowi uznaje Jezusa Chrystusa jako swego Pana (1 Kor 12,3), rozumie misterium Krzyża Świętego (1 Kor 2,13-15), dojrzewa w wierze zmieniając swoje życie moralne – postępowanie⁴⁵. Można powiedzieć, że wyżej wymienione cechy człowieka duchowego są jakby podstawowymi kryteriami czy też warunkami bycia πνευματικός. Widac tu wyraźnie, że bycie „duchowym” jest wielostopniowe i wieloaspektowe. Ogólnie rzecz biorąc πνευματικός to człowiek, którego istota została przeniknięta Duchem Świętym i który mocą tego faktu jest człowiekiem nowym, posiadającym jakby nową naturę, istotę – nowe życie, doświadczającym zbawczego działania Bożego, otwartym na rzeczywistość nadprzyrodzoną. „Duchowy” to człowiek, który jest

⁴⁴ Por. F. A. SULLIVAN, *Charyzmaty i odnowa charyzmatyczna. Studium biblijne i dogmatyczne*, Warszawa 1992, ss. 19-22.

⁴⁵ Por. tamże, s. 25.

zjednoczony z Ojcem i Synem przez Ducha i według tego związku miłości kształtuje swoje życie⁴⁶.

⁴⁶ Por. N. BAUMERT, art. cyt., s. 77-78.

ROZDZIAŁ II

DUCH SWIETY W CHRZESCIJANINIE

1. Duch Swiety - dar dla wierzacych

Tak jak źródłem i podstawa działania Ducha Swietego w człowieku jest Jego w nim przebywanie, tak dla Pawłowej nauki o tym działaniu fundamentem jest silne, Pawłowe przekonanie, a raczej wiara, że Duch Swiety stale jest obecny w zyciu i wnetrzu człowieka. Ta Pawłowa wiara i zwiazana z nia nauka jest tematem niniejszego rozdziału.

1.1. Dar dany chrzescijaninowi

Pierwsza i zasadniczym punktem Pawłowej nauki o Duchu Swietym jest prawda o tym, że został On dany chrzescijaninowi - wiernemu. W Rz 5,5 Paweł pisze: *A nadzieja zawiesc nie moze, poniewaz miłosc Boza rozlana jest w sercach naszych przez Ducha Swietego, ktory został nam dany.* Wyrażenie *διὰ πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν* wyraźnie ukazuje fakt obdarowania Duchem Swietym. Użycie słowa *δοθέντος* w participium aoristi passivi podkreśla jednorazowosc tego faktu w czasie egzystencji człowieka⁴⁷. Niewatpliwie tym

⁴⁷ Por. R. S. ZDZIARSTEK, *Chrystianologia sw. Pawła*, T. 1. Aspekt ontyczny, Krakow 1989, s. 150.

przełomowym wydarzeniem w życiu jest w nauce św. Pawła chrzest, kiedy to Duch Święty zostaje dany neoficie dając mu nowe życie - czyniac go nowym człowiekiem. Mówi o tym, w 1 Kor 12,13: *W jednym Duchu wszyscy zostaliśmy ochrzczeni w jedno ciało, czy to Judejczycy, czy to Grecy, czy to niewolnicy, czy to wolni. Wszyscy też zostaliśmy napojeni jednym Duchem.* Paweł tutaj aż dwukrotnie podkreśla, że πάντες - wszyscy ochrzczeni otrzymują Ducha Świętego, a przez to, że nie jest On charyzmatycznym darem dla wybranych⁴⁸, ale darem dla wszystkich wierzących. Mówiąc o napojeniu Duchem Paweł nawiązuje do jego biblijnego obrazu jakim jest woda⁴⁹ - źródło życia. O udzielaniu Ducha przez chrzest Paweł pisze też w 2 Kor 1,21-22 - *Tym zaś, który umacnia nas wspólnie z wami w Chrystusie, i który nas namaszczył, jest Bóg. On też wycisnął na nas pieczęć i zostawił zadatek Ducha w sercach naszych.* Na odniesienie tej sytuacji do chrztu wskazują dwa fakty. Pierwszy to użycie przez Pawła wyrażenia εἰς Χριστόν - które występuje w Rz 6,3 - ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστόν - dosł. zanurzający w Chrystusa (mowa o chrzcie) czy w Ga 3,27 - εἰς Χριστόν ἐβαπτίσθητε - zostalście ochrzczeni w Chrystusie w wyraźnym kontekście chrztu. Drugi argument przemawiający za odniesieniem przedstawionej w 2 Kor 1,21-22 sytuacji do chrztu jest użycie słów o namaszczeniu i pieczętowaniu w aorystach, co sprawia, że jawia się one jako czynności historyczne i jednorazowe⁵⁰, nie powtarzane później⁵¹. Takim wydarzeniem, podczas którego chrześcijanin po raz pierwszy otrzymuje Ducha Świętego jest właśnie chrzest.

⁴⁸ Por. J. CZERSKI, *Duch Święty w życiu Kościoła i wiernych*, w: SSc Rok 2/1998 nr 1, s. 52.

⁴⁹ Por. G. T. MONTAGUE, *The Holy Spirit - Growth of a Biblical Tradition. A Commentary on the Principal Texts of the Old and New Testament*, New York/Paramus/Toronto 1976, s. 158.

⁵⁰ Por. J. CZERSKI, art. cyt., s. 54.

⁵¹ Por. K. MCDONNELL G. T. MONTAGUE, *Inicjacja chrześcijańska a chrzest w Duchu Świętym (Świadectwo z pierwszych osmiu wieków)*, Kraków 1997, s. 65.

O otrzymaniu Ducha Świętego. przez wiernych mówi sw. Paweł w 1 Kor 12,3 - *Otoż zapewniam was, że nikt, pozostając pod natchnieniem Ducha Bożego, nie może mówić: Niech Jezus będzie przeklęty! Nikt też nie może powiedzieć bez pomocy Ducha Świętego: Panem jest Jezus.* Pozostawanie pod wpływem natchnienia Ducha, bez którego nie można powiedzieć: Panem jest Jezus!, a co dopiero prowadzić chrześcijańskie życie zakłada uprzednie otrzymanie tego daru przez człowieka. Podobnie dalej, też w 1 Kor w 12 wierszu 2 rozdziału Paweł pisze: *Otoż myśmy nie otrzymali ducha świata, lecz Ducha, który jest z Boga, dla poznania darów Bożych* podkreślając wyraźnie nie tylko fakt obdarowania Duchem, ale także pochodzenie tego daru τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ.

W Ga 3,2 Paweł pisze - *Tego jednego chciałbym się od was dowiedzieć, czy Ducha otrzymaliście na skutek wypełnienia Prawa za pomocą uczynków, czy też stad, że daliście posłuch wierze* - formułuje wyrzuty do Galatów, którzy chcieli powrócić do dawnej ekonomii Prawa, odnosi się do działania Ducha Świętego, pytając o to, jak Go otrzymali - czy przez posłuszeństwo wierze, czy na mocy zasług wynikających z zachowywania Prawa. Odpowiedź jest jednoznaczna - dzięki wierze - o czym zresztą sam mówi dalej w wierszu 14. Paweł ukazuje przez to wyraźnie, że Duch Święty nie jest nagrodą za doskonałe wypełnianie prawa, ale odpowiedzią na wiarę - prawdziwym darem⁵². Prawo nie mogło dać im tych darów, jakie stały się ich udziałem przez Ducha Świętego, którego otrzymali na chrzcie przyjętym w posłuszeństwie wierze głoszonej przez Apostoła⁵³.

⁵² Por. G. T. MONTAGUE, *The Holy Spirit - Growth of...*, dz. cyt., s. 193.

⁵³ Por. A. JANKOWSKI K. ROMANIUK L. STACHOWIAK, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, cz. 2, Poznań 1975, s. 231.

Analizując powyższe teksty z pism Pawłowych nie ma wątpliwości, że Duch Święty jest darem dla tych, co uwierzyli i przez chrzest zostali zanurzeni w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa stając się przez ten dar nowymi ludźmi.

1.2. Dar Boga

Pawłowa nauka o Duchu jako o darze nie kończy się na wyeksponowaniu faktu obdarowania Nim, ale także ukazuje tego, który Go daje.

W Ga 4,6b Apostoł Narodów mówi: *Na dowód tego, że jesteście synami, Bog wysłał do serc naszych Ducha Syna swego, który woła: Abba, Ojczy!* Wyraznie określa tu darczynce - jest Nim Bog. To On zsyła Ducha do serc ludzkich. Podobnie jak w w. 4 tegoż rozdziału Listu do Galatów zesłanie Chrystusa, tak też zesłanie Ducha Świętego są aktami całkowicie wolnymi i suwerennymi - nic nie determinuje Bożego działania⁵⁴ - których celem jest usynowienie człowieka. Usynowienie przez Ducha zostanie bardziej szczegółowo omówione w III rozdziale niniejszej pracy. Podobnie w 1 Kor 6,19b Paweł pisze: *Czyż nie wiecie, że ciało wasze jest świątynią Ducha Świętego, który w was jest, a którego macie od Boga...* ukazuje Boga jako darczynce - posyłającego Ducha, stwierdzając, że Duch jest ἀπὸ θεοῦ - od Boga.

Tak samo w 2 Kor 1,22b stwierdza, że to *Bog zostawił zadatek Ducha w sercach naszych...* czy w tym samym liście, ale w 5,5b, że *Bog dał nam Ducha jako zadatek* nie pozostawiając wątpliwości, co do tego, że to Bog i tylko On może obdarować i obdarowuje Duchem wierzących⁵⁵. Oprócz tego teksty te zaznaczają,

⁵⁴ Por. R. S. ZDZIARSTEK, dz. cyt., s. 154.

⁵⁵ Por. tamże, s. 155.

ze Duch dany jest jako „zadatek” ku Odkupieniu czy jego realizacji⁵⁶, ale to zagadnienie zostanie podjęte w dalszej części pracy.

Z przytoczonych powyżej tekstów niewątpliwie widac, że dla Pawła Duch Święty jest darem i to darem samego Boga, posyłanym z Jego własnej woli i zbawczej inicjatywy człowiekowi wierzącemu i otwartemu na Jego działanie. Wypełnianie Prawa nie jest ani powodem, ani gwarancja otrzymania tego daru.

1.3. Dar wciąż dawany

W punkcie 1.1. niniejszego rozdziału zaznaczyliśmy, że św. Paweł mówi o obdarowaniu człowieka Duchem Świętym odnosi się do faktu chrztu, podkreślając jednorazowość faktu udzielenia tego daru. Poprzestanie na tym byłoby tylko jednostronnym ukazaniem problemu obdarowania Duchem w nauce i kerygmacie Apostoła Narodów, gdyż są w jego pismach miejsca wyraźnie mówiące o tym, że Bóg nieustannie napędza człowieka swoim Duchem.

Tak w 1 Tes 4,8 przedkładając wiernym wskazówki dotyczące życia w świętości, a nie w nieczystości, pisze: *A więc kto [to] odrzuca, nie człowieka odrzuca, lecz Boga, który przecież daje wam swego Ducha Świętego.* Zapewniając Tesaloniczan o udzielaniu im Ducha przez Boga Paweł używa czasownika mówiącego o czynności Boga w imiesłowie czasu teraźniejszego - διδόντα. Jest to forma, która nie łączy tej czynności z jakimś określonym czasem - ani przeszłym, ani teraźniejszym, ani przyszłym⁵⁷. Apostoł ukazuje w ten sposób

⁵⁶ Por. tamże, s. 156.

⁵⁷ Por. J. STEPIEN ks., *Teologia św. Pawła*, dz. cyt., s. 115; R. S. ZDZIARSTEK, dz. cyt., s. 156.

udzielanie Ducha przez Boga jako czynność permanentna - ciągle trwająca⁵⁸. Bog nie tylko, że raz udzielił tego daru wierzącym, ale mocą tego jednorazowego aktu obdarza ich swym Duchem zawsze⁵⁹, podtrzymując w ten sposób w nich swoje życie i czyniąc ich przez to autentycznymi chrześcijanami.

Podobnie, w Ga 3,5a Paweł pisząc do Galatów pyta: *Czy Ten, który udziela wam Ducha i działa cuda wśród was, /czyni to/ dlatego, że wypełniacie Prawo za pomocą uczynków, czy też dlatego, że dajecie posłuch wierze?* i mówiąc o udzielaniu Ducha używa terminu ἐπιχορηγῶν - czasownika w participium praesentis, które ukazuje czynność jako realizowaną aktualnie⁶⁰. Duch udzielany jest przez Boga ciągle - nieprzerwanie i to w obfitości (por. Tt 3,5-6). Warto zauważyć też, że czasownik ten oznaczał: „troskliwe zaopatrzenie”, które ma gwarantować przyszłej zoni; w wojsku - dobre wyposażenie do boju oraz naturalne zdolności człowieka usprawniające go do dobrego wykonania swoich zadań⁶¹. Używając go Apostoł ukazuje, że właśnie takim zaopatrzeniem, wyposażeniem do boju czy tym, co uzdalnia wierzących do życia chrześcijańskiego, jest właśnie Duch Święty.

Dla św. Pawła posiadające doświadczenie działania Ducha we wspólnotach chrześcijańskich przez niego założonych oraz w samym sobie oraz ciągle obdarowywanie Duchem jest faktem niebudzącym wątpliwości, stojącym u podstaw zbawczej działalności Boga przez Jezusa Chrystusa w człowieku. Na podstawie własnego doświadczenia życia Apostoł pisze o przebywaniu tego daru -

⁵⁸ Por. R. S. ZDZIARSTEK, dz. cyt., s. 156.

⁵⁹ Por. S. LYONNET, *Obecność Chrystusa i Jego Ducha w człowieku*, Conc 6-10(1969), s. 300.

⁶⁰ Por. R. S. ZDZIARSTEK, dz. cyt., s. 157.

⁶¹ Por. H. LANGKAMMER, *Pneumatologia biblijna (ruah-pneuma)*, Opole: Wyd. Teol. UO 1998 (Opolska Biblioteka Teologiczna 27), s. 119.

Ducha Świętego w człowieku. Ta właśnie nauka zostanie przedstawiona w dalszej części tego rozdziału.

2. Duch Święty w wiernych

Konsekwencja Pawłowego nauczania przedstawionego w 1 punkcie niniejszego rozdziału jest nauka o przebywaniu Ducha Świętego w człowieku, który jak mówi Apostoł jest Jego świątynią. To przebywanie Ducha w chrześcijaństwie przyjmuje u Apostoła Narodów dwa odcienie znaczeniowe w zależności od użytego przez niego terminu - czasownika „być” lub „mieszkać”.

2.1. Duch Święty „jest” (gr. εἶναι) w chrześcijaństwie

Przebywanie Ducha w wiernych za pomocą czasownika „być” Paweł oddaje tylko w jednym miejscu - w 1 Kor 6,19. Chcąc zapobiec dalszym nadużyciom moralnym w gminie korynckiej Apostoł przypomina o godności chrześcijan. Czyni to między innymi zwracając uwagę Koryntian na ich ścisły związek z Duchem Świętym. Pyta ich: *Czyż nie wiecie, że ciało wasze jest świątynią Ducha Świętego, który w was jest? ...* Wbrew pozorom Duch ma jeden przedmiot odniesienia - chrześcijanina, a nie ciało i chrześcijanina jako takiego. Paweł ma na uwadze chrześcijanina jako egzystencjalną całość - nie interesuje go struktura człowieka. Dlatego termin σῶμα - ciało trzeba rozumieć jako synonim osoby ludzkiej⁶². Stąd prawdopodobnie jest to tylko uzupełnienie tezy głównej, dodane może ze względów pastoralnych, jakim wydaje się być stwierdzenie, że *Duch Święty jest w was*, które pokazuje jeszcze jeden aspekt Pawłowego pojmowania obecności Ducha Świętego

⁶² Por. R. S. ZDZIARSTEK, dz. cyt., s. 158.

w człowieku, a mianowicie, że mieszka On nie tylko w części duchowej człowieka, ale ma władzę i działa w całej psychofizycznej jego osobowości⁶³.

Przymyka „w” - ἐν nie należy rozumieć w sensie przestrzennym - lokalizującym miejsce, gdzie jest Duch, czyli w sposób dosłowny, bo Duch Święty nie jest rzeczywistością materialną podpadającą pod kategorie przestrzenne i czasowe, gdyż jest poza nimi. Jeżeli Paweł do nich nawiązuje, to trzeba to tylko rozumieć w sensie analogicznym. Zaimek osobowy ὑμῖν - „was” odnosi się do chrześcijan i jest po prostu ich synonimem⁶⁴.

Co więc oznaczałoby, że *Duch Święty jest w chrześcijaninie* u św. Pawła? Użycie czasownika „jest” podkreśla nie tylko tożsamość chrześcijanina i „świątyni Ducha Świętego”, a także realną obecność w nim Ducha Świętego⁶⁵. Jaka? Żeby na to odpowiedzieć, trzeba sięgnąć do hebrajskiego rozumienia czasownika „jest”.

W Starym Testamencie czasownik hājā[h] hebrajski odpowiednik greckiego czasownika ἔστιν dosłownie oznacza „być”, ale posiada też inne znaczenia - takie jak „istnieć”, „żyć” i „działać”. Gdy Paweł wychowany w tradycji judaistycznej mówi, że Duch Święty „jest” w chrześcijaninie, to rozumie przez to, że nie jest On w nim jakąś rzeczywistością statyczną, ale dynamiczną⁶⁶ - żyjąca i działająca w człowieku, i nie pozostająca bez wpływu na jego życie - dająca nową tożsamość - co zostanie omówione w 3 rozdziale niniejszej pracy. Ta obecność tak uświęca ciało, czyli całą osobę chrześcijanina, że Paweł nie waha się nazwać go nawet świątynią⁶⁷. Co zresztą nie jest też przypadkowe. Nazywając chrześcijan

⁶³ Por. A. JANKOWSKI, *Dwie świątynie Ducha Świętego według listów Pawłowych*, w: RBL 51(1998), s. 25.

⁶⁴ Por. R. S. ZDZIARSTEK, dz. cyt., s. 160-161.

⁶⁵ Por. A. JANKOWSKI, *Dwie świątynie...*, art. cyt., s. 26.

⁶⁶ Por. tamże, s. 161.

⁶⁷ Por. J. STEPIEN, *Teologia św. Pawła...*, dz. cyt., s. 117.

„świątynia” używa bowiem Paweł nie terminu *hieron*, który oznaczał całość świątynnego terenu, ale słowa *naos* określającego „świąte świętych” czyli *cella* - miejsce, gdzie w świątyniach antycznych znajdował się wizerunek bóstwa i gdzie ono miało przebywać - mieszkać na stałe⁶⁸. Uwydatnia w ten sposób jeszcze bardziej fakt przebywania Ducha Świętego - samego Boga w człowieku. Przedstawienie pojedynczego chrześcijanina jako świątyni pochodzi od samego Pawła. Wcześniej pojawiał się obraz świątyni tylko w odniesieniu do całego ludu, co zresztą Paweł też wykorzystuje np. w 1 Kor 3,16, stąd nie był on obcy słuchaczom Pawła, jednak ukazanie tego obrazu w kontekście ciała - osoby każdego chrześcijanina z osobna jest czymś nowym, typowo Pawłowym zabiegiem uwydatniającym odniesienie przebywania Ducha do świętości moralnej czy nawet seksualnej chrześcijan⁶⁹.

2.2. Duch Święty „mieszka” (gr. οἰκέῖ) w chrześcijaństwie

Przebywanie Ducha Świętego w wiernych Paweł wyraża też za pomocą innego terminu, występującego więcej, bo cztery razy - jest nim czasownik οἰκέω oznaczający tyle, co „mieszkać”. Częstsze użycie tego terminu oznacza, że jest on ważniejszy i bardziej istotny dla Pawła niż pierwszy - ἐστίν. Słowo οἰκέω kieruje myśl na Stary Testament często wspominający o zamieszkaniu Boga pomiędzy ludźmi, z czym wiąże się mocno idea szczególnego wybrania, opieki i uswiecenia

⁶⁸ Por. B. INLENDER, *Zycie w Duchu Świętym*, w: *Napełnieni Duchem Świętym*, pr. zb., Poznań 1982, s. 177.

⁶⁹ Por. C. S. KEENER, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, Warszawa 2000, s. 354; GEORGE T. MONTAGUE, *The growth of...*, dz. cyt., s. 140.

tego ludu. Jednak słowo to ma również paralele wyłącznie Pawłowa - według niego, pisze o tym w Rz 7,18-20 - jak Duch, tak samo grzech mieszka w człowieku⁷⁰. Stąd zamieszkanie Ducha oprócz „funkcji” kultycznej jest również pomocą w walce ze złem moralnym, co wyraża się w Pawłowym kontrastie i napięciu pomiędzy „duchem” - sfera działania w nas Ducha Świętego, a „ciałem” - czyli też wciąż obecna natura skazona stanem grzechu pierworodnego (por. Ga 5,16-25; Rz 8,5-9).

Użycie słowa οἰκέω oprócz zaakcentowania ścisłego związku między Duchem Świętym a chrześcijaninem podkreśla jeszcze jeden aspekt Pawłowej pneumatologii - funkcje osobowa Ducha, bo tylko o osobie można powiedzieć, że mieszka⁷¹.

Pierwszym omówionym tekstem, gdzie Paweł używa tego czasownika mówiąc o przebywaniu Ducha w człowieku, będzie Rz 8,9b - *Wy jednak nie żyjecie według ciała, lecz według Ducha, jeśli tylko Duch Boży w was mieszka. Jeżeli zaś, kto nie ma Ducha Chrystusowego, ten do Niego nie należy*. Duch Święty według Apostoła Narodów jest tym, który konstytuuje chrześcijanina i od którego obecności zależy, czy jest on chrześcijaninem, czy nie. Paweł naucza tu wyraźnie, że chrześcijanin jest będącym w Duchu czyli skutkiem Jego działania⁷².

Warto przy tym tekście Pawłowym zwrócić też uwagę na użycie w nim przez Pawła partykuły εἴπερ. Można ją rozumieć dwojako - albo w sensie stwierdzająco-przyczynowym - „skoro”, „ponieważ”, albo w warunkowym „jeśli”. W gre może wchodzić tylko ten pierwszy, gdyż użycie drugiego sugerowałoby

⁷⁰ Por. A. JANKOWSKI, *Działanie Ducha Świętego na Kościół i wiernych według św. Pawła*, w: *Kościół w świetle Biblii*, Jan Szlaga (red.), wyd. I, Lublin 1984, s. 127.

⁷¹ Por. R. S. ZDZIARSTEK, dz. cyt., s. 163.

⁷² Por. tamże.

możliwość niemieszkania Ducha Świętego w chrześcijaninie co - jak to wynika z nauki Pawła wyżej przedstawionej - jest niemożliwe. Brak Ducha jest równy tu z nieistnieniem chrześcijanina. Nawet, gdy chrześcijanin niemoralnie postępuje to, tylko uniemożliwia Duchowi działanie, nie pozwala Mu się prowadzić (por. Ga 5,18), ale Ten nie opuszcza go. Można by tak powiedzieć mówiąc tylko o sferze moralnej w sensie zaprzestania oddziaływania przez Ducha⁷³. Tak więc Duch Święty mieszka zawsze w chrześcijaninie, bo przecież nie przestaje on nim być nawet na skutek złego postępowania. Chrześcijanin może jedynie mieszkającego w nim Ducha w ten sposób zasmucac (por. Ef 4,30).

Kolejnym tekstem św. Pawła, który interesuje nas w omawianym temacie, jest 2 Tm 1,14b. Apostoł pouczając z więzienia Tymoteusza pisze mu: *Dobrego depozytu strzeż z pomocą Ducha Świętego, który w nas mieszka*. Tym depozytem jest Słowo Bożego, dlatego jest to zadanie jednocześnie bardzo ważne i trudne, do którego wypełnienia ludzkie siły są niewystarczające. Stąd Paweł poleca, by Tymoteusz polegał nie na sobie, ale na pomocy Ducha Świętego. Nas jednak interesuje tutaj druga przedstawiona Jego funkcja, a mianowicie zamieszkiwanie w ochrzczonych. Jakkolwiek na pierwszy rzut oka można by powiedzieć, że Apostołowi chodzi tu o relację Duch Święty a Sługa Słowa /Tymoteusz/, to jednak znając jego nauczanie trzeba stwierdzić, że u jej podstaw musi stać relacja Duch Święty a Tymoteusz jako chrześcijanin. Duch Święty mieszka w nim i pomaga mu przede wszystkim, dlatego, że jest on chrześcijaninem, chrześcijaninem, dopiero potem Sługa Słowa⁷⁴. W tekście tym zauważamy ważny aspekt relacji Duch Święty a chrześcijanin, w którym On zamieszkuje, a mianowicie powiązanie i wzajemna

⁷³ Por. tamże, s. 163.

⁷⁴ Por. tamże, s. 165.

zależność wymiaru ontycznego i moralnego⁷⁵, w tym tekście - pomoc Ducha w posłudze Słowa.

Analizując Pawłową naukę o zamieszkiwaniu Ducha w wierzących nie można pominąć tekstu z 1 Kor. W 16 wierszu 3 rozdziału pyta on Koryntian: *Czyż nie wiecie, żeście świątynią Boga i że Duch Boży mieszka w was?* Ukazanie i przypomnienie prawdy o zamieszkaniu Ducha w wiernych w formie pytania podkreśla pozytywną treść tego przesłania⁷⁶. I tutaj Apostoł określa przebywanie Ducha Świętego przy pomocy czasownika οἰκέω (τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν). Duch Święty mieszka w „nowym” człowieku, zajmując miejsce grzechu, który też mieszka, ale w „dawnym” - „starym” (por. Rz 7,20). Paweł wyraźnie ukazuje, że przebywanie Ducha stanowi o nowym statusie ontycznym człowieka. Człowiek taki staje się nowym - będącym w Duchu. Nowy status domaga się nowej moralności, lojalnej wobec niego⁷⁷. Apostoł jak widac mówi o zamieszkaniu Ducha i korzysta z porównania wierzącego do świątyni, gdy chce wpłynąć na jego sferę moralną - postępowanie.

Ostatnim tekstem, jaki chce w tym punkcie przytoczyć, jest Pawłowa wypowiedź z Rz 8,11. Tutaj w nauczaniu Apostoła pojawi się nowy aspekt mieszkania Ducha Świętego w człowieku. Dotychczas omówione następstwa Jego w nim przebywania dotyczyły wymiaru ziemskiego - czasowego egzystencji ludzkiej. W Rz 8,11 Paweł pisze: *A jeżeli mieszka w was Duch Tego, który Jezusa wskrzesił z martwych, to Ten, co wskrzesił Chrystusa <Jezusa> z martwych, przywróci do życia wasze śmiertelne ciała mocą mieszkającego w was swego Ducha*

⁷⁵ Por. tamże, s. 166.

⁷⁶ Por. tamże.

⁷⁷ Por. tamże.

ukazując w ten sposób, że mieszkanie Ducha w człowieku ma funkcje odnosząca się do jego przyszłości⁷⁸. W niniejszym punkcie interesuje nas pierwsza część, gdyż eschatologiczne działanie Ducha zostanie omówione w punkcie 1.6. trzeciego rozdziału. Tutaj ważne jest by podkreślić, że według św. Pawła zamieszkiwanie Ducha Świętego w człowieku jest bezpośrednio związane i rzutuje na jego przyszłą egzystencję w wymiarze już nie czasowym, ale wiecznym⁷⁹. Przebywanie Ducha w człowieku jest podstawą przywrócenia do życia jego śmiertelnego ciała - jak powie Apostoł w Ef 1,14 dopełniając jakby powyższą myśl Duch Święty jest *zadatkami naszego dziedzictwa na odkupienie*.

Podsumowując nasze rozważania o Pawłowej nauce na temat zamieszkiwania w człowieku Ducha posłanego przez Boga, trzeba wyraźnie stwierdzić, że zamieszkiwanie to nie jest czymś statycznym, ale wprost przeciwnie, ma charakter dynamiczny. Jak to w tym punkcie zauważyliśmy, Duch Święty zamieszkując w człowieku daje mu nową tożsamość - status; inspiruje i wspomaga jego działanie moralne oraz jest podstawą przywrócenia do życia śmiertelnego ciała⁸⁰. Dodatkowym wzmocnieniem tej nauki jest porównanie chrześcijan do świątyni tego Ducha, które podkreśla i przypomina, że właśnie w ten sam sposób jak w świątyni jerozolimskiej Bog mieszka i działa w swoich wiernych i jest nieustannie bardzo blisko nich. Od samego początku, aż do końca ich ziemskiej egzystencji jest w nich przez swego Ducha, który staje się zadatkami na przyszłe życie w wymiarze wiecznym.

⁷⁸ Por. tamże, s. 167.

⁷⁹ Por. tamże.

⁸⁰ Por. tamże, s. 168.

Niewatpliwie Paweł jest przekonany, że życie chrześcijańskie jest życiem w Duchu danym wierzącym przez Boga. Ten dar mieszkają w nich czynią ich nowymi ludźmi, zdolnymi do życia według nowego przymierza - przymierza Ducha i miłości. Tego Paweł naucza i to przypomina. Przebywanie Ducha jest dynamiczne i ściśle związane z całym życiem chrześcijanina, co zostanie przedstawione w trzecim rozdziale niniejszej pracy.

ROZDZIAŁ III

DZIAŁANIE DUCHA SWIETEGO

1. „Funkcje” Ducha Swietego

Duch Swiety, otrzymany na chrzcie i przyjety sercem, czyli uczuciem i wola człowieka⁸¹, nie tylko pasywnie i statycznie przebywa w tym, który dał posłuch Słowu Boga i uwierzył, czyli chrzescijaninie, ale aktywnie działa w nim i jego zyciu czyniac go nowym człowiekiem. Temu działaniu - „funkcjom”, jakie według nauki sw. Pawła pełni Duch w chrzescijanskiej egzystencji, bedzie poswiecony ten rozdział.

1.1. Nowe zycie w Chrystusie

Fundamentalnym i najczesciej pojawiajaca sie w listach Apostoła Narodow funkcja Ducha Swietego jest dawanie - udzielanie zycia⁸². W miejscu egzystencji potepionej i naznaczonej pietnem smierci pojawia sie nowe zycie⁸³. Wszelkie inne funkcje czy działania Ducha sa jednocześnie wyrazem i konsekwencja tego, co On, jak naucza Paweł - podczas chrztu, zapoczatkował. Dzieki Duchowi Swietemu

⁸¹ Por. K. H. SCHELKLE, *Teologia Nowego Testamentu*, cz. 2 - *Bog był w Chrystusie*, wyd. I., WAM, Krakow 1985, s. 250.

⁸² Por. K. ROMANIUK, *Soteriologia Sw. Pawła*, ATK, Wrocław 1983, s. 256.

⁸³ Por. J. GUILLET, *Duch Bozy*, w: STB, s. 233.

ujawniona w Zmartwychwstaniu Chrystusa moc Boga - moc tworcza i sprawcza nowego życia - staje się dostępna człowiekowi⁸⁴. Na chrzcie dokonuje się umieranie i zmartwychwstanie człowieka z Chrystusem (por. Rz 6,4n.8; Ef 2,5n.; Kol 2,12n.). Dzieje się w nim to samo, co dokonało się wcześniej w Jezusie Chrystusie - według zasady *jak Chrystusa, tak i my*. Tak jak to było podczas zmartwychwstania Chrystusa, tak i w czasie chrztu chrześcijanina ujawnia się wyraźny udział Ducha Świętego⁸⁵. To właśnie On jest sprawca nowości ontycznej chrześcijanina.

Dla określenia nowości język grecki używa dwóch słów: νέος i καινός. Pierwsze wskazuje na jakąś świeżość, która jednak z czasem zniknie jako taka. Drugi przymiotnik, zwłaszcza w pismach Nowego Testamentu mówi o nowości związanej z cudowną, eschatologiczną ingerencją Bożą⁸⁶. Ta absolutna nowość jako dzieło Ducha Świętego odnajdujemy właśnie w pismach św. Pawła. On przecież w 2 Kor 3,6 nazwał Nowym Przymierze - przymierzem Ducha, a także samych chrześcijan nazwał nowym stworzeniem (por. 2 Kor 5,17; Ga 6,15) czy nowym człowiekiem (por. Ef 2,15; 4,24). Szczególnie mocno przymiotnik καινός wyraża nowy stan w 2 Kor 5,17: *Jezeli więc ktoś pozostaje w Chrystusie, jest nowym stworzeniem. To, co dawne, minęło, a oto wszystko stało się nowe*. Choć w tym zdaniu, mówiącym raczej o Odkupieniu, bezpośrednio nie ma mowy o Duchu Świętym i Jego roli, to jednak znając Pawłową naukę o chrzcie oraz umieraniu

⁸⁴ Por. S. HAREZGA, *Uświęcająca moc Ducha Świętego wewnątrz wspólnoty Kościoła*, w: *Duch Święty i Jego obecność w Kościele. Program duszpasterski na rok 1997/98.*, E. Szczotok A. Liskowacka (red.), Katowice 1997, s. 34.

⁸⁵ Por. A. JANKOWSKI, *Duch Dokonawca. Duch Święty u kresu dzieła zbawienia według Nowego Testamentu*, w: *Duch Święty i Jego obecność w Kościele. Program duszpasterski na rok 1997/98.*, E. Szczotok A. Liskowacka (red.), Katowice 1997, s. 66-67.

⁸⁶ Por. A. JANKOWSKI, *Duch Dokonawca - Nowy Testament o posłannictwie eschatologicznym Ducha Świętego*, (AL 8), Katowice 1983, s. 42.

i zmartwychwstawaniu chrześcijan z Chrystusem, a także o udziale w tym procesie Ducha, można pośrednio określić Jego nierozdzielny związek z tym, co nowe - *καλιός*⁸⁷.

W listach i nauce św. Pawła nowe życie chrześcijanina - życie według Ducha - jest przeciwstawione dawnemu życiu tych, co teraz zmartwychwstali z Chrystusem. Ta całkowita odnowa i przemiana życia jest możliwa dzięki obecności Ducha Świętego w chrześcijaninie. Członkowie nowego Ludu Bożego są „nowym stworzeniem” - duchowym, tymi, którzy umarli dla życia dawnego - Pawłowego życia *według ciała* - i narodzili się do nowego życia dzieci Bożych⁸⁸. Widac stąd, że dla Apostoła nowe życie jest życiem według Ducha czy też życiem Duchowym i oba te określenia oznaczają to samo - egzystencje chrześcijanina. Inaczej mówiąc zanurzenie chrzcielne w Chrystusie jest wejściem w sferę działania Jego Ducha. Nowe życie dane ochrzczoneму jest jednocześnie życiem w Chrystusie i w Duchu. W tym obecnym - nowym eonie działanie Ich jest nierozdzielne⁸⁹. Duch Święty, który „wtargnął” w cielesną - ludzką naturę Chrystusa w dniu Paschy, dla ludzi jest mocą wcielającą w Niego - Syna Bożego i dokonuje zbawienia przez włączenie naszej natury ludzkiej, dotkniętej przez skutki grzechu pierworodnego, w naturę zmartwychwstałego Zbawcy - Jezusa Chrystusa⁹⁰.

Pawłowa nauka w tym względzie jest jednoznaczna. Odnajdujemy ją między innymi w 1 Kor 6,11b, gdzie Paweł udzielając Koryntianom napomnień moralnych

⁸⁷ Por. A. JANKOWSKI, *Duch Dokonawca - Nowy Testament ...*, dz. cyt., s. 44.

⁸⁸ Por. T. M. DABEK, *Duch Święty sprawca Nowej Ewangelizacji*, w: *Duch Święty i Jego obecność w Kościele. Program duszpasterski na rok 1997/98.*, E. Szczotok A. Liskowacka (red.), Katowice 1997, s. 236.

⁸⁹ Por. E. J. JEZIEWSKA, *Chrzest jako śmierć i zmartwychwstanie z Chrystusem w ujęciu Św. Pawła*, w: *Coloquium Salutis - Wrocławskie Studia Teologiczne*, nr 18-19, Wrocław 1986-1987, s. 152.

⁹⁰ Por. A. JANKOWSKI, *Duch Ojca - Ducha Syna*, w: *Znak* nr 244, 26 (1974), s. 1237.

przypomina im o ich nowym statusie i o sposobie jego nabycia. Przypomina im: *Zostaliscie obmyci, uswieceni i usprawiedliwieni w imie Pana naszego Jezusa Chrystusa i przez Ducha Boga naszego*. Czasownikow ἀπελούσασθε - „zostaliscie obmyci”, ἡγιασθητε - „uswieceni” oraz ἐδικαιώθητε - „usprawiedliwieni” Apostoł uzywa w aoryscie strony biernej podkreslajac jednorazowosc przemiany dokonanej podczas chrztu. Czynnosci te, czyli obmycie - wyeliminowanie dawnego grzesznego zycia; uswiecenie - oddzielenie od zywiolow swiata (por. Ga 4,3.9) i przekazanie na własnosc Chrystusowi oraz usprawiedliwienie - przemienienie z niesprawiedliwego w sprawiedliwego (por. 1 Kor 6,9). Paweł przypisuje Chrystusowi oraz Duchowi Swietemu. Jest jednak pewna roznica - funkcja Chrystusa wyrazona jest jako ἐν τῷ ὀνόματι czyli w *imie*, a Ducha natomiast jako ἐν - przez. Apostoł wyraznie ukazuje w ten sposob, ze Duch obdarzajac nowy zyciem - nowa godnoscia - jest narzedziem dzialania Boga. On w łącznosc i z Chrystusem daje ochrzczonym nowy status stajac sie w ten sposob posrednikiem ich zbawienia i uswiecenia⁹¹.

Innym tekstem, w ktorym Paweł przedstawia Ducha jako tego, ktory konstytuuje nowa egzystencje chrzescijan, jest Tt 3,5. Paweł stwierdza, ze Bog *z miłosierdzia swego zbawił nas przez obmycie odradzajace i odnawiajace w Duchu Swietym*. Bog zbawił nas, czyli dał nowy status egzystencjalny dzieki kapieli odrodzenia i odnowienia, jaka jest chrzest. Odrodzenie - παλιγγενεσία to akt ponownego narodzenia, narodzenia do nowego zycia, ktore trwa wiecznie, ktory ma miejsce podczas inicjacji chrzcielnej. Odnowienie - ἀνακαινώσις natomiast to akt, dzieki ktoremu jakas rzecz staje sie nowa tj. doskonalsza a nawet jakosciowo

⁹¹ Por. R. S. ZDZIARSTEK, dz. cyt., ss. 128-129.

lepszą. Sprawcą tych aktów jest nie kto inny jak Duch Święty, którego - jak mówi Apostoł dalej w Tt 3,6 - Bog wylał na nas obficie przez Jezusa Chrystusa. Warto zauważyć, że zwrot πνεύματος ἁγίου to tzw. genetivus auctoris ukazujący stworczą funkcję Ducha, który przemienia dawnego człowieka w nowego. Główną przyczyną naszego zbawienia i nowego życia jest Bog, a Duch Święty jest przyczyną narzedną, co Paweł wskazuje przez użycie przyimka διὰ - przez⁹².

W 5 rozdziale listu do Galatów w 25 wierszu Paweł mówi: *Mając życie od Ducha, do Ducha się też stosujmy*. Mając na uwadze kontekst tej wypowiedzi, szczególnie ten - poprzedzających wierszy tego rozdziału tj. od 16 do 18 i szczególnie 22, a także z 6,1 wydaje się, że chodzi i tutaj o Ducha Świętego, a nie o sferę osobowości chrześcijanina. Jeśli tak, to niewątpliwie tekst ten wskazuje na Ducha Świętego jako na tego, który daje nowe życie i który jest przyczyną życia łaski. Oprócz tego, Paweł ukazuje tu powiązanie aspektu ontycznego egzystencji chrześcijańskiej - *życie od Ducha z jej aspektem moralnym - do Ducha też się stosujmy*⁹³.

Stworczą, odnośnie do nowego życia chrześcijan, funkcję Ducha Świętego możemy odnaleźć także w innych tekstach Pawłowych. I tak np. w 2 Tes 2,13 Apostoł mówiąc bardziej o uświęcającej roli Ducha stwierdza, że Boże zbawienie, do którego wybrani zostali adresaci, dokonało się *przez uświęcenia Ducha i przez wiare w prawdę*⁹⁴. Nas interesuje szczególnie ta pierwsza część. Biorąc pod uwagę tekst z 2 Tes 2,13 trzeba stwierdzić, że chodzi tu na pewno o Ducha Świętego,

⁹² Por. tamże, s. 130.

⁹³ Por. tamże, s. 131.

⁹⁴ Por. J. STEPIEN, *Listy do Tesaloniczan i Pastorskie, Wstęp - Przekład z oryginału - Komentarz, Pismo Święte Nowego Testamentu; t. IX, Poznań - Warszawa 1979, s. 230.*

a nie o wewnętrzną sferę człowieka. Ten Duch jest sprawca uswiecenia, tzn. nadaje człowiekowi nowy status egzystencjalny. Podobnie jak w 1 Kor 6,11 odnosi się to szczególnie do momentu chrztu, kiedy to dzięki działaniu Ducha rozpoczął się proces zbawczy. Proces ten nie jest jednak wyłącznym Jego dziełem, ale wymaga też - ze strony ochrzczonego - współdziałania z Nim⁹⁵.

Innym tekstem zawierającym naukę Pawła w tym względzie jest Rz 8,2, gdzie mówi on o wyzwoleniu wierzących spod panowania prawa grzechu i śmierci. Tym, co wyzwala, jest prawo Ducha. Prawo Ducha można rozumieć albo jako samego Ducha, albo jako skutek Jego oddziaływania na człowieka. Prawdopodobnie chodzi tu o samego Ducha, który jak mówi Apostoł, *daje życie w Chrystusie Jezusie*. Jawi się więc On tutaj jako Duch *dający życie* - nowe życie łaski w Chrystusie. Podobnym tekstem jest Rz 15,16 gdzie Paweł w podobnym sensie mówi o *uswieceniu Duchem Świętym*. Mając na względzie przytoczona już powyżej naukę Pawła, a szczególnie tą z 1 Kor 6,11; 2 Tes 2,13; 2 Kor 5,17 czy Ga 6,15 trzeba stwierdzić, że i tutaj Apostoł wskazuje na Ducha Świętego jako na sprawcę nowego statusu ontycznego neofity.

Także w 2 Kor 3,6 mówiąc o relacji między literą a Duchem Paweł wyraźnie mówi, że *Duch ożywia*. Mając na uwadze kontekst Pawłowej nauki, szczególnie tej z Rz 7,6 - *Teraz zaś Prawo straciło moc nad nami, gdy umarliśmy temu, co trzymało nas w jarzmie, tak, że możemy pełnić służbę w nowym duchu, a nie według przestarzałej litery* - terminów „litera” i „Duch” nie można rozumieć inaczej niż jako uosobienia czy przedstawienia dwóch Przymierzy - Starego i Nowego. Stare to Przymierze *prawa grzechu i śmierci* (Por. Rz 8,2), a Nowe to

⁹⁵ Por. R. S. ZDZIARSTEK, dz. cyt., s. 132.

Przymierze Ducha - bo On stanowi o jego istocie - i Przymierze zycia - bo panuje w nim, jak mowi Paweł w Rz 8,2 - *prawo Ducha, który daje zycie*⁹⁶.

Pawłowa nauka o Duchu Swietym jako o przyczynie nowego zycia - nowej egzystencji chrzescijan mozna odnalezc tez w wielu innych miejscach, jak chocby w 2 Kor 3,3 - *Powszechnie o was wiadomo, zescie listem Chrystusowym dzieki naszemu poslugiwaniu, listem napisanym nie atramentem, lecz Duchem Boga zywego; nie na kamiennych tablicach, lecz na zywych tablicach serc* czy w Rz 2,29 - *ale prawdziwym Zydem jest ten, kto jest nim wewnatrz, a prawdziwym obrzezaniem jest obrzezanie serca, duchowe, a nie wedlug litery. I taki to otrzymuje pochwalę nie od ludzi, ale od Boga*. W tych tekstach rowniez mozemy wyczytac Pawłowe przekonanie o tym, ze to własnie Duch daje nowe zycie. W pierwszym z nich Duch jest ukazany jako „narzedzie”, którym zostal napisany „list”, którym sa ochrzczeni. List ten jest napisany na „zywych tablicach serc” czyli w wiernych. Duch na rowni bierze udzial w pisaniu - obdarzaniu nowym zyciem listu - wiernych⁹⁷. W drugim tekscie Paweł mowi, ze *prawdziwym obrzezaniem jest obrzezanie serca, duchowe, a nie wedlug litery*. Obrzezanie to uwazane jest czesto po prostu za obrzezanie duchowe tzn. nie zewnetrzne i fizyczne. Majac jednak na wzgledzie przytoczony powyzej cytat z 2 Kor 3,3 mowiacy o wiernych jako o liscie napisanym Duchem Boga, a takze 2 Kor 3,6, gdzie Apostol mowi, ze *litera zabija, a Duch ozywia*, mozna stwierdzic, ze bardziej chodzi tu o obrzezanie ἐν πνεύματι trzeba raczej rozumiec jako skutek dzialania Ducha Swietego⁹⁸. Stad obrzezanie to

⁹⁶ Por. A. JANKOWSKI, *Duch Odnowiciel. Szczegolny aspekt eschatologicznego poslannictwa Ducha Swietego*, w: AnCrac IV, Krakow 1972, s. 135.

⁹⁷ Por. R. S. ZDZIARSTEK, dz. cyt., s. 135.

⁹⁸ Por. R. E. BROWN J. A. FITZMYER R. E. MURPHY (red. nauk. wyd. oryg.) W. CHROSTOWSKI (red. nauk. wyd. polskiego), *Katolicki komentarz biblijny* (tyt. oryg. *The New Jerome Biblical Commentary*), Warszawa 2001, s. 1270.

jest inaczej mowiac obrzezaniem pochodzacym od Ducha. Ludem prawdziwie obrzezanym zatem sa wierni, ktorzy otrzymali obrzezanie Chrystusowe polegajace na zupelnym wyzuciu sie z grzesznego ciała (por. Kol 2,11-12). Obrzezanie to mozna uznac za synonim chrztu, kiedy to wierny rodzi sie do nowego zycia.

Wszystkie przytoczone powyzej teksty pochodzace z listow sw. Pawła ukazuja Ducha jako Tego, ktory nadaje wiernym nowa tozsamosc. Przez Niego w czasie chrztu dokonuje sie szczegolna przemiana. Człowiek z *bedacego według swej nie odkupionej natury* - Rz 8,5a staje sie *bedacym według Ducha* - Rz 8,5b oraz *bedacym w Duchu* - Rz 8,9b⁹⁹. Wtedy to Duch Swiety zaczyna w nim mieszkac i podtrzymywac jego chrzescijanska egzystencje.

Choc według Pawłowej nauki, wszystkie Trzy Osoby Boskie uczestnicza w nadaniu wiernemu nowego statusu ontologicznego - Bog Ojciec jako Inicjator, a Jezus Chrystus i Duch Swiety realizuja to dzieło urzeczywistniajac je w czasie - trzeba zauwazyc, ze rola Ducha jest nieodzowna, bo On jest bezposrednim sprawca nowego zycia, przez ktore człowiek staje sie „nowym” - tym, ktory przeszedł od grzechu do swietosci, od zycia według ciała do zycia według Ducha. A nawet jest nie tylko zasada tej przemiany - nowych narodzin, ale takze zasada wzrostu, tym ktory wspiera - takze poprzez wydarzenia i doswiadczenia zycia oraz walki wewnetrzne zwiazane z egzystencja ludzka na tym swiecie¹⁰⁰. On dopełnia plan Bozy wobec człowieka¹⁰¹. Jest dany nie jednorazowo i sporadycznie, lecz jako trwała zasada i gwarancja przemian dokonujacych sie w człowieku ochrzczone¹⁰².

⁹⁹ Por. R. S. ZDZIARSTEK, dz. cyt., s. 137.

¹⁰⁰ Por. R. LAURENTIN, *Nieznany Duch Swiety (Odkrywanie Jego doswiadczenia i Jego Osoby)*, wyd. I, Znak, Krakow 1998, s. 181.

¹⁰¹ Por. J. STEPIEN ks., *Teologia sw. Pawła*, dz. cyt., s. 117.

¹⁰² Por. tamze.

Dzięki Niemu człowiekowi ochrzczoneму dostępne są skutki Odkupienia¹⁰³. Duch Święty wraz z Chrystusem są jedną zasadą udzielonego nowego życia. Chrystus posyła Ducha, który przemienia, a On upodabnia nas i jednoczy z Tym, który Go posłał. Przez Ducha Chrystus włącza człowieka w swoje Ciało i utożsamia z Sobą - Duch odtwarza w nas życie umarłego i zmartwychwstałego Chrystusa, aż do czasu, gdy ukształtuje się On w nas w całej pełni¹⁰⁴.

Działanie Ducha względem wiernego nie kończy się jednak na obdarzeniu go nowym istnieniem. Obdarzywszy go tym darem kontynuuje w nim swoje zbawcze działanie prowadząc go nieustannie aż do eschatologicznej pełni. Oczywiście, tego wszystkiego nie może dokonać On bez udziału chrześcijanina¹⁰⁵.

1.2. Przybrane synostwo

Duch Święty „inaugurując” niejako nowe życie w chrześcijaństwie i udostępniając mu skutki - owoce Odkupienia dokonanego w Chrystusie czyni go dzieckiem - synem samego Boga, bo jak naucza Paweł w Rz 8,14 *wszyscy ci, których prowadzi Duch Boży, są synami Bożymi*.

Nauczając o tym Paweł używa terminu υιοθεσία. Dosłownie termin ten - w znaczeniu czynnym oznacza akt prawny adoptowania kogoś za syna, a w znaczeniu biernym - „bycie adoptowanym” czyli bycie w sytuacji adoptowanego. Wyraz ten jest pochodzenia jurydycznego. W hellenistycznym

¹⁰³ Por. A. JANKOWSKI, *Duch Dokonawca - Nowy Testament ...*, dz. cyt., s. 44.

¹⁰⁴ Por. B. INLENDER, *Życie w Duchu Świętym*, w: *Duch Święty i Jego obecność w Kościele. Program duszpasterski na rok 1997/98.*, E. Szczotok A. Liskowacka (red.), Katowice 1997 vel w: *Napełnieni Duchem Świętym*, pr. zb., Poznań 1982, s. 182.

¹⁰⁵ Por. R. S. ZDZIARSTEK, dz. cyt., s. 138.

języku prawnym oznaczał adopcje. W jej wyniku adoptowany nabywał takie same prawa - wraz z przywilejami, jakie przysługiwały synowi rodzonemu. Moca tego aktu był wprowadzany do rodziny adoptującej, przyjmował jej nazwisko i nabywał tytuł do dziedziczenia dóbr, które były w posiadaniu jego nowej rodziny¹⁰⁶. Termin ten występuje tylko u Pawła w czterech miejscach tj. w Ga 4,5; Rz 8,15.23; Rz 9,4 i Ef 1,5. W Rz 9,4 odnosi się do Izraela i jego przywileju ludu przymierza - ludu wybranego przez Boga. W Rz 8,23 oznacza już adopcje w rozumieniu nowotestamentalnym, jednak tak jak i w Rz 9,4 użyty jest w kontekście eschatologicznym - pełnej godności synowskiej w chwale. Tylko w Rz 8,15; Ga 4,5 i Ef 1,5 jest rzeczywistością teraźniejszą z odniesieniem do przyszłej chwały¹⁰⁷.

Samo pojęcie synostwa nie jest jednak czymś nowym. Było już znane w Starym Testamencie. Paweł jednak w swojej nauce daje mu jakby nowe znaczenie. W Jego ujęciu *υιοθεσία* jest przede wszystkim darem Bożym, który we wnętrzu adoptowanego tworzy nową jakość, która ma źródło w prawdziwych narodzinach. Stąd jej charakter jest realny i ontyczny. Ta nowa rzeczywistość powstała w wyniku przybrania za synów jest Pawłowe *nowe stworzenie* (por. 2 Kor 5,17; Ga 6,15), które jest skutkiem chrzcielnych narodzin z wody i Ducha¹⁰⁸. Przyczyną sprawczą przybrania za synów jest u Pawła Duch Święty¹⁰⁹.

W Rz 8,14-16 Apostoł mówi: *Albowiem wszyscy ci, których prowadzi Duch Boży, są synami Bożymi. Nie otrzymaliście przecież ducha niewoli, by się znowu*

¹⁰⁶ Por. J. KUDASIEWICZ, *Odkrywanie Ducha Świętego*, Jedność, Kielce 1998, s. 288.

¹⁰⁷ Por. tamże.

¹⁰⁸ Por. J. KUDASIEWICZ, dz. cyt., s. 289.

¹⁰⁹ Por. J. CZERSKI, art. cyt., s. 55.

*pograzyc w bojazni, ale otrzymaliscie ducha przybrania za synow, w ktorym mozemy wołac: «Abba, Ojcze!» Sam Duch wspiera swym swiadcstwem naszego ducha, ze jestesmy dziecmi Bozymi. Juz w pierwszych slowach Pawel podaje definicje dzieciectwa - synostwa Bozego. Dzieckiem - Synem jest ten, kto daje sie kierowac przez Ducha Swietego, kto jest posluszny Jego natchnieniom. Pozniej wyjasnia nature Bozego synostwa przy pomocy obrazow dwoch relacji: miedzy niewolnikiem a panem oraz synem a ojcem. W miejsce bojazni, ktora dominuje w pierwszej z nich, wchodzi miłosc - bardzo bliska, prawie intymna wiez ochrzczonego z Bogiem, co Apostol przedstawia tez w dalszym kontekście wiersza 17 tegoz rozdziału mówiąc już nie tylko o przybranym synostwie, ale i o dziedzictwie, jakie przez nie staje się udziałem ochrzczonego: *Jezeli zas jestesmy dziecmi, to i dziedzicami: dziedzicami Boga, a współdziedzicami Chrystusa, skoro wspólnie z Nim cierpimy po to, by tez wspólnie mieć udział w chwale.**

W wierszu 16 Apostol jakby kontynuuje przedstawianie roli Ducha w procesie usynowienia ochrzczonego. Duch jest już nie tylko przyczyna sprawcza przybranego synostwa - *wszyscy ci, ktorych prowadzi Duch Bozy, sa synami Bozymi* (por. Rz 8,14), ale także Tym, który przebywając w sercu wierzącego nieustannie przypomina, *ze jestesmy dziecmi Bozymi*. Świadczy nieustannie o synostwie względem miłującego Boga - przypomina o udzielonym darze i o jego konsekwencjach w życiu chrześcijanina¹¹⁰. Dzięki Niemu możliwe jest wołanie do Boga *Abba!*, które nie jest wyrazem bojazni niewolnika wobec Pana, ale tylko i wyłącznie dzieciecej miłosci wierzących - dzieci wobec swego Ojca w niebie -

¹¹⁰ Por. B. ZYCHLIŃSKA, *Ojcostwo Boga względem Jezusa Chrystusa i ludzi w listach św. Pawła*, w: RBL 52(1999), s. 42.

Boga¹¹¹. Wołanie to jest wyrażeniem na zewnątrz tego, co dokonało się we wnętrzu. Przybrany za syna mocą Ducha woła tak, bo dzięki Niemu wie i jest przekonany, że ma wewnętrzną zdolność i prawo tak wołać, bo jest prawdziwym synem - dzieckiem Boga Ojca¹¹². Nie chodzi tu jednak o pewność czysto racjonalną, ale o pewność należącą do porządku doświadczalnego. Taka, która nie ogranicza się do chwilowej świadomości Bożego ojcostwa, ale obejmuje całą egzystencjalną rzeczywistość zbawczą, która ten fakt ojcostwa implikuje. Jest to jakby pierwszy owoc *nowego stworzenia*, w którym Duch obdarza nowym sercem i nowymi zmysłami, dzięki czemu ochrzczony jest w stanie uchwycić w nowy sposób całą rzeczywistość wraz z dokonującym się w niej przybraniem za synów¹¹³. Wierzący doświadczający dzięki Duchowi synostwa Bożego odkrywa, że jest *nowym stworzeniem* (por. Ga 6,15; 2 Kor 5,17) i pojmuje radykalnie nowy, nieznany mu dotąd sens swego chrześcijańskiego bytowania.

Drugim ważnym w Pawłowej nauce o przybraniu za synów miejscem jest Ga 4,5-7 - *Na dowód tego, że jesteście synami, Bóg wysłał do serc naszych Ducha Syna swego, który woła: Abba, Ojczy! A zatem nie jesteś już niewolnikiem, lecz synem. Jeżeli zaś synem, to i dziedzicem z woli Bożej*. Rozumiejąc dosłownie ten tekst, szczególnie 5 wiersz trzeba stwierdzić, że Paweł mówi tutaj o Duchu jako o tym, który jest raczej przypieczętowaniem i potwierdzeniem Bożego synostwa ochrzczonych, a nie jak w Rz 8,15 o Duchu, który jest przyczyną i zapewnieniem o przybranym synostwie¹¹⁴. W Ga 4,5 Paweł używa spójnika ὅτι, który można

¹¹¹ Por. tamże.

¹¹² Por. J. KUDASIEWICZ, dz. cyt., s. 290.

¹¹³ Por. A. DALBESIO, *Duch Święty w Nowym Testamencie, w Kościele, w życiu chrześcijańskim*, Kraków 2001, s. 104.

¹¹⁴ Por. J. STEPIEN, *Teologia św. Pawła*, dz. cyt., s. 118.

przetłumaczyć albo jako *ponieważ jesteście*, albo *na dowód tego że jesteście*, jak to jest przetłumaczone w Biblii Tysiąclecia. Jedno i drugie tłumaczenie sugeruje posłanie Ducha jako konsekwencje usynowienia¹¹⁵. Jednak w nauce Pawła wiara, chrzest i przyjęcie Ducha są wydarzeniami jednoczesnymi. Stąd też trudno przypuszczać, że Apostoł chciał tu określić logiczne czy czasowe następstwo tych faktów, ale raczej podkreślić pneumatyczne doświadczenie synostwa¹¹⁶. Warto jednak zauważyć, że w wierszu 4 bezpośrednio poprzedzającym przytoczony powyżej tekst Paweł mówi o posłaniu Syna. Apostoł więc naucza o dwóch misjach - misji Syna, której celem jest wykupienie z niewoli Prawa, oraz misji Ducha, której celem jest właśnie przybranie za synów. Oczywiście ta druga misja jest bezpośrednio związana z tą pierwszą i od niej zależna, a nawet wskazuje i aktualizuje jej owoce. To właśnie posłany od Ojca *Duch Syna - Duch Chrystusa* (Por. Rz 8,9-10) obecny jest w sercach ochrzczonych, by realizować w nich Jego samego, by wyciskać w najgłębszych pokładach ich wewnątrz nową „jakość” - jakość synowska, która jest niczym innym jak uczestnictwem w życiu Chrystusa - Syna¹¹⁷. Przez Bożą adopcję, poprzez działanie Ducha stajemy się niejako synami w Synu.

Apostoł nie przypadkowo użył dla wyrażenia swojej teologicznej nauki terminu odnoszącego się do adopcji ochrzczonych. Stosując je podkreśla dwa ważne aspekty tego procesu. Po pierwsze termin ten podkreśla przyjęcie do nowej rodziny oraz nadanie wszystkich jej przywilejów - nazwiska i tytułu do dziedziczenia. Drugi aspekt, jaki ten termin uwypukla to darmowy charakter przybrania za synów. Proces ten nie jest wynikiem staran i zabiegów samego

¹¹⁵ Por. J. CZERSKI, art. cyt., s. 56.

¹¹⁶ Por. tamże.

¹¹⁷ Por. J. KUDASIEWICZ, dz. cyt., s. 289.

człowieka, ale dziełem kogos drugiego - tego, kto adoptuje. Godność ta nie należy się z natury, ale jest darem łaski - darem Boga. Warto zauważyć też, że termin ten bardzo trafnie akcentuje różnice między synostwem Chrystusa, a synostwem ochrzczonych. Chrystus jest Synem przez odwieczne zrodzenie, a ochrzczeni przez akt adopcji - nowe stworzenie¹¹⁸. Nowe stworzenie - nowe życie - którego - w nauce Pawła - bezpośrednią przyczyną i zasadą jest Duch Święty.

Według Apostoła *υιοθεσία* pociąga za sobą dwa skutki. Pierwszy to zwracanie się, a nawet wołanie do Boga *Abba, Ojczy!* Wołanie to pojawia się zarówno w Rz 8,15 i Ga 4,6. Czasownik *κράζω* ma bardzo mocne znaczenie. Nie oznacza tylko wołania, ale także „krzyk”, również taki jakim małe dziecko woła swego ojca, gdy mu się dzieje jakaś krzywda. Rzeczownik *Abba* pochodzi z języka aramejskiego i był używany w rodzinie. W taki właśnie sposób dzieci zwracały się do swych ziemskich ojców. Dosłownie można go przetłumaczyć jako „tata”, a nawet „tatus”. Używając tego tytułu, a także czasownika *κράζω* Paweł podkreśla, że nie chodzi tu o jakąś metaforę ojcostwa Boga, ale o ojcostwo realne - właściwe. W Starym Testamencie ojcostwo, rozumiane właśnie w sensie metaforycznym, opierało się na idei wybrania, a nie rodzenia czy nowego stworzenia. W tych czasach takie zwrocenie się do Boga byłoby niemal profanacją. Synostwo ochrzczonych natomiast jest inne. Opiera się ono na tym, że jesteśmy synami w Jedynym Synu - Jezusie Chrystusie. Jest ono na wzór Jego synostwa, dzięki przyobleczeniu się wiernych w Niego podczas chrztu, co dzieje się przy nieodzownym działaniu Ducha¹¹⁹. To nowe synostwo jest radykalnie inne od synostwa jurydycznego czy godności synowskiej starego Izraela. Ono ponownie

¹¹⁸ Por. tamże, s. 290.

¹¹⁹ Por. tamże, s. 292.

stwarza ochrzczonych w Jezusie Chrystusie i jest rzeczywiste, dynamiczne i realne - jak jego przyczyna - Duch Święty. Dzięki niemu jest możliwe to, co było profanacją w Starym Przymierzu - wołanie do Boga tak, jak dziecko krzyczy do swego ojca, szczególnie wtedy gdy potrzebuje jego pomocy. Duch inspiruje w nas wołanie *Abba*, które jest wezwaniem samego Jezusa skierowanym do Jego Ojca - modli się w ochrzczonych ta sama synowska modlitwa Jezusa¹²⁰. Mówiąc o modlitwie Ducha Paweł ma na myśli coś, co przewyższa czysto kultowe rozumienie tego słowa. Ukazuje on w ten sposób, że gdy Duch łączy nas z tym synowskim wołaniem Jezusa, to jednocześnie udziela nam Jego najgłębszych synowskich uczuć, aktywnie jednocząc nas w ten sposób z wszystkimi wewnętrznymi aktami Jego duszy¹²¹. Ta intensywna modlitwa Ducha ukazana jest nie jako fakt przechodni, który objawia się na zewnątrz, jakby jakieś zjawisko, ale jako proces trwały, który niemal nieustannie dokonuje się w sercu wierzącego - w intymnym wnętrzu jego osoby¹²².

Drugi skutek usynowienia - *υιοθεσία* to otrzymanie prawa do udziału w dziedzictwie Bożym. Zarówno w Ga 4,7 jak i w Rz 8,17 Apostoł stwierdza wyraźnie, że ochrzczony stając się dzieckiem - synem Bożym, staje się zarazem *dziedzicem Boga* czy też *z woli Bożej*, a w Rz 8,17 także *współdziedzicem Chrystusa*. Tak jak to było w hellenistycznym świecie prawnym, tak i tutaj - adoptowani wraz z godnością przybranych synów otrzymują prawo do dóbr należących do rodziny adoptującej¹²³. Do rodziny, o której mówi Paweł, należy Pierworodny Syn Ojca - Jezusa Chrystusa oraz wierzący w Niego, którzy zostali

¹²⁰ Por. A. DALBESIO, dz. cyt., s. 107.

¹²¹ Por. tamże.

¹²² Por. tamże, s. 106.

¹²³ Por. J. KUDASIEWICZ, dz. cyt., s. 293.

wprowadzeni do niej przez adopcje. Dziedzictwo synow przybranych w Chrystusie przez Ducha jest całkowicie darmowe. Jego fundamentem jest darmowe wybranie z miłości i obietnica. Dziedzictwo Nowego Izraela korelatywne do przybranego synostwa - to dobra i wartości ofiarowane w Chrystusie. Według Ga 4,7 jest nim sama υιοθεσία, a dokładnie bycie w Chrystusie¹²⁴. Mowi o tym tez w Ga 3,26-29 - *Wszyscy bowiem dzięki tej wierze jesteście synami Bozymi - w Chrystusie Jezusie. Bo wy wszyscy, którzy zostaliście ochrzczeni w Chrystusie, przyoblekliście się w Chrystusa. Nie ma już Żyda ani poganina, nie ma już niewolnika ani człowieka wolnego, nie ma już mężczyzny ani kobiety, wszyscy bowiem jesteście kims jednym w Chrystusie Jezusie. Jeżeli zaś należycie do Chrystusa, to jesteście też potomstwem Abrahama i zgodnie z obietnicą - dziedzicami. Sprawca tego synostwa dziedzictwa jest Duch Święty - Duch Syna posłany od Boga (por. Ga 4,6) przez wiarę i chrzest. Apostoł rozumie to dziedzictwo również w sensie eschatologicznym - jako ostateczne udoskonalenie i dopełnienie otrzymane na chrzcie *przybranego synostwa*. Pełny wymiar tego dziedzictwa zostanie udzielony ochrzczoneму w chwale niebieskiej - będzie to nic innego jak uczestnictwo w chwale ich Pierworodnego Brata - Jezusa Chrystusa. Przybrani w Synu przez Ducha mają również prawo do dziedzictwa chwalebego w czasach ostatecznych¹²⁵.*

Udział Ducha Świętego w usynowieniu wierzącego można ująć w trzech aspektach. Po pierwsze uczestniczy On aktywnie w procesie adopcji Bożej. Usynowienie jest zawsze w relacji z Duchem, jest wynikiem Jego działania lub Jego daru. Πνεῦμα υιοθεσίας to jakby element, pierwiastek Boży, który Duch Święty udziela człowiekowi, a nie naturalne czy subiektywne usposobienie

¹²⁴ Por. tamże.

¹²⁵ Por. J. KUDASIEWICZ, dz. cyt., ss. 293-294.

człowieka. Po drugie Duch Święty uczestniczy aktywnie w naszym zjednoczeniu z Jezusem i Ojcem. On zapewnia wierzących o synostwie Bożym, udziela Bożego życia i umożliwia nowe i bliskie relacje z Chrystusem i Ojcem. Bóg posyła Ducha, a dzięki Jego obecności w człowieku obecny jest i działa Syn. Po trzecie Duch aktywnie uczestniczy w naszej synowskiej modlitwie¹²⁶. Duch Święty sprawia, że sam Jezus modli się w nas do Ojca w niebie, a także uczy nas jak my mamy się modlić do Ojca (por. Rz 14,17; Flp 1,19), a nawet sam w nas się modli - *przychodzi z pomocą naszej słabości. Gdy bowiem nie umiemy się modlić tak, jak trzeba, sam Duch przyczynia się za nami w błaganiach, których nie można wyrazić słowami* (por. Rz 8,26). Modlitwa ta przekracza możliwości człowieka. Chrzescijanin uczestniczy w niej tylko dzięki inspiracji Ducha, która sprawia, że na stałe odżywa w nim modlitwa Jezusa, ponieważ ten sam Duch modli się w Jezusie i wiernych. Dzięki działaniu więc Ducha człowiek nie tylko staje się dzieckiem Boga, ale może także uczestniczyć w dialogu Osob Bożych¹²⁷.

1.3. Nowe Prawo miłości

Skutkiem adopcji czyli przybrania za synów jest synowska relacja - postawa wobec Ojca w niebie, która opiera się nie na leku, ale na miłości, która rozlewa w sercu wierzącego ten sam Duch, który dał mu nowe życie i uczynił go dzieckiem Ojca. Ta miłość, która jest sam Duch, staje się normą postępowania chrześcijanina, zarówno względem Boga, drugiego człowieka, jak i siebie. Gdy Duch przejmuje

¹²⁶ Por. J. KUDASIEWICZ, *Rola Ducha Świętego w dziejach zbawienia*, w: MPWB VI, L. Stachowiak R. Rubinkiewicz (red.), Lublin 1983, ss. 76-77.

¹²⁷ Por. J. KUDASIEWICZ, *Rola Ducha...*, dz. cyt., s. 77.

nad wszystkim piecze, uwalniając od wszelkich pragnień i pozadliwości ciała, jak to powinno mieć miejsce w ochrzczonej, Prawo ze swoimi zakazami obwarowanymi potępieniem nie ma już zastosowania¹²⁸. Stare Prawo, przed przyjściem Chrystusa, które zalecało życie takie, jakie Bóg chce nam dać, było pozbawione mocy przez prawo grzechu i śmierci, któremu była poddana każda istota ludzka zraniona grzechem pierworodnym. Chrystus odkupiwszy nas i uczyniwszy dziećmi Boga wlewa w nasze serca Nowe Prawo - Prawo nie litery, ale duchowe (por. Rz 7,14). Jest to Prawo życia według Ducha, które nie tylko spełnia wymagania Starego Prawa, ale także przewyższa wszystko, co tamto prawo nakładało bezskutecznie¹²⁹. Duch Święty udzielony wierzącemu w czasie chrztu i od tego czasu zamieszkujący w jego sercu, daje mu nowe życie i czyni go przybranym synem Ojca w niebie, a także kształtuje całe jego postępowanie¹³⁰ i sprawia w ten sposób, że *ὁμοθεσία* ujawnia się na zewnątrz - w życiu i postępowaniu wierzącego. On przez swoją dynamiczną moc stwarzającą w ochrzczonej wewnętrzna witalność sprawia, że jego życie staje się bardziej uduchowione¹³¹.

W Ga 5,16-18 Paweł naucza - *postępujcie według ducha, a nie spełnicie pozadania ciała. Ciało bowiem do czego innego dąży niż duch, a duch do czego innego niż ciało, i stąd nie ma między nimi zgody, tak że nie czynicie tego, co chcecie. Jeśli jednak pozwolicie się prowadzić duchowi, nie znajdziecie się w niewoli Prawa*. Paweł przeciwstawia sobie tutaj sposoby postępowania według

¹²⁸ Por. L. BOUYER, *Duch Święty Pocieszyciel. Duch Święty i życie w łasce*, Kraków 2000, s. 102.

¹²⁹ Por. tamże, s. 103.

¹³⁰ Por. T. M. DABEK, *Prawo Ducha, które daje życie w Chrystusie Jezusie, wyzwoliło nas spod prawa grzechu i śmierci* (por. Rz 8,2), w: AnCzac 26, Kraków 1994, s. 183.

¹³¹ Por. J. KUDASIEWICZ, *Odkrywanie...*, dz. cyt., s. 302.

ducha i według ciała. „Ciało” określone przez Pawła jako *sarx* to synonim starego, grzesznego człowieka wraz z jego pragnieniami (por. Ga 5,24). Duch natomiast jest źródłem innych, przeciwnych tamtym pragnien, które są wartościami wskazującymi na nowego człowieka. Duch i Jego pragnienia są właściwe człowiekowi ochrzczoneму, żyjącemu nowym życiem - przybranemu synowi Boga. Tylko otrzymany na chrzcie Duch i Jego dary są w stanie przeciwstawić się dążeniom starego człowieka - ciała. Kontrast między ciałem a duchem nie przedstawia zmagania między duszą człowieka a jego ciałem. W tym znaczeniu duch to nie dusza ludzka, ale moc Boża ujawniająca się w życiu człowieka¹³². Moc ta jest obecna w życiu chrześcijan, a jej doświadczenie jest podstawą Pawłowej nauki o sposobie ich postępowania¹³³. Ciało - *sarx* natomiast to stary człowiek - będący w mocy i pod wpływem pozadań nie pochodzących od ducha, w których żyje¹³⁴. Walka między ciałem i duchem jest więc walką między dwoma porządkami egzystencji¹³⁵. Jakże Paweł widzi rozwiązanie tej sytuacji, można zobaczyć dalej też w 5 rozdziale Listu do Galatów, w 24 i 25 wierszu, gdzie mówi: *A ci, którzy należą do Chrystusa Jezusa, ukrzyżowali ciało swoje z jego namietnościami i pozadaniami. Mając życie od Ducha, do Ducha się też stosujemy*. Według Apostoła ochrzczonego po pierwsze jest tym, który podejmuje trud krzyżowania swego ciała wraz z jego namietnościami i pozadliwościami, a po drugie stosuje się do Ducha. Stosować się do Niego oznacza iść za Jego natchnieniami i poruszeniami, za inspiracją Ducha, a nie ciała. To właśnie pierwiastek $\piνεϋμα$ - dar Ducha Świętego pozwala odnieść

¹³² Por. T. H. TOBIN, *The Spirituality of Paul*, Message of Biblical Spirituality 12, Wilmington, Delaware 1987, s. 103.

¹³³ Por. tamże, s. 106.

¹³⁴ Por. L. E. KECK, *Paul and His letters*, Proclamation Commentaries. The New Testament Witnesses for Preaching - Gerhard Krodel (editor), Philadelphia/ Pennsylvania 1979, s. 105.

¹³⁵ Por. Y. M.-J. CONGAR, *Wierze w Ducha Świętego*, t. I - *Duch Święty w „ekonomii”*. *Objawienie i doświadczenie Ducha*, Warszawa 1997, s. 70.

zwyciestwo nad pierwiastkiem $\alpha\rho\xi$. Nauka Pawła z Ga 5,24-25 zawiera tutaj tez dwie prawdy pneumatologiczne - dary i moce Ducha Swietego nie działaja automatycznie - potrzebna jest tez praca i trud. Obdarowanie tym Duchem nie jest obojetne dla postepowania chrzescijan, ale powinno wplywac na styl ich postepowania¹³⁶. Dlatego tez Pawel w Rz 8,13 mowi: *jezeli bedziecie zyli wedlug ciata, czeka was smierc. Jezeli zas przy pomocy Ducha usmiercac bedziecie popedy ciata - bedziecie zyli*. To wlasnie Duch swoja moca pomaga nam zniweczyc uczynki ciata, tak bysmy juz nie zyli wedlug niego, ale wedlug Prawa Ducha¹³⁷. Dzieki Duchowi zmienia sie układ sil działajacych w czlowieku. Do walki z pozadliwosciami ciata nie staje juz tylko sam umysl, ale jest on wsparty moca Ducha Swietego. On, jednoczac sie z ludzkim umyslem tworzy jakby nowa nature, albo raczej odnowiona nature, ktora ubogaca nowymi mozliwosciami. Istota jej jest ukierunkowanie na ducha, a nie na ciało oraz wydatna pomoc Ducha Swietego w ciaglym poskramianiu popedow ciata¹³⁸.

Pawłowa nauka o Nowym Prawie Ducha znajduje tez swoj szczegolny wyraz w 8 rozdziale Listu do Rzymian. Apostol w wierszach od 2 do 9 naucza: *Albowiem prawo Ducha, ktory daje zycie w Chrystusie Jezusie, wyzwolilo cie spod prawa grzechu i smierci. Co bowiem bylo niemozliwe dla Prawa, poniewaz ciało czynilo je bezsilnym, [tego dokonat Bog]. On to zeslat Syna swego w ciele podobnym do ciata grzesznego i dla [usuniecia] grzechu wydal w tym ciele wyrok potepiajacy grzech, aby to, co nakazuje Prawo, wypelnilo sie w nas, o ile postepujemy nie wedlug ciata, ale wedlug Ducha. Ci bowiem, ktorzy zyja wedlug*

¹³⁶ Por. J. KUDASIEWICZ, *Odkrywanie...*, dz. cyt., s. 303.

¹³⁷ Por. H. LANGKAMMER, *Etyka NT*, Wrocław 1985, s. 164.

¹³⁸ Por. J. STEPIEN, *Przybrane synostwo Boze w Rz 7-8*, w: CT 55 (1985) nr 2, s. 23.

ciała, dąza do tego, czego chce ciało; ci zaś, którzy żyją według Ducha - do tego, czego chce Duch. Dążność bowiem ciała prowadzi do śmierci, dążność zaś Ducha - do życia i pokoju. A to dlatego, że dążność ciała wroga jest Bogu, nie podporządkowuje się bowiem Prawu Bożemu, ani nawet nie jest do tego zdolna. A ci, którzy żyją według ciała, Bogu podobac się nie mogą. Wy jednak nie żyjecie według ciała, lecz według Ducha, jeśli tylko Duch Boży w was mieszka. Swoją wywod o prawie Ducha i o przeciwnym mu prawie grzechu i śmierci Apostoł rozpoczyna od stwierdzenia, że miejsce prawa grzechu i śmierci, która narzucało człowiekowi, w nowym eonie zajęło prawo Ducha i sprawiedliwości¹³⁹ - Prawo życia w Chrystusie uwalniające spod panowania tego pierwszego¹⁴⁰. Dalej w wierszu przypomina, że ci, którzy otrzymali na chrzcie nowe życie i zostali przybrani za synów Boga, mają nowy stosunek do Niego, jak syn do ojca oraz że mają nową wewnętrzną strukturę.

Ta nowa rzeczywistość jest w chrześcijaństwie źródłem i fundamentem zobowiązania i wezwania do życia odpowiadającego działaniu w nim Ducha Świętego. Jest to właśnie Pawłowe „życie według Ducha”, którego źródłem jest działanie samego Boga przez Ducha Świętego spełniające się we współdziałaniu z Nim człowieka. Życie to prowadzi do pełni usprawiedliwienia oraz do osiągnięcia jego owoców, wyrasta przede wszystkim z wiary i wyraża się w uczynkach wiary¹⁴¹. Ono uwalnia spod władzy grzechu i śmierci. Dalej w 3 wierszu Apostoł wyraża istotną prawdę związaną z jego nauczaniem o Prawie Ducha. Otóż stare prawo - samo nigdy nie było w stanie osiągnąć swego celu. Wierność prawu czyli

¹³⁹ Por. K. ROMANIUK, *Zasady nowego życia. Zarys teologii moralnej Św. Pawła*, w: MPWB III, S. Łach M. Filipiak H. Langkammer (red.), Lublin 1978, s. 206.

¹⁴⁰ Por. K. ROMANIUK, *List do Rzymian, Wstęp-Przekład z oryginału-Komentarz*, Pismo Święte Nowego Testamentu, t. VI - część 1, Poznań - Warszawa 1978, s. 165.

¹⁴¹ Por. B. INLENDER, dz. cyt., s. 185.

wypełnienie go - sprawiedliwość nie była możliwa, bo człowiek nie był w stanie wypełnić woli Bożej w nim wyrażonej. Wynikało to nie z tego, że prawo to było niedoskonałe, ale ze stanu nieodkupionego człowieka, który był opanowany przez nieuporządkowane impulsy swego ciała - egoizmu. Dzięki jednak odkupieniu dokonany w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa, który dał nam dar Ducha - chrześcijanin - ktoś będący w Chrystusie, może wypełnić to, co nakazuje prawo, jeśli pozwoli prowadzić się Duchowi (por. Rz 8,4). Prawo oznacza tu zarówno dosłownie „prawo” jak i „dyscyplinę życia”. Tak rozumiane prawo wyzwala chrześcijanina zniewolonego logiką grzechu, dążącego do śmierci (por. Rz 8,2), bo owocem odkupienia w Chrystusie jest usunięcie grzechu z ludzkiej egzystencji (por. Rz 8,3) i to jest trwałym dobrem - naczelną normą postępowania nowego człowieka¹⁴².

Gdy Paweł w Rz 8,5 mówi o życiu i dążeniu bądź to według ciała, bądź według Ducha, używa czasownika φρονέω, który dosłownie oznacza myślenie - tyle co mieć coś na myśli, także uważać na coś czy dążyć do czegoś¹⁴³. Czasownik ten ma często znaczenie bardzo intensywne - „mieć umysł do czegoś zwrócony”, „pragnąć czegoś” - wszystko to z wielkim zaangażowaniem emocjonalnym i woliowym. Pawłowi chodzi tu zapewne o jakieś ukierunkowanie umysłu rzutujące na postępowanie chrześcijanina. Postępowanie chrześcijanin jawi się według Pawła jako realizacja w życiu wewnętrznej mocy danej przez łaskę Bożą, która dla Pawła w Rz 8,5 i w innych tekstach ma charakter pneumatyczny - jej dawcą jest sam Duch Święty. On ma przemieniający wpływ na sposób myślenia, pragnienia, przekonania i aspiracje chrześcijanina, co odbija się w jego życiu

¹⁴² Por. A. DALBESIO, dz. cyt., ss. 202-203.

¹⁴³ Por. R. POPOWSKI (red.), *Wielki Słownik...*, dz. cyt., s. 644.

i duchowosci¹⁴⁴. Myślenie według Ducha - Duchowe jest podstawą i źródłem życia i postępowania według Ducha.

Nie ma wątpliwości, że wymagania życia według Ducha określają autentyczną chrześcijańską moralność - moralność nie polegająca na zachowaniu „prawa” i „normy”, ale na wierności normie jaka jest działanie Ducha świętego i łaski, który jest sprawcą i miarą czynów. Postępowania według Ducha (por. Rz 8,4-5; Ga 5,16; 2 Kor 12,18) to wypełnienie prawa Bożego przez działanie pod natchnieniem Ducha i poddawanie się Jego kierownictwu w radości i pełnej wolności. Fundamentalnym więc wymaganiem życia chrześcijańskiego jest poddanie się Duchowi i pozbycie się postawy cielesnej i cielesnego sposobu myślenia¹⁴⁵.

Ważnym tekstem w Pawłowej nauce o Prawie w Nowym Przymierzu jest 2 Kor 3,6, gdzie Apostoł mówi o Chrystusie, że *On sprawił, żeśmy mogli stać się sługami Nowego Przymierza, przymierza nie litery, lecz Ducha; litera bowiem zabija, Duch zaś ożywia*. Tak jak miejsce Prawa zajęła nowość Ducha (por. Rz 7,6), tak też, jak Paweł podkreśla w tym zdaniu, miejsce przymierza litery, która zabija, zajmuje przymierze Ducha, który daje życie¹⁴⁶. Nowe Przymierze to nowość sytuacji i zasad składających się na relacje człowieka z Bogiem, będących konsekwencją odkupienia dokonanego w Chrystusie. Zachowanie przymierza od strony człowieka to przestrzeganie nowego ładu - porządku moralnego, który w tym przymierzu dotyczy nie tylko zasad postępowania wynikających z natury człowieka jako istoty rozumnej i wolnej, ale

¹⁴⁴ Por. J. KUDASIEWICZ, *Odkrywanie...*, dz. cyt., s. 304-305.

¹⁴⁵ Por. B. INLENDER, dz. cyt., s. 186.

¹⁴⁶ Por. K. ROMANIUK, *Zasady...*, dz. cyt., s. 206.

tez uprawnień i zobowiązań wynikających z nadprzyrodzonego obdarowania i godności, które są wynikiem zbawienia dokonanego przez Jezusa Chrystusa. Ten ład Nowego Przymierza nie jest zapisany na kamiennych tablicach, jak Prawo Starego Przymierza, ale jest zapisany *Duchem Boga żywego* (por. 2 Kor 3,3) w sercach wierzących¹⁴⁷. Nowy porządek moralny zapoczątkowany przejściem paschalnym Syna Bożego wyznaczony jest zarówno przez zasady zawarte w nauczaniu Jezusa zawartym w Ewangelii, jak i przez dar Łaski, która umożliwia człowiekowi życie według tych zasad. Podstawa uczestnictwa w Nowym Przymierzu, a więc i w Nowym Prawie jest uczestnictwo w życiu i naturze Boga - życie w Chrystusie, którego źródłem jest Duch Jezusa czyli Duch Święty. Dar łaski i działanie Ducha jest wewnętrznym elementem Nowego Prawa.

Stare Prawo było prawem zewnętrzną „literą”, a nowe jest prawem wewnętrznym ożywiającego Ducha. Stare Prawo w przeciwieństwie do nowego nie dawało wewnętrznej mocy, tylko ukazywało człowiekowi zobowiązania moralne i groziło sankcjami, nawet utratą życia, za ich nieprzeżeganie. Dlatego też zasługiwało na miano „prawa śmierci”. Prawo zewnętrzne - zapisane odgrywa w Nowym Przymierzu rolę drugorzędą¹⁴⁸. Prymat w nauczaniu Pawła przysługuje łasce Ducha Świętego, która umożliwia zachowanie prawa. Rola kodeksu z góry Synaj nie przejęła więc litera prawa ewangelicznego, ale moc wewnętrzną nadprzyrodzonej miłości - Boskiej *agape* dającej naszemu postępowaniu szczególną wartość zasługi i moc życia Bożego w nas - rozlanej w naszych sercach przez Ducha Świętego, o czym Paweł naucza mówiąc - *A nadzieja zawiesić nie może, ponieważ miłość Boża rozlana jest w sercach naszych przez Ducha Świętego, który*

¹⁴⁷ Por. Z. PERZ, *Nauczyciel i Przewodnik*, w: *Napełnieni Duchem Świętym*, pr. zb., Poznań 1982, ss. 162-163.

¹⁴⁸ Por. tamże, ss. 163-164.

został nam dany (por. Rz 5,5). Ta wspaniałomyślna i bezinteresowna Miłość właściwa jest tylko Bogu i tym, którym On zechce udzielić ja jako dar. Jest ona dusza nowego życia i nowej moralności - jedyna cnota zdolna zapewnić odpuszczenie win i zbawienie człowieka. Udzielenie jej jest szczególnym dziełem Ducha, który ochrzczonego uzdalnia do życia i działania właściwego dziecku Boga¹⁴⁹. Aby było to możliwe, otrzymuje on szczególne uzdolnienie umożliwiające przyjęcie miłości i życia - ducha mocy i miłości - o którym Paweł mówi w 2 Tm 1,7. Dzięki niemu chrześcijanin może poddać się działaniu samego Ducha Świętego, który skłania go do postępowania nacechowanego wzajemną miłością (por. 1 Kor, 14,1; Rz 13,8). Życie i postępowanie w Duchu to dla Pawła przede wszystkim staranie się o zachowanie i wzrost miłości. Ona też sprawia, że chrześcijanin przyjmuje wolę Boga jako własną, jako przedmiot własnych dążeń i pragnień, a wobec braci gotów jest z miłości pełnić posługi, które wówczas spełniali niewolnicy¹⁵⁰ - o czym Apostoł naucza w Ga 5,13.

Warto tu zauważyć jeszcze jeden element pneumatycznego nauczania Pawła o moralności i postępowaniu chrześcijan. Duch Święty jawi się u Apostoła także jako inspirator właściwego rozeznania i ustosunkowania się moralnego. On daje poznanie i rozeznanie, bo jak naucza Paweł, On zna zarówno co jest ludzkie, jak i to co jest boskie (por. 1 Kor 2,10-12). On oświeca oczy serca, byśmy mogli lepiej poznać Boga oraz to, czym jest nasze powołanie (por. Ef 1,17-18). On umacnia światło naszego rozumu, byśmy mogli poznać to, co jest dla samego umysłu ludzkiego niepoznawalne (por. Ef 1,18n). W Rz 9,1 Święty Paweł wspomina o *sumieniu w Duchu Świętym*, będącym potwierdzeniem stanu jego duchowego

¹⁴⁹ Por. B. INLENDER, dz. cyt., s. 188.

¹⁵⁰ Por. tamże, s. 189.

rozeznania oraz właściwej oceny postępowania mówiac: *Prawde mówię w Chrystusie, nie kłamię, potwierdza mi to moje sumienie w Duchu Świętym*. To sam Duch Święty *pisze na żywych tablicach serc ludzkich* (por. 2 Kor 3,3) i wspiera świadectwem naszego ducha (por. Rz 8,16), tak by nasze sumienie mogło dokonać właściwego rozeznania dobra i zła, nie tylko w Jego świetle, ale i Jego mocą¹⁵¹. Także i sumienie kształtuje się pod wpływem Ducha, przechodząc od stanu posłuszeństwa wobec Prawa człowieka *nieletniego* (por. Ga 4,3) do stanu dojrzałości duchowej (por. 1 Kor 14,20; Ef 4,13n). Będąc oświecone przez Ducha Świętego rozpoznaje wole Boga względem nas, o której Paweł mówi m.in. w 1 Tm 1,5 - *celem nakazu jest miłość płynąca z czystego serca, dobrego sumienia i wiary nieobłudnej*. Dla Pawła postępowanie w konkretnych sprawach codziennego życia to przejawianie w nim Ducha inspirującego wierzącego, przez co życie Jemu poddanych nieustannie się odradza i odnawia i przekształca ku nowości życia w Chrystusie¹⁵².

Streszczając Pawłową naukę o Nowym Prawie Ducha trzeba powiedzieć, że to Nowe Prawo jest prawem mocy duchowej, wewnętrznej w Duchu Świętym, ponieważ to wewnętrzny dynamizm łaski udzielając mocy czyni możliwym wypełnienie zobowiązań wypływających z norm prawa. W Nowym Przymierzu zawartym w Chrystusie Duch oświeca rozum wierzącego, by mógł on rozpoznać ogólne normy postępowania ludzkiego i chrześcijańskiego oraz zobowiązanie moralne w konkretnej sytuacji egzystencjalnej. Jednocześnie też porusza On wole i uzdalnia do rozpoznania woli Ojca w niebie. Ta inspiracja Ducha nie prowadzi do przestrzegania litery prawa, jak to było wcześniej, ale wiąże osobowo

¹⁵¹ Por. Z. PERZ, dz. cyt., s. 160.

¹⁵² Por. tamże, s. 161.

i indywidualnie przynaglając do postępowania doskonałego odpowiadającego darowi łaski. Głównym imperatywem - nakazem Nowego Prawa nie jest prawo spisane, zewnętrzne, ale dynamizm działania Ducha niosący ze sobą moc właściwego postępowania moralnego. Przez Ducha norma postępowania staje się sam Chrystus. Nowe Prawo jest skutkiem Nowego Przymierza i choć z istoty jest mocą Ducha Świętego, nazwane jest „prawem” - życia, Ducha czy Chrystusa w przeciwieństwie do prawa litery Starego Przymierza, które nie dawało mocy wewnętrznej, a ukazywało tylko zobowiązania moralne. Tylko Nowe Prawo - Prawo Ducha - zdolne jest dać życie w Jezusie Chrystusie i wyzwolić spod prawa grzechu i śmierci (por. Rz 8,2). Nowość tego Prawa wynika właśnie z działania Ducha rozlewającego w sercach wierzących miłość Boga¹⁵³, której praktykowanie jest wypełnieniem wszystkiego, co nakazuje Prawo (por. Rz 8,10). Jej przykazanie jest najbardziej podstawową zasadą prawa Nowego Przymierza - Prawa Chrystusa i Jego Ducha¹⁵⁴.

1.4. Wolność

Byciem w Chrystusie przez Ducha, który jest źródłem nowego życia i nowego postępowania, jest u Pawła wolność, która jest cechą właściwą przybranych za synów Bożych. Dla Świętego Pawła wolność nie jest możliwością czynienia tego, co się chce, ani nie jest jakimś pojęciem filozoficznym dotyczącym bytu ludzkiego. Człowieka widzi on zawsze w kontekście uwarunkowań i relacji, od których jest on zależny, toteż wolność dla Pawła jest stanem uwolnienia spod

¹⁵³ Por. M. I. ALVES, *Dam wam Ducha nowego*, w: *Communio*, Nr 1(43), VIII(1988), s. 22.

¹⁵⁴ Por. T. M. DABEK, *Prawo Ducha...*, dz. cyt., s. 185.

ich władania¹⁵⁵. Dlatego Pawłowe rozumienie wolności wiąże z wieloaspektowym widzeniem tego problemu. Mówi on o wolności od Prawa - wewnętrznym pokojem spowodowanym faktem, że Bóg nie ocenia nas jedynie na podstawie naszych własnych sił i osiągnięć, ale że możemy mieć ufność dzięki odkupieniu dokonanemu w Chrystusie. Rekojmia tej ufności i gwarancja jej owocności jest Duch Święty. Apostoł Narodów określając wolność chrześcijanina, naucza nie tylko o wolności od Prawa, ale także o wolności od grzechu, śmierci, potęg ziemskich, mocy piekielnych, a nawet od samego siebie.

Dla Pawła chrześcijanin stając się dzięki Duchowi Świętemu świątynią Boga (por. 1 Kor 6,19), ma też udział w suwerenności samego Boga¹⁵⁶. Stąd wolność w Pawłowym i chrześcijańskim znaczeniu, opierająca się na wyzwalającej mocy Boga, która objawia się w Duchu, nie jest libertynizmem, bo byłaby tylko nową formą niewoli. Dla Pawła bowiem zasada porządkująca życie chrześcijan nie jest subiektywna, ale opiera się na nowym i obiektywnym porządku łaski będącym skutkiem odkupienia dokonanego w Chrystusie, który trzeba przyjąć w wierze¹⁵⁷. Nie można więc, ani w nauczaniu chrześcijańskim, ani tym bardziej w nauce Apostoła Narodów rozumieć wolności, szczególnie w znaczeniu moralnym, jako anarchii i bezwzględnej samowoli. W swym nauczaniu Paweł wyraźnie zaznacza i podkreśla, że są pewne fakty i czynniki, z którymi chrześcijanin musi się liczyć, a które ograniczają jego wolność. Do nich należą na pierwszym miejscu zależność od Chrystusa (por. 1 Kor 7,22); miłość i korzyść bliźniego (por. 1 Kor 8,9; 10,23); korzyść osobista (por. 1 Kor 6,12) oraz warunki rozwoju Ewangelii

¹⁵⁵ Por. H. CONZELMANN, *An Outline of the Theology of the New Testament*, London 1976, s. 275.

¹⁵⁶ Por. B. STUBENRAUCH, *Pneumatologia – Traktat o Duchu Świętym*, Kraków 1999, ss. 78-79.

¹⁵⁷ Por. A. JASINSKI, S. MEDALA (red.), *Dzieje Apostolskie - Listy Św. Pawła (Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych - tom 9)*, Warszawa 1997, s. 185.

(por. 1 Kor 9,19). Podstawowa cecha wolności w Pawłowym ujęciu jest niezależność od świata i ludzi (por. 1 Kor 3,21-22); wyzwolenie z grzechu (por. 1 Kor 7,22), śmierci i ciasnych ram prawa Starego Przymierza (por. 2 Kor 3,17). Wyrazem tej wolności jest możliwość oglądania Boga i Chrystusa (por. 2 Kor 3,17), nieznana w Przymierzu Starego Prawa¹⁵⁸.

Wolność możliwa jest w Nowym Przymierzu, bo jest to Przymierze Ducha, którego moc usuwa przymierze prawa litery. Gdzie panuje litera prawa - nie ma wolności, bo nie jest ona zależna od wewnętrznej kondycji ludzkiej i wysiłków człowieka, ale jest przejawem i owocem działania Ducha Świętego w wierzących. Stąd wolność, pojęta jako uwolnienie od prawa, jest wejściem w sferę działania prawa Ducha dającego życie w Chrystusie (por. Rz 8,2), a nie wejściem w samowolę czy bezprawie¹⁵⁹. Według Pawła być wolnym to poddać się działaniu Ducha, przyjąć Jego prawo oraz życie - postępować Jego mocą. Wierny otrzymując moc Ducha Świętego przyjmuje nowe uzależnienie, które uwalnia go od wszystkiego co jest poza Duchem Pana. Dla Pawła jedyną mocą sprawczą wolności - uwalniająca, która działa w chrześcijaństwie, jest Duch, a wolność chrześcijan realizuje się w uległości względem Niego¹⁶⁰.

Najbardziej powszechna i odczuwalna forma zniewolenia jest panowanie śmierci, pod której władanie weszli wszyscy ludzie na skutek grzechu Adama (por. Rz 5,14.17.21). Zwycięstwo nad nią odniósł nowy Adam - Jezus Chrystus przez zmartwychwstanie, w którym mamy udział przez złączenie się z Nim we wspólnocie życia, które dokonuje się przez wiarę i chrzest. Ochrzczeni to ci, co już

¹⁵⁸ Por. J. CZERSKI, *Wolność chrześcijańska w listach do Koryntian*, w: Chrystus i Kościół - Wybrane teksty Nowego Testamentu, Feliks Gryglewicz (red.), Lublin 1979, s. 127.

¹⁵⁹ Por. A. JASINSKI, *Powołani do wolności*, w: Dojrzałość chrześcijańska - Homo meditans 11, W. Słomka A. J. Nowak (red.), Lublin 1994, s. 281.

¹⁶⁰ Por. tamże, s. 282.

uczestnicza w tym zwycięstwie, bo *przeszli ze smierci do zycia* (por. Rz 6,13) mocą Ducha Swietego w nich mieszkajacego - *Tego samego, ktory wskrzesil z martwych Jezusa* (por. Rz 8,11) i ktory tym samym wyzwolil ich spod zniewalajacego panowania smierci¹⁶¹.

Choc wyzwolenie spod władzy smierci (a nie od umierania!) jest najbardziej radykalna forma wyzwolenia w Chrystusie i w jakims sensie obejmuje inne formy, to dla Pawła *nowosc Ducha* (por. Rz 7,6) obejmuje tez smierc dla dawnego prawa, *ktore trzymalo nas w jarzmie* i ktore z nadejsciem Nowego Prawa *stracilo swa moc* umozliwiajac *pełnienie sluzby w nowosci Ducha*¹⁶². Miejsce starych, zniewalajacych nakazow prawa zajelo Nowe Prawo Ducha. Wierni poruszeni od wewnatrz i pociagnieci miłoscia pozwalaja sie prowadzic Duchowi i postepuja wedlug Niego (por. Rz 8,14.4). Ten Duch w nich mieszkajacy i czyniacy z nich swiatynie Boga (por. 1 Kor 3,16.19; 2 Kor 6,16) nie tylko wyzwala ich od zewnetrznych form przymusu i nacisku, jakimi bylo Stare Prawo, ale tez uzdalnia ich do wypełnienia Nowego Prawa - Prawa uległosci i posluszenstwa człowieka wzgledem Ducha Swietego. Wolnosc chrzescijanska wyraza sie w takim nawroceniu i otwarciu na swiatlo Ducha Swietego, ze nie znajduje On w woli człowieka zadnych przeszkod w prowadzeniu i kierowaniu jego zyciem¹⁶³.

Zarowno w całym Pismie Swietym jak i u Sw. Pawła nie brakuje dowodow na destrukcyjna i zniewalajaca siłę grzechu, ktora jest korzeniem wszelkiej niewoli. Apostoł Narodow wyraznie naucza o sluzbie grzechowi czy dosłownie o niewoli

¹⁶¹ Por. H. MUSZYNSKI, *Gdzie duch Panski – tam wolnosc (2 Kor 3,17)*, w: Agnus et Sponsa, T. M. Dabek, T. Jelonek (red.), Krakow 1993, s. 226.

¹⁶² Por. tamze.

¹⁶³ Por. tamze, s. 228.

grzechu (por. Rz 6,6.13.16.20; 7,15), która utozsamia się z poddanstwem prawu, które ten grzech pociągało za sobą (por. Rz 6,12). Pawłowi nie tyle chodzi tu o akt grzechu, ile radykalne skazanie ludzkiej natury i skłonność do grzechu poddająca człowieka pod panowanie ciała i jego pozadliwości (por. Rz 8,5; 6,12). Kresem tego zniewolenia jest śmierć. To jest ta potężna siła zwana przez Apostoła grzechem, czyniąca z człowieka niewolnika. W Rz 6,3-7 Apostoł głosi w tym względzie dobrą nowinę - przez chrzest zanurzający nas w śmierć Chrystusa *zostaliśmy razem z Nim pogrzebani*, a przez włączenie w Jego zmartwychwstanie *wkroczyliśmy z Nim w nowe życie*. Dawny człowiek wraz z jego grzechem *został razem z Chrystusem ukrzyżowany, po to, byśmy nie byli już więcej w niewoli grzechu - Kto bowiem umarł stał się wolnym od grzechu*. Wynikiem odkupienia dokonanego w Chrystusie jest panowanie łaski, a nie grzechu (por. Rz 6,14; 6,12). Panowanie łaski kończy panowanie Prawa, a przez to i grzechu. Wolność od grzechu to wolność do życia w łasce, do życia dla Boga w Jezusie Chrystusie (por. Rz 6,11), które możliwe jest w nauce Pawła dzięki bezpośredniemu działaniu Ducha Świętego w wierzących. On *daje życie w Chrystusie* i nowe Prawo miłości, które wyzwala wierzących spod prawa grzechu i śmierci (por. Rz 8,10). Wyzwolenie więc, choć w nauce Pawła jest owocem odkupienia w Chrystusie, jest jednak bezpośrednio dziełem Ducha przemieniającego wewnątrz wierzących¹⁶⁴.

Śmierć, grzech i prawo to niejedynie zniewolenia o jakich wspomina Apostoł i jakie dotyczą bezpośrednio człowieka. Człowiek odchodząc od źródła życia i miłości, jakim jest Bóg, może też, niby pod pozorem prawa, szukać samego siebie i swojej własnej sprawiedliwości - *a nie sprawiedliwości pochodzącej od Boga i opartej na wierze* (por. Flp 3,9). Może stać się niewolnikiem nie tylko

¹⁶⁴ Por. tamże, s. 230.

grzechu, śmierci i prawa, ale i własnego egoizmu, własnych wyobrażeń i własnych słabości. To zniewolenie Paweł nazywa *życiem według ciała* (por. Rz 6,6; Ef 4,22; Kol 3,9), które przeciwstawia życiu według Ducha, które jest źródłem wolności. Bo kto żyje według ciała - postępuje według niego i jest mu podległy, a kto według Ducha - postępuje według tego, czego chce Duch (por. Rz 8,5-8), a Ten czyniac dzieckiem Boga daje wolność (por. 2 Kor 3,17). Ochrzczony - wyzwolony przez Chrystusa - pociągnięty zostaje miłością Ducha Świętego do służby Bogu (por. 2 Kor 5,14) i Jego sprawiedliwości (por. Rz 6,18-19) oraz do posługi bliźnim (por. 1 Kor 9,19). Miłość bliźniego - dobrowolna i bezinteresowna - jest u Pawła sprawdzianem bycia pod wpływem Nowego Prawa łaski i Ducha, i zakłada wyrzeczenie się własnego egoizmu. Jest najlepszym wykorzystaniem wolności. To Duch sprawia, że punktem odniesienia dla człowieka przestaje być własna korzyść, a staje się nim korzyść bliźniego (por. 1 Kor 10,23-24) i czyni go w ten sposób wolnym od egoizmu. Możliwe jest to tylko, gdy człowiek będzie *żył według Ducha*¹⁶⁵.

Niewątpliwie można powiedzieć, że Pawłowa wypowiedź z 2 Kor 3,17 - *Gdzie Duch Pański - tam wolność* można potraktować jako streszczenie jego pneumatycznej nauki o wolności. On wprowadzając ochrzczonych w porządek Nowego Prawa - Prawa Ducha, który nie tylko daje poznanie tego co należy czynić, ale też daje moc wypełnienia tego zobowiązania - sprawia, że człowiek staje się wewnętrznie wolny, bo dzięki Niemu postępuje niejako spontanicznie w poczuciu tej wolności i jest wolny od Prawa grzechu i śmierci. To dynamizm Ducha ożywia i inspiruje wierzącego do dobra, dzięki czemu zewnętrzna literatura prawa nie ciąży już nad człowiekiem przez swoją groźbę, a człowiek nie czuje się

¹⁶⁵ Por. tamże, ss. 231-233.

już zniewolony przez zewnętrzne zasady moralne - staje się wolny wobec prawa¹⁶⁶. Wolność nowego człowieka to owoc miłości, którą On rozlewa w jego sercu (por. Rz 5,5). Ona jest wypełnieniem prawa oraz służbą Bogu i bliźnim (por. Ga 5,14). Mimo odrodzenia dokonanego w Chrystusie przez Ducha i otrzymanego nowego życia człowiek żyjący na ziemi nadal jest nosicielem skazanej natury, stąd wolność, którą on otrzymuje, ciągle się staje. Kształtuje się ona w wyniku współpracy ze strony człowieka, która polega na ciągłym, wewnętrznym umieraniu dla zła i powstawaniu do nowego życia i dobra pod działaniem Ducha Świętego. Pawłowa gwarancja wolności jest poddanie się Jego prowadzeniu (por. Ga 5,18). Dzięki Jego pomocy człowiek rozwiązuje wspomnianą już antynomie między literą prawa, ciałem a wolnością, która jest dziełem Ducha. Wolność dzieci Bożych jest dynamicznym procesem zmierzającym ku pełnej wolności człowieka. Bóg - Duch mieszkający i działający w człowieku nieustannie poucza go, prowadzi, wyzwala i umacnia¹⁶⁷.

1.5. Uswiecenie

Duch Święty jest głównym sprawcą uswiecenia człowieka - to jedno z bezspornych twierdzeń całej teologii Nowego Testamentu¹⁶⁸ oraz nauki św. Pawła. Celem całego działania i przebywania Ducha Świętego w człowieku jest właśnie jego uswiecenie. Swoje uswiecające działanie Duch rozpoczyna nawet już przed chrztem, dokonując przemiany - uduchowienia i działając w słuchaczach

¹⁶⁶ Por. Z. PERZ, dz. cyt., s. 167.

¹⁶⁷ Por. tamże, ss. 168-169.

¹⁶⁸ Por. A. JANKOWSKI, *Święta czynność głoszenia Ewangelii Bożej (Rz 15,16)*, w: *Communio* 2(1982), s. 10.

Słowa Bożego i kontynuuje po chrzcie aż do pełnego uswiecenia w eonie eschatologicznym¹⁶⁹.

W Starym Testamencie swietosc to przede wszystkim cecha samego transcendentnego Boga, a osob, rzeczy i czasow tylko w relacji do Niego. On sam odłączając je i przeznaczając je dla Siebie konsekruje je¹⁷⁰. Paweł mówiąc o uswieceniu jest jakby spadkobiercą tego słownictwa. W Nowym Testamencie, a więc i u Pawła, proces uswiecenia jest chrystomorficzny: po chrzcie czyli *kapieli odrodzenia i odnowienia w Duchu Świętym* (por. Tt 3,5) dalsza przemiana i odnowienie (por. Rz 12,2; 2 Kor 4,16) trwające przez całą egzystencję chrześcijanina w tym eonie zmierza do upodobnienia się do Chrystusa. Dzieje się to właśnie za sprawą Ducha Świętego. Mówi o tym Paweł w 2 Kor 3,18 - *My wszyscy z odsłoniętą twarzą wpatrujemy się w jasność Pańską jakby w zwierciadle; za sprawą Ducha Pańskiego, coraz bardziej jasniejac, upodabniamy się do Jego obrazu*. Mimo niezbędnego wysiłku ze strony człowieka związanego z wpatrywaniem się w Chrystusa, by kształtować się wewnętrznie, Apostoł wyraźnie podkreśla, że sprawcą efektu tego wpatrywania się czyli przemiany człowieka jest Duch Święty¹⁷¹. On jest tym Dokonawcą, który przy współdziałaniu człowieka podczas całego trwania ziemskiego życia stopniowo urzeczywistnia jego przemianę w obraz Boży¹⁷² - upodobnienie się do Chrystusa, który sam jest przyczyną i celem uswiecenia¹⁷³. Instrumentalnym sprawcą tego procesu jest jednak Duch Święty - co stwierdza Paweł mówiąc w 2 Kor 2,13 o *uswieceniu*

¹⁶⁹ Por. tamże, s. 11.

¹⁷⁰ Por. A. JANKOWSKI, *Działanie...*, dz. cyt., s. 129.

¹⁷¹ Por. E. J. JEZIERSKA, *Przemieniamy się w Jego Obraz (2 Kor 3,18)*, w: RBL 39 (1986), s. 118.

¹⁷² Por. A. JANKOWSKI, *Duch Dokonawca*, dz. cyt., s. 88-97.

¹⁷³ Por. 1 Kor 1,30 - *stał się dla nas uswieceniem*.

Ducha. To Duch przez swoje immanentne działanie zapoczątkowane w chrzcie sprawia, że wierzący - dotychczas grzesznik - wkracza w nowe życie (por. Ef 2,3; Rz 6,4) i otrzymuje udział w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa. Odtąd wszelkie duchowe zmagania moralne, wysiłki i cierpienia swój sens odnajdują w tym udziale¹⁷⁴. Jednocześnie też na każdego z wiernych pełniących służbę w nowym Duchu (por. Rz 8,2) nieustannie działa Duch Święty¹⁷⁵. Czyni On ich przybranymi dziećmi Boga, uwalnia od grzechu, śmierci, prawa i samych siebie i czyni wolnymi, o czym była mowa w poprzednich punktach tego rozdziału. Dzięki niemu świętość ontyczna, konsekracyjna wymagająca też u osoby rozumnej właściwej odpowiedzi moralnej może stać się udziałem wierzących¹⁷⁶. Duch Święty bowiem rozlewa w sercach wiernych miłość (por. Rz 5,5) i swoim działaniem uzdalnia do danej tej odpowiedzi.

Dzieło uswiecenia przez Ducha u Pawła ujawnia się w trzech aspektach - sakramentalnym - podczas chrztu; moralnym - w dynamice Ducha w czasie całego życia wierzących oraz w eschatologicznym. Mówiąc o uswieceniu całego ludu można też wyróżnić aspekt kultyczny¹⁷⁷, który w tej pracy jest poza zakresem naszych zainteresowań.

Aspekt sakramentalny odnajdujemy szczególnie w wypowiedzi Pawła z 1 Kor 6,11 - *zostaliście obmyci, uswieceni i usprawiedliwieni w imię Pana naszego Jezusa Chrystusa i przez Ducha Boga naszego*. Słowo „uswieceni” - aoryst ἡγιασθητε - Paweł umieszcza po obmyciu, a przed usprawiedliwieniem, które tu

¹⁷⁴ Por. 2 Kor 13,4; Flp 3,10n.; Ef 5,14; Kol 3,3-5.

¹⁷⁵ Por. A. JANKOWSKI, *Spiritus Consummator. Duch Święty w dziele zbawienia wg. Pisma Świętego*, w: AK 65 (1973), s. 31.

¹⁷⁶ Por. A. JANKOWSKI, *Działanie...*, dzs. cyt., s. 130.

¹⁷⁷ Podobnie A. JANKOWSKI, *Spiritus Sanctificator - Duch Święty w dziejach zbawienia*, w: *Materiały z kursów homiletyczno-katechetyczno-liturgicznych 1972 -1974*, W. Wojdecki (red.), Warszawa 1979, s. 237-244.

odnosi się już do sadu ostatecznego. Uswiecenie więc zależy zarówno od przynależności do Chrystusa, wyrażonej przez zwrot *w imię* oraz od „narzędziowego” działania Ducha Świętego. Uswiecenie chrzcielne jest trwałe, co Paweł podkreśla i unaocznia przez obraz zamieszkania Ducha w wiernych jak w swojej świątyni¹⁷⁸.

Aspekt moralny wyraża się dynamice zbawczej Ducha Świętego ujawniającej się w ciągu całej ziemskiej egzystencji wiernych. W czasie inicjacji chrzcielnej zapoczątkowana zostaje już eschatologiczna świętość wiernych, ale wymaga też odpowiedzi człowieka w formie wysiłku skierowanego do utrzymania tego daru. Wysiłek ten też pozostaje pod działaniem Ducha Świętego. On rozlewa miłość Bożą w sercach wiernych i dokonuje wspomnianego już *uswiecenia Ducha* (por. 2 Tes 2,13). Proces ten trwa aż do zupełnego uduchowienia całej osobowości, włącznie z ciałem duchowym (por. 1 Kor 15,44) czyli chwalebny¹⁷⁹. Według 1 Kor 15,44 ciało zmartwychwstałe Chrystusa i w przyszłości nasze ciało żyjące nowym życiem jest duchowe. Dzięki obecności i działaniu Ducha w chrześcijaństwie Bóg daje kontynuację gwarantującą tożsamość osoby w egzystencji ziemskiej i po śmierci, mimo odmiennej cielesności. Ten sam Duch, który sprawia przemianę z *chwały do chwwały* (por. 2 Kor 3,18) i nieustannie odnawia człowieka wewnętrznego (por. 2 Kor 4,6), będzie też przyczyną i sprawcą ostatecznego stanu istnienia chrześcijanina w eschatonie¹⁸⁰.

¹⁷⁸ Por. tamże, s. 238.

¹⁷⁹ Por. A. JANKOWSKI, *Spiritus Sanctificator...*, art. cyt., s. 239.

¹⁸⁰ Por. W. CYRAN, *Służba jednania. Kapłańsko-liturgiczny charakter apostołowskiej posługi Pawła według 2 Kor 1-7*, Lublin 1999. s. 180.

Aspekt eschatologiczny uswiecenia dokonywanego przez Ducha wyrażają trzy Pawłowe przenosnie: *pierwsze dary*, *zadatek* i *pieczętowanie*, które zostaną szczegółowo omówione w następnym punkcie tej pracy.

Uswiecające działanie Ducha jest tak realne i cały czas aktualne, że u Pawła i w całym Nowym Testamencie synonimem chrześcijan jest wyraz *świeci*. Są oni świętymi w Chrystusie (por. np. 1 Kor 1,2; Flp 1,1) dzięki Duchowi Świętemu (por. 1 Kor 3,16-17; Ef 2,21-22), który w nich mieszka i działa¹⁸¹ określając całe ich istnienie.

1.6. Eschatologiczna dynamika działania Ducha Świętego

Duch u Św. Pawła jest także konkretną rzeczywistością, dzięki której wierzący otrzymuje udział w zbawieniu eschatologicznym, które stało się możliwe dzięki zmartwychwstaniu Chrystusa¹⁸². Jego obecność i całe działanie w ciągu ziemskiej egzystencji wierzących jest jakby nacechowane eschatologiczne.

Paweł w swojej nauce eschatologiczną dynamikę działania Ducha w wiernych oddaje przez trzy przenosnie¹⁸³: *pierwszych darów* (por. Rz 8,23), *zadatku* (por. 2 Kor 1,22; 5,5; Ef 1,14) i *pieczętowania* (por. 2 Kor 1,22; Ef 1,13; 4,30) Duchem.

Terminu ἀπαρχή - pierwsze dary Paweł używa kilkakrotnie - w Rz 8,19; Rz 11,16 czy np. w 1 Kor 16,15. Apostoł nadaje mu różny odcień znaczeniowy -

¹⁸¹ Por. S. HAREZGA, dz. cyt., s. 35.

¹⁸² Por. W. G. KUMMEL, *Theology of the New Testament. According to Its Major Witnesses Jesus - Paul - John*, SCM Press Ltd., s. 217.

¹⁸³ Por. A. JANKOWSKI, *Duch Święty w Nowym Testamencie...*, dz. cyt., s. 112; Por. także E. J. JEZIERSKA, *Chrzest jako śmierć i zmartwychwstanie z Chrystusem w ujęciu Św. Pawła*, w: *Coloquium Salutis - Wrocławskie Studia Teologiczne*, nr 18-19 (1986-1987), s. 152.

wspólnym elementem jest jednak idea pierwszeństwa¹⁸⁴. W interesującym nas szczególnie Rz 8,23 sens znaczeniowy tego terminu dyktuje kontekst w jakim został użyty. Paweł mówi, że *my sami, którzy już posiadamy pierwsze dary Ducha, i my również cała istota swoją wzdychamy, oczekując <przybrania za synów> - odkupienia naszego ciała*. To „my” oznacza wszystkich wiernych, nie tylko uprzywilejowanych nadzwyczajnymi darami Ducha¹⁸⁵. Zatem ἀπαρχή to dar należący jakby do wyposażenia wszystkich ochrzczonych, na co wskazuje użyty przez Apostoła dopełniacz od rzeczownika πνεῦμα nadający szczególny sens terminowi ἀπαρχή. Paweł zwraca tu już uwagę nie tylko na pierwszeństwo - różnice w czasie, ale i na zasadę¹⁸⁶. Tym samym terminem w 1 Kor 15,20.23 Paweł określa Chrystusa, który - jak mówi - zmartwychwstał jako pierwszy nie tylko w sensie chronologicznym, ale i jako zasada powszechnego zmartwychwstania. Tutaj natomiast taka zasada staje się Duch Święty¹⁸⁷. Wzdychanie więc wiernych oczekujących na definitywne odkupienie w eonie eschatologicznym ma swego inspiratora - jest nim Duch. Wierni otrzymując świadectwo Ducha uswiadamiające im bliskość odkupienia i uwielbienia, doświadczają jednocześnie całego ciężaru przemijalności, któremu są poddani. Rozdarcie to, między tym, kim już są, a tym, kim będą w przyszłości, rodzi w nich napięcie powodujące wzdychanie¹⁸⁸. Pierwsze dary mają więc swą docelową dynamikę eschatologiczną.

¹⁸⁴ Por. A. JANKOWSKI, *Sens trzech przenosi Pawłowych: „pierwsze dary”-„zadatek”-„pieczętowanie”* (Rz 8,23; 2 Kor 1,22; 5,5; Ef 1,13n; 4,10), w: SSH-T 4 (1971), s. 25.

¹⁸⁵ Por. tamże.

¹⁸⁶ Por. tamże, s. 26.

¹⁸⁷ Por. A. JANKOWSKI, *Duch Dokonawca - Nowy Testament...*, dz. cyt., s. 81.

¹⁸⁸ Por. S. BIELECKI, *Chrześcijanin i czas według listów św. Pawła*, Jak rozumieć Pismo Święte 11, Lublin 1999, s. 196-197.

Kolejna Pawłowa przenosnia z punktu widzenia jego pneumatycznej eschatologii to użycie terminu *zadatek* - ἀρραβών - przyswojonego przez Greków wyrazu semickiego¹⁸⁹. Występował on w kontraktach handlowych w znaczeniu zaliczki czy przedpłaty gwarantującej uiszczenie w przyszłości całej należnej sumy. Rabini jednak wspominają też o odwrotnej sytuacji, kiedy to darczyńca chce zagwarantować zrealizowanie w przyszłości całego daru dając jego część będącą zapowiedzią przyszłości¹⁹⁰ i właśnie to ujęcie tego terminu znajduje odbicie w Pawłowym jego użyciu. W 1 Kor 1,22 w zwrocie *zostawił zadatek Ducha w sercach naszych* rzeczownik *Duch* występuje w dopełniaczu stanowiącym tzw. genetivus explicativus, który trzeba rozumieć w szerszej formie - *zostawił w sercach naszych Ducha jako zadatek*¹⁹¹. Identyczny zwrot występuje także w 2 Kor 5,5. W Ef 1,14 Paweł daje jakby potwierdzenie tego mówiąc o Duchu wspomnianym wyżej w w.13 w następujących słowach: *On jest zadatkiem naszego dziedzictwa w oczekiwaniu na odkupienie, które nas uczyni własnością [Boga], ku chwale Jego majestatu*. Z takiego rozumienia przytoczonych tekstów Pawłowych wypływają ważne wnioski dla Pawłowej pneumatologii. Pierwszy to ten, że sam Duch Święty jest *zadatkiem* przyszłego dziedzictwa wiernych w eonie eschatologicznym. On osobiście przez wspomniane wcześniej *pierwsze dary* chce być gwarancją całkowitej przemiany eschatologicznej wiernych. Te *pierwsze dary* w połączeniu ze wspomnianym *zadatkiem* przedstawiają od innej strony misję Ducha Świętego. O ile *zadatek* nie musi być identyczny z obiecaną rzeczywistością, to *pierwszy dar* jest tej samej natury co cały, przyszły dar. Stąd

¹⁸⁹ Por. A. JANKOWSKI, *Listy Wiezienne Świętego Pawła (Do Filipian - Do Kolosan - Do Filemona - Do Efezjan)*, Wstęp-Przekład z oryginału-Komentarz, Pismo Święte Nowego Testamentu, t. VIII, Poznań 1962, s. 378-379.

¹⁹⁰ Por. A. JANKOWSKI, *Sens trzech przenosi...*, art. cyt., s. 27.

¹⁹¹ Por. tamże, s. 28.

jesli Duch Swiety działając jest *zadatkem* przyszłej chwały wiernych, to przez *pierwsze dary* daje już im teraz jej realne posiadanie - przedsmak, który nie różni się jakości od przyszłego stanu - który będzie pełnym uduchowieniem człowieka¹⁹².

Trzy teksty Pawłowe określające Ducha jako *zadatek* odsłaniają jakby trzy kolejne fazy - aspekty jego eschatycznego działania. I tak 2 Kor 1,22 najprawdopodobniej nawiązuje do inicjacji chrzcielnej, choć sensu tej wypowiedzi nie można tylko do tego zacięsniać. Duch Swiety przez te inicjacje umacnia wiernych i jako *zadatek* pozwala im sercom¹⁹³ już teraz kosztować przyszłego szczęścia, dając im jednocześnie jego pewność¹⁹⁴. 2 Kor 5,5 bezpośrednio eksponuje już aspekt eschatologiczny *zadatku*. Tutaj według Pawła od jego rozwoju w życiu doczesnym zależy przyszła chwała¹⁹⁵. Odnosi się on wyraźnie do przyszłej chwały eschatologicznej i stwierdza jej realne zapoczątkowanie już teraz, a zarazem potwierdza jej pełną realizację w przyszłości - stąd powszechna tęsknota nie jest złudzeniem, gdyż sam Bóg w Chrystusie przez Ducha dał nam boską egzystencję w formie „zadatkowej”, która zostanie dopełniona w całkowitej przemianie naszego ciała¹⁹⁶.

Ef 1,14 dodaje jeszcze inne określenie Ducha mówiąc, że jest On *zadatkem naszego dziedzictwa na odkupienie, to jest nabycie wyłącznej własności (przez Boga) ku chwale Jego majestatu*. Tekst ten mówi wyraźnie o skutku

¹⁹² Por. tamże, s. 29; także A. JANKOWSKI, *Duch Dokonawca - NT o ...*, dz. cyt., s. 83.

¹⁹³ W rozumieniu Biblii serce to nie siedzisko uczuć, ale świadoma i wolna osobowość, a w NT to punkt w człowieku, do którego zwraca się Bóg, w którym koncentruje się życie religijne i moralne. Stąd też Pawłowy związek Ducha Świętego z sercem.

¹⁹⁴ Por. A. JANKOWSKI, *Sens trzech przenosi...*, art. cyt., s. 30.

¹⁹⁵ Por. E. DĄBROWSKI, *Listy do Koryntian, Wstęp-Przekład z oryginału-Komentarz*, Pismo Święte Nowego Testamentu, t. VII, Poznań 1965, s. 425.

¹⁹⁶ Por. tamże, s. 31.

eschatologicznym w przydawce wyjaśniającej *na nabycie wyłącznej własności*. Oprócz tego aspektu Paweł też zaznacza tu aspekt zbiorowy dzieła odkupienia, kiedy będziemy już nieodwołalnie własnością Boga, który nas *nabył* - wybrał z miłości *na własność*. Takiej właśnie rzeczywistości, kończącej Boży plan zbawienia, Duch jest *zadatkami*. Podsumowując znaczenie przenosi *zadatkami* trzeba powiedzieć, że u Pawła Duch dany nam jest od chrztu jako nieodczuwalny jeszcze przez nas w pełni przedsmak i poroka przyszłej chwały, która nas czeka. Chwały dotyczącej także i ciała, do której On nas nieustannie prowadzi¹⁹⁷.

Trzecia przenosi to *pieczętowanie* - σφραγίζω pojawiające się w 2 Kor 1,22; Ef 1,13 oraz w 4,30. W Ef 1,14 Apostoł umieszcza ten termin w kontekście hymnu o zbawczym planie Boga, którego jest on jakby konkluzją. Czynność *pieczętowania* jak i czynności ją poprzedzające (usłyszenie głoszenia prawdy i uwierzenie) są wyrażone w aoryście, co oznacza ich jednorazowość w czasie, jednorazowość dokonania się ich w przeszłości. Stąd mając na uwadze całość nauki Pawłowej można stwierdzić, że *pieczętowanie Duchem* łączy się z chrztem i ukazuje szczególną relację wiernych do Ducha Świętego. Te relacje określają właśnie dwie Pawłowe przenosi *pieczęci* i *zadatkami*. *Zadatek* wskazuje na istotę udzielonego daru Ducha, identycznego z przyszłą chwałą czekającą wiernych. *Pieczętowanie* zaś na jakąś ochronę, której zewnętrznym znakiem jest chrzest czy bierzmowanie. Dotyczy ona jednak wnętrza wiernych¹⁹⁸. Jej eschatologiczną dynamikę Paweł podkreśla bardziej w Ef 4,30. Duch Święty jawi się tu jako Osoba, która osobście jest zatroskana o nasze zbawienie¹⁹⁹, czyli

¹⁹⁷ Por. tamże, s. 32.

¹⁹⁸ Por. tamże, s. 34.

¹⁹⁹ Por. A. JANKOWSKI, *Listy Wieziennicze*, dz. cyt., s. 463.

ostateczne dopełnienie złączenia wiernych z Bogiem i wprowadzenie ich do wiecznej radości, której sam jest przedsmakiem.

Najwięcej treści teologicznych o *pieczętowaniu* przedstawia jednak 2 Kor 1,22. Paweł używa tu imiesłowu czasu terażniejszego βεβαίωv, by podkreślić aktualność i nieprzerwaną ciągłość umacniania wiernego przez Boga. W zestawieniu z aorystami mowiącymi o *namaszczeniu* i *wycisnięciu pieczęci* czynność ta jawi się wyraźnie jako kontynuacja tego, co rozpoczęło się w człowieku wraz z *wycisnięciem pieczęci* i *daniem zadatku Ducha*. Zestawienie *pieczętowania* i *namaszczenia* podkreśla trwałe wycisnienie w sercach wiernych znaku przynależności do Boga i udzielenie im duchowego wzmocnienia²⁰⁰. Warto zauważyć, że we wszystkich wymienionych powyżej tekstach mowiących o *pieczętowaniu* termin πνεύμα występuje z rodzajnikiem, co nie pozostawia wątpliwości co do tego, że Paweł mówi tu o Osobie, a nie jakiejś Bożej mocy. *Pieczętowanie* to u Pawła opatrzenie trwałym znakiem przynależności do Boga, który wyciska podobieństwo do Niego; to konsekracja połączona z posłannictwem Chrystusa oraz poręka zachowania wiernych bez szkody aż do dnia pełnego zjednoczenia z Bogiem w eonie eschatologicznym. By w pełni jednak ukazać Pawłową naukę, trzeba dodać, że skutki te nie są automatyczne, ale są zależne od wolnej woli człowieka.

Przesłanie trzech Pawłowych przenosi przedstawionych powyżej można streścić następująco. Działanie Ducha Świętego nimi opisane obejmuje całą egzystencję wiernych, od chrztu, aż po jej eschatologiczny kres. Jest ono personalistyczne - Osoba Boska dotyka środka osobowości człowieka, którego ma

²⁰⁰ Por. A. JANKOWSKI, *Sens trzech przenosi...*, art. cyt., s. 35.

przemienić na jego ostateczny, doskonały kształt, do którego został powołany przez Boga. Ta międzyosobowa relacja jest dialogiem - inicjatywie Boga odpowiada wolna wola człowieka, który przez wiarę przyjmuje łaskę i Ducha Świętego. Ten dar Boga jest tej samej natury co przyszłe uduchowanie wiernych. *Zadatek* gwarantuje otrzymanie tylko ilościowo różnej pełnej chwały, od której jakościowo się nie różni. Znak, który wyciska Ducha Świętego w „sercu” chrześcijanina, daje mu konsekuracyjne podobieństwo do posłannictwa Chrystusa i czyni go własnością Bożą, strzegąc go, przy pomocy jego woli, od utracenia tej przynależności, której utrwalenie w eschatonie jest głównym celem całej dynamiki działania Ducha Świętego w wiernych²⁰¹.

W swojej nauce Święty Paweł wskazuje na jeszcze jeden aspekt eschatologicznego działania Ducha Świętego. W Rz 8,11 mówi: *A jeżeli mieszka w was Duch Tego, który Jezusa wskrzesił z martwych, to Ten, co wskrzesił Chrystusa <Jezusa> z martwych, przywróci do życia wasze śmiertelne ciała mocą mieszkającego w was swego Ducha*. Tekst ten wprost mówi o Bogu Ojcu, jak o Tym, który *przywróci do życia ciała*, co zresztą znajduje potwierdzenie w nauce Nowego Testamentu i samego Pawła na ten temat, zarówno jeśli chodzi o czynność Boga wobec Syna, jak i Jego czynność wobec zmarłych²⁰². Jednak Paweł zawiera w nim też przesłania o narzędziowości czy innym rodzaju działaniu Ducha Świętego w eschatologicznym wskrzeszeniu ciał. W tekście tym mowa jest o Nim w okoliczniku sposobu, zatem chcąc ukazać dosłowny i bezpośredni sens tego zwrotu, trzeba powiedzieć, że jest On tu życiodajna mocą Bożą, która jest już w nas i działa dzięki Chrystusowi i która w pełni objawi swoją skuteczność

²⁰¹ Por. tamże, s. 36.

²⁰² Por. Rz 4,17; 1 Kor 6,14; 2 Kor 1,9; 4,15; Hbr 11,19.

wskrzeszając i przemieniając nasze śmiertelne, ludzkie ciała²⁰³. Nie brak też interpretacji i głosów, mających na uwadze eschatologię biblijną, przypisujących wskrzeszenie umarłych bezpośrednio Duchowi Świętemu. Takie rozumienie wymaga już spojrzenia na całość nauczania Pawła w tym względzie, podczas gdy pierwsze jest tylko wnioskiem wyprowadzonym z samego Rz 8,11. Rzeczywiście w dalszym nauczaniu o życiu Apostoł stwierdza osobowość Ducha, ukazując Jego działanie jak działanie osoby (wspieranie świadectwem, przyczynianie się w błaganiach czy poznanie woli Bożej - por. Rz 8,16,26,27). Osobowość ta znajduje też niedwuznaczne potwierdzenie w całej pneumatologii Apostoła. Nawet w Rz 8,11 Paweł używa przyimka $\delta\iota\alpha$ z genitivem właściwego osobie, który stosuje często do Chrystusa, mówiąc o Jego udziale w dziele zbawienia, rozdzielaniu łask itp.²⁰⁴ czy też do Boga Ojca (por. Rz 11,36). Stąd chcąc opisać narzędziowość Ducha w eschatologicznym wskrzeszeniu wiernych trzeba by mówić o Nim jako o przyczynie formalnej i jako o bezpośredniej zasadzie tego procesu. Przyczynowość ta wynika ze związku Ducha ze zmartwychwstaniem samego Chrystusa²⁰⁵.

Duch Święty w nauce Apostoła jest nieodłączny od zmartwychwstania Chrystusa. Dzięki Jego działaniu - wg. Rz 1,3n - w chwili zmartwychwstania Chrystus otrzymał pełnię synostwa, by ją udzielić odkupionym. W ten sposób Chrystus stał się Nowym Adamem - na wzór pierwszego Adama - *duchem ożywiający* (por. 1 Kor 15,45) czyli Dawca życia, które ożywi także i nasze ciała. Ojciec tchnął w Niego swego Ducha, którym może On teraz ożywić ciała

²⁰³ Por. A. JANKOWSKI, *Duch Święty a zmartwychwstanie ciała*, w: CzStTeol I (1973), s. 69.

²⁰⁴ Por. Rz 1,5,8; 2,16; 5,1-2.11.17-19.21; 7,25; 8,37; 16,27.

²⁰⁵ Por. A. JANKOWSKI, *Duch Święty a zmartwychwstanie ciała*, art. cyt., s. 70.

złączonych z Nim wiernych. Sam zaś fakt zmartwychwstania Chrystusa - według Pawła - wśród wielu aspektów - ma swoje *usprawiedliwienie w Duchu* (por. 1 Tm 3,16). To właśnie Duchem Ojciec ożywił zmarłe ciało Syna. Zmartwychwstanie więc Chrystusa jako nierozłączne z Duchem jest początkiem Jego ożywiającej działalności względem ciała ludzkiego, które odtąd jest już połączone ze zmartwychwstałym - *Pierworodnym spośród umarłych*²⁰⁶. Zmartwychwstanie Chrystusa jest źródłem i gwarancją skuteczności wskrzeszenia, które ma się dokonać mocą Ducha Świętego, a w Nim to zmartwychwstanie już teraz się skutecznie urzeczywistnia w wiernych²⁰⁷.

Pneumatyczna myśl Pawła, zawarta w przenosiach *pierwszych darów* (por. Rz 8,23), *zadatku* (por. 2 Kor 1,22; 5,5; Ef 1,14) i *pieczętowania* (por. 2 Kor 1,22; Ef 1,13; 4,30) Duchem oraz w nauczaniu o wskrzeszeniu zmarłych Jego mocą ukazuje wskrzeszenie ciał jako konsekwentny kres posłannictwa Trzeciej Osoby Bożej w zbawczym planie Boga Ojca. Naczelna zasada Jego misji jest udział w centralnym misterium zmartwychwstania Chrystusa. Działanie Ducha Świętego od chrztu, aż do zmartwychwstania ciała jawi się jako immanentny proces rozwojowy²⁰⁸ prowadzący chrześcijanina do Jego ostatecznego celu, jakim jest ostateczne uswiecenie jego osobowości i całkowite upodobnienie go do Chrystusa, które w pełni dokona się w eonie eschatologicznym. To działanie Ducha Świętego jest tak realne, że Paweł w swym nauczaniu może śmiało ukazać terazniejszy aspekt eschatologicznego planu Boga, według którego eschaton już się

²⁰⁶ Por. A. JANKOWSKI, *Spiritus Consummator czyli ostateczne zadanie Ducha Świętego*, w: *Napełnieni Duchem Świętym*, pr. zb., Poznań 1982, s. 200.

²⁰⁷ Por. H. LANGKAMMER, *Teologia Nowego Testamentu*, cz.2 - *Paweł, List do Hebrajczyków*, Wrocław 1984, s. 85; Por. także TENZE, *Pneumatologia biblijna (ruah-pneuma)*, (Opolska Biblioteka Teologiczna 27), Opole 1998, s. 124.

²⁰⁸ Por. Por. A. JANKOWSKI, *Duch Święty a zmartwychwstanie ciała*, art. cyt., s. 75.

rozpoczął i ludzie są już zbawieni²⁰⁹. Ta terażniejszość jest możliwa właśnie dzięki *pierwszym darom, zadatkowi i pieczęci* Ducha Świętego.

²⁰⁹ Por. J. A. FITZMYER SJ, *Teologia św. Pawła*, w: *Katolicki komentarz biblijny* (tyt. oryg. *The New Jerome Biblical Commentary*), R. E. Brown, J. A. Fitzmyer, R. E. Murphy (red. nauk. wyd. oryg.) W. Chrostowski (red. nauk. wyd. polskiego), Warszawa 2001, [88,45], s. 2147.

2. Owoce Ducha Świętego

Celem bardzo zroznicowanego i dynamicznego działania Ducha Świętego w chrześcijanach jest doprowadzenie ich zjednoczenia z Bogiem do dojrzałości, która objawi się w pełni w eschatonie. Pneumatyczna rzeczywistość określona przez Pawła jako dary czy owoce Ducha jest dla Pawła naturalnym i koniecznym skutkiem chrztu, a nie czymś dostępnym tylko dla pragnących większej doskonałości²¹⁰.

W Ga 5,22-23 Paweł przedstawia katalog cnot - owoców wywodzących się z ducha - wyniku działania Ducha Świętego²¹¹. Ukazuje je w kontekście wymienionych wcześniej uczynków pochodzących z ciała. *Uczynki ciała* i *owoce Ducha* są tutaj rozwinięciem Pawłowej antytezy *ciało - Duch*. Chodzi tu więc o uczynki człowieka bazującego na swoich naturalnych zdolnościach oraz o uczynki człowieka obdarzonego mocą Ducha Świętego. Paweł dokonuje tu ciekawego zabiegu. Otoż w wierszu 19, gdy mówi o uczynkach ciała, wyraża je w liczbie mnogiej, natomiast gdy mówi o uczynkach Ducha, mówi w liczbie pojedynczej o owocu. Kontrast liczby mnogiej i pojedynczej w jakiej użyte są te terminy ukazuje z jednej strony chaotyczny i nieuporządkowany charakter życia według impulsów „ciała”, a z drugiej strony jedności i porządku nowego życia otrzymanego wraz z Duchem Świętym²¹². Owoc Ducha wymieniony w liczbie pojedynczej podkreśla też wspólną podstawę wszystkich owoców jaka jest ἀγάπη - miłość rozlana w sercach wierzących przez Ducha, bo prawdziwa miłość w optyce

²¹⁰ Por. A. DALBESIO, dz. cyt., s. 189.

²¹¹ Por. E. SZYMANEK, *List do Galatów, Wstęp-Przekład z oryginału-Komentarz*, Pismo Święte Nowego Testamentu, t. VI - część 2, Poznań - Warszawa 1978, s. 111.

²¹² Por. A. DALBESIO, dz. cyt., s. 191.

Pawłowej ma tylko jedno źródło, którym jest sam On. Ona, jako odpowiedź na miłość Bożą objawioną w Chrystusie, jest wspólną bazą wszystkich zachowań wymienionych w Ga 5,22-23²¹³. Ona sprawia, że te cnoty nie są już tylko ludzkimi zaletami, ale zyskują nowy wymiar - stają się owocami Ducha. W ten sposób ludzkie wartości zostają objęte Prawem Ducha i podniesione na wyższy poziom. Jako owoce Ducha - już nadprzyrodzone a nawet charyzmatyczne cnoty stają się w świecie zarysem nowego porządku, przeciwnego dotychczasowej służbie pozadliwości. Przez takie życie człowiek wnosi w świat życie Boże, czyniąc swoją ludzką egzystencję kontynuacją Bożego posłannictwa miłości²¹⁴. Tak owoce Ducha jawią się jako różne postaci miłości, o której Paweł mówi w 1 Kor 13, która jest wiezią łączącą je w całość. Owoc - to dar Boży - wynik działania Ducha Świętego, ale też i współuczestnictwa człowieka w Bożym dziele zbawienia. Stąd u Pawła postępowanie człowieka, wyrażające się albo przez uczynki ciała, albo przez owoc Ducha jest znakiem posiadania albo nie posiadania daru Ducha Świętego. Przyjrzyjmy się teraz poszczególnym „owocom” Ducha wymienionym przez Apostoła w Ga 5,22-23 zwracając szczególnie uwagę na Pawłowe ich rozumienie.

Pierwszym na Pawłowej liście jest wspomniana już wyżej ἀγάπη - miłość. Jest ona pierwszym i najważniejszym ze wszystkich owoców. Grecki termin użyty przez Pawła wskazuje, że chodzi mu o najwyższy stopień miłości, większy od przyjazni uczuciowej - *filia* czy popędu seksualnego - *eros*²¹⁵. Jest to miłość, o której szczegółowo Paweł mówi w hymnie o miłości z 1 Kor 13. Ona jest

²¹³ Por. J. ŁACH, *Owoce Ducha jest miłość (Ga 5,22)*, w: *Communio* 15 (1995), nr 5(89), s. 28.

²¹⁴ Por. T. M. DABEK, *Związek miłości z Duchem Świętym w Piśmie Świętym Nowego Testamentu*, Kraków 1993, s. 68.

²¹⁵ Por. T. M. DABEK, *Nowe życie chrześcijanina*, Kraków 1998, s. 40.

zrodłem dobrych uczynkow i motywem wszelkiego dobrego działania. Ja Duch rozlewa w sercach wiernych przed innymi darami. Jest ona ta sama miłością, która Bog okazał nam przez wcielenie swego Syna i dzieło odkupienia, które On dokonał. Taka miłość jest fundamentem i kwintesencją wszystkich darów i cnot - duchem chrześcijańskiego życia. Jest *par excellence* darem Boga (por. Rz 5,5). Działanie Ducha pozwala wierzącemu doświadczyć darmową miłość Boga i rodzi jednocześnie w nim odpowiedź miłości do Boga, która wyraża się też w miłości bliźniego²¹⁶.

Druga z kolei *χαρά* - radość jako owoc i udzielanie się Ducha (por. Rz 14,17; 1 Tes 1,60) nie jest tylko zjawiskiem psychicznym polegającym na pogodzie ducha, ale wyrazem otrzymanego daru pełni Ducha - to wlanie nadziei i egzystencjalne echo eschatologicznego stanu wierzącego²¹⁷. Dla Pawła to cecha charakterystyczna Królestwa Bożego (por. Rz 14,17) - dar ściśle związany z obecnością Ducha, sprawiedliwością i pokojem. To stan ludzi złączonych z Chrystusem będących pod wpływem działania Ducha Świętego. Ona nie jest stanem przejściowym i uczuciowym, ale przenika całe życie wierzącego²¹⁸.

Trzeci „owoc” to pokój - *εἰρήνη*, który przewyższa wszelką mądrość ludzkiego rozumienia (por. Flp 4,7), trwa mimo ucisków (por. Rz 5,1-5) i promieniuje na innych (por. 1 Kor 7,15; Rz 12,8; 2 Tm 2,22). Nie jest tylko brakiem nieprzyjazni, ale jest pełnią życia, przeciwieństwem stanu, w którym egzystencja jest zagrożona lub zredukowana przez jakieś formy śmierci²¹⁹. U Pawła

²¹⁶ Por. A. DALBESIO, dz. cyt., s. 194.

²¹⁷ Por. tamże, s. 194.

²¹⁸ Por. T. M. DABEK, *Nowe Życie...*, dz. cyt., s. 42.

²¹⁹ Por. A. DALBESIO, dz. cyt., s. 194.

to przede wszystkim zbawienie przeżyte wraz z owym doświadczeniem pełni - to nowe życie (por. Rz 8,6; Flp 4,7).

Μακροθυμία - trzeci z kolei owoc wymieniony przez Apostoła to cierpliwość rozumiana jako wytrwałość w pracy, trudzie czy przeciwnościach oraz opanowanie gniewu, porzucenie chęci zemsty i miłosierdzia²²⁰. Dosłownie termin ten można oddać jako wielkoduszność - posiadanie wielkiego i mocnego ducha, będącego w stanie znosić ograniczenia innych, akceptować bliźniego, nawet jeśli jest to trudne²²¹. U Pawła taka postawa zakłada głębokie osobiste doświadczenie miłości Boga - bo jest „echem” osobiste doświadczonej wielkoduszności Boga względem grzesznika (por. 1 Kor 13,4; Kol 3,12). Szczególnym przejawem cierpliwości jest pełne łagodnych napomnień i perswazji nawracanie bliźniego z jego błędnej drogi, w czym przejawia się działanie Ducha kierującego moralnym życiem chrześcijan.

Kolejny owoc Ducha to uprzejmość - χρηστότης. Termin ten oznacza zarówno dobroć, rzetelność, życzliwość w stosunkach ludzmi, jak i łagodność, uprzejmość, życzliwość, łaskawość, dobroć, a czasem nawet prostoduszność i naiwność²²². Człowiek łaskawy jest odbiciem łagodności i delikatności Boga w stosunku do ludzi, Jego wycucia ludzkich potrzeb i miłosierdzia względem grzeszników. To dzięki ożywiającej, uswiecającej i kształtującej naszej miłości mocy Ducha Świętego wierny staje się zdolny do pełnej wrażliwości i delikatności miłości względem grzesznika, zgodnie z Prawem Pana²²³.

²²⁰ Por. T. M. DABEK, *Związek...*, dz. cyt., s. 50.

²²¹ Por. A. DALBESIO, dz. cyt., s. 194.

²²² Por. T. M. DABEK, *Związek...*, dz. cyt., s. 54.

²²³ Por. T. M. DABEK, *Nowe Życie...*, dz. cyt., ss. 48-49.

Dobroc - ἀγαθωσύνη to dla Pawła nie naturalna szlachetność człowieka, ale owoc światłości - dar Boży i sposób postępowania wynikający z przynależności do Chrystusa. Duch jest światłością, która ogarnia i oświeca przy chrzcie i staje się źródłem wszelkich dobrych uczynków i cnot nowego człowieka²²⁴. To postawa obejmująca nie tylko dobrą wolę, ale konkretnie wyrażająca się miłość.

Wierność - πίστις nie jest tu cnota w sensie biernym, która ktoś posiada i ze względu na którą jest godny zaufania, ale w sensie czynnym - to zawierzenie miłości, o którym mówi Paweł w 1 Kor 13,7. To wierność okazywana innym osobom²²⁵. Jako owoc Ducha to postawa wiernych wierzących w Chrystusa (por. 2 Kor 6,15; Ef 1,1), którzy po ludzku są lojalni i pełni dobrej wiary, a przede wszystkim otwarci na działanie Ducha Świętego, który ich prowadzi i wspiera ich wysiłki²²⁶.

Przedostania na liście Pawła cnota to πραΰτης - łagodność. Wiąże się ona ściśle z cierpliwością, uprzejmością i cichością. U Pawła cichosc i łagodność to cecha pasterzy naśladowujących Dobrego Pasterza (por. 2 Tm 2,25; 1 Tm 6,11; Tt 3,2). W Kol 3,12 cnota ta pojawia się obok pokory i cierpliwości, a w Ef 4,2 pozwala wiernym *znosić się nawzajem w miłości* przez przyjmowanie w Duchu Świętym drugiego człowieka z jego słabościami, aby wspólnie móc otwierać się na Bożą łaskę i dążyć do coraz pełniejszego współdziałania z Duchem i między sobą²²⁷. Dla Pawła łagodność do złoty środek między gniewnością,

²²⁴ Por. T. M. DABEK, *Zwiazek...*, dz. cyt., s. 58.

²²⁵ Por. A. DALBESIO, dz. cyt., s. 195.

²²⁶ Por. T. M. DABEK, *Nowe Zycie...*, dz. cyt., s. 50.

²²⁷ Por. tamże, s. 53.

a niezdolnością do gniewu - przejaw miłości nie cofającej się jednocześnie przed działaniem - napominaniem²²⁸.

Ostatnia cnota - owocem Ducha Świętego w Pawłowym katalogu z Ga 5,22-23 jest opanowanie - ἐγκράτεια, które polega na uporządkowaniu swoich reakcji i kierowaniu nimi w ten sposób, by nie być zdanym na porywy niekontrolowanych popędów i namietności. To nie tylko znajomość siebie czy umiarkowanie, ale całkowite panowanie nad swoim postępowaniem, które jest nie tylko darem Ducha, ale też skutkiem walki i osobistego wysiłku²²⁹. Grecki termin ἐγκράτεια to także wstrzemięźliwość, również seksualna (por. 1 Kor 7,9) i powściągliwość. Opanowany chrześcijanin to człowiek posiadający czyste serce i umysł; odrzucający to co utrudnia mu właściwe widzenie rzeczywistości, osłabia jego wolę i staje na przeszkodzie w przyjęciu łaski²³⁰.

Podsumowaniem Pawłowego katalogu cnot - owoców Ducha Świętego jest zdanie z Ga 5,23 - *przeciw takim [cnotom] nie ma prawa*. One przewyższają prawo, gdyż życie chrześcijańskie poddane Duchowi Świętemu wypełnia wszystkie wymagania prawa, a nawet idzie jeszcze dalej (por. Ga 5,14).

Zarówno w całym nauczaniu Pawła, jak i w tym zawartym w zanalizowanym przez nas pokrocie Ga 5,22-23, życie chrześcijanina jawi się jako naznaczone Duchem, który nadal nadaje mu fundament i kształtuje jego postępowanie. Nie obywają się ono bez napięć, stąd Duch jawi się tutaj jako Dawca jedności i punkt odniesienia postępowania²³¹. Stąd uczynki i postawy wymienione przez Pawła w Ga 5,22-23 nie są tylko wyliczeniem cnot, ale skutkami właściwymi

²²⁸ Por. T. M. DABEK, *Związek...*, dz. cyt., s. 62.

²²⁹ Por. A. DALBESIO, dz. cyt., s. 195.

²³⁰ Por. T. M. DABEK, *Nowe Życie...*, dz. cyt., s. 54.

²³¹ Por. A. DALBESIO, dz. cyt., s. 195.

postawie człowieka zyjacego wedlug Ducha²³². Skutki „owocu” Ducha nie sa jednak czymś automatycznym czy koniecznym po przyjeciu chrztu. Paweł, uzywajac terminu καρπός - owoc przy opisywaniu skutkow obecności Ducha Swietego wskazuje, ze jest On przewodnikiem w takim zakresie, w jakim chrzescijanin Mu na to pozwala przez przyjmowanie Go i pojscie za Jego dzialaniem. „Owoc” Ducha to cel, ktorego nie mozna osiagnac bez Jego decydujacej pomocy, ale rownoczesnie nie czyni On tego bez naszej woli i wspolpracy, ktore nie wyklucza walki oraz trudnych i bolesnych chwil z nia zwiazanych²³³. Uzycie przez Pawła terminu „owoc” nawiazuje tez do idei dojrzewania, stad to co Apostol zamieszcza w Ga 5,16-25 dotyczy juz nie zycia chrzescijanskiego w poczatkowej fazie, ale przedstawia chrzescijanina w stadium pelnej dojrzalosci, albo tez chrzescijanina zblizajacego sie do niej.

Tak jak wszelkie dzialanie Ducha Swietego, tak i z niego wyplywajace postawy chrzescijanina okreslone przez Pawła w omawianym wyzej fragmencie (Ga 5,22-23) sa dynamiczne. Wynika to z ich zwiazku z zyciem. Ich obecność w duszy i zyciu wiernego ciagle sie rozwija az do konca jego egzystencji na ziemi. Wszystko jednak zalezy od otwarcia serca i woli wierzacego na dzialanie Ducha Swietego, ktorego konieczność i skutecznosc dzialania, zarowno w nauce calego Nowego Testamentu jak i Sw. Pawła Apostola, nie budzi zadnych watpliwosci.

²³² Por. W. R. FARMER (red. wyd. oryg.) W. CHROSTOWSKI (red. wyd. polskiego), *Miedzynarodowy komentarz do Pisma Swietego. Komentarz katolicki i ekumeniczny na XXI wiek*, Warszawa 2000, s. 1520.

²³³ Por. tamze.

ZAKONCZENIE

Celem powyższej pracy było przedstawienie, na podstawie tekstów z *Corpus Paulinum*, nauki św. Pawła o obecności i działaniu Ducha Świętego w człowieku wierzącym. Zobaczmy czy to założenie zostało zrealizowane.

Pierwszy rozdział przedstawił Pawłowe rozumienie terminów πνεῦμα - duch i πνευματικός - człowiek duchowy. Rzeczywistość określona przez Pawła użyciem terminu πνεῦμα w odniesieniu do natury Osob Boskich, czyli do Boga i Jego Ducha została ukazana jako trudna do bezpośredniego określenia. Jedynym pewnym u Apostoła źródłem jej poznania jest własne doświadczenie jej działania. W ten sposób Paweł ją przedstawia i charakteryzuje. Człowiek duchowy - πνευματικός jawi się jako człowiek przeniknięty Duchem Świętym, który daje mu nowe życie - życie nadprzyrodzone przekształcające jego postępowanie doczesne - człowiekiem będącym w opozycji do człowieka „zmysłowego” czy „cielesnego”.

Drugi rozdział ukazuje Pawłową naukę dotyczącą obecności Ducha Świętego w poszczególnych wiernych. W Pawłowej teologii jest On darmowym darem Boga danym wierzącym. Duch „jest” i stale „mieszka” w chrześcijaninie. Jego obecność, przenikająca i uswiecająca całego człowieka wierzącego jest tak realna, że Paweł nie wahał się nazwać go świątynią Ducha Świętego. To zamieszkanie nie jest statyczne, ale dynamiczne - Duch przebywając w wierzącym daje mu nową tożsamość, inspiruje go i wspomaga - obejmuje przez swe działanie całą jego egzystencję, we wszystkich jej aspektach.

Trzeci rozdział omawia dynamikę przebywania Ducha Świętego w poszczególnych wiernych, przedstawiając szczegółowo Jego działanie w chrześcijaństwie. Według nauki św. Pawła Duch Święty podczas chrztu daje wiernemu nowe życie - zmieniając jego status ontyczny - z niewolnika grzechu i śmierci czyni go człowiekiem Odkupionym - włączonym w śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa. Dzięki niemu wierzący ma udział w dziele Odkupienia dokonanym na krzyżu. Duch Święty w ten sposób czyni wierzącego dzieckiem Boga - przybiera go za syna i zmienia radykalnie jego odniesienie do Boga - z relacji lęku na relację miłości. On też w serce wierzącego wlewa Nowe Prawo Miłości, stając się normą postępowania chrześcijanina, tak, że prawo nie ma już nad nim władzy - bo miłość, którą On rozlewa w sercach, jest doskonałym wypełnieniem Prawa. Nowe Prawo Ducha nie jest już zewnętrznym przymusem, ale wewnętrzną zasadą życia na wzór Chrystusa. Duch Święty jest dawcą prawdziwej wolności wiernego, bo uwalnia go z niewoli śmierci, grzechu, prawa, a nawet własnego „ciała” - egoizmu. On też uswieca chrześcijanina od chrztu upodabniając go do Chrystusa - przemieniając go nieustannie w obraz Boga, aż do pełnego uswiecenia w chwale niebieskiej. Duch Święty jest wreszcie też jednocześnie gwarantem otrzymania przyszłej chwały i jej zadatkiem, a wyciskając w sercu chrześcijanina podobieństwo do Chrystusa czyni go własnością Boga i strzeże przed utratą tej przynależności, której dopełnienie w Królestwie Niebieskim jest celem całego Jego działania w wierzącym. Wynikiem dynamiki Ducha Świętego w wiernych jest według Pawła miłość, która przejawia się na różne sposoby, którymi są owoce Jego działania - sama miłość, radość, pokój, cierpliwość, uprzejmość, dobroć, wierność, łagodność oraz opanowanie.

Poznając naukę św. Pawła zawartą w jego pismach, a przedstawioną w wyżej wymienionych i opisanych trzech rozdziałach tej pracy trzeba stwierdzić, że dla Apostoła Narodów rzeczywistość zawarta w terminie πνεῦμα i określająca Ducha Świętego w listach Pawłowych jest niewątpliwie bardzo realna i doświadczana zarówno przez niego, jak i przez wiernych jego wspólnot. Według Apostoła bez Ducha Świętego nierealna, a nawet niemożliwa jest chrześcijańska egzystencja. Dla Pawła bowiem dzieło Chrystusa - Odkupienie jest obiektywnym, czyli zewnętrznym aspektem zbawczego działania Boga, a dzieło Ducha Świętego, który aktualizuje dzieło Chrystusa w człowieku jest subiektywnym - wewnętrznym aspektem tego samego działania Boga²³⁴. Oba te aspekty tak jak działanie *Kyrios* i *Pneuma* - Jezusa Chrystusa i Ducha Świętego są nierozłączne w nauce Pawła.

Początkiem obecności i bezpośredniego działania Ducha Świętego w wiernych jest chrzest - nowe narodziny - włączenie człowieka w miłość, śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa i zarazem wejście wierzącego w sferę działania Ducha²³⁵. Kresem dynamiki Trzeciej Osoby Trójcy Świętej w wierzących jest całkowite ich zjednoczenie z Bogiem w chwale eschatologicznej, co jest celem całej aktywnej obecności Ducha Świętego w człowieku.

Ta obecność, co zostało wykazane w trzecim rozdziale pracy, ujawnia się w całej egzystencji chrześcijanina. Duch Święty począwszy od nadania nowej tożsamości człowiekowi na chrzcie nieustannie aktualizuje w nim owoce zbawienia dokonanego w Chrystusie. On czyni go dzieckiem Boga, staje się zasadą jego postępowania wlewając w jego serce Nowe Prawo Miłości, uwalnia spod władzy grzechu, śmierci, prawa a nawet samego siebie oraz nieustannie uświęca. Wszystko

²³⁴ Por. G. S. HENDRY, *Duch Święty*, w: SWB, s. 123.

²³⁵ Por. J. H. NEYREY, *Chrzest*, w: EB, s. 161.

to, by doprowadzić wierzącego do pełnego zjednoczenia z Bogiem, którego sam jest gwarancją i zadatkiem. Te wszystkie aspekty działania Ducha, zawarte w pneumatologii św. Pawła i wynikające z jego rozumienia terminu *pneuma* oraz jego nauki o przebywaniu Trzeciej Osoby Trojcy Świętej w wierzącym zostały przedstawione, udokumentowane tekstami z pism Apostoła i omówione z punktu widzenia teologii biblijnej w trzecim rozdziale powyższej pracy. To było właśnie jej celem i zamierzeniem wyrażonym w jej temacie.

Niniejsza praca nie wyczerpuje bogactwa zagadnień, jakie Paweł porusza w kontekście swojej nauki o Duchu Świętym. Jak to było zasygnalizowane w jej tytule, obejmuje tylko działanie Ducha Świętego w poszczególnych chrześcijanach i nie dotyczy bezpośrednio wspólnotowych i kultowych aspektów Jego zbawczej dynamiki w człowieku. Nie jest tu też poruszony bezpośrednio problem Ducha Świętego jako Osoby w pismach Apostoła Narodów. Warto jednak często przypominać prawdę o obecności Ducha Świętego i Jego zbawczym działaniu w Kościele i w każdym wierzącym, by serca wiernych były coraz bardziej na Niego otwarte i coraz lepiej z Nim współdziałały.

WYKAZ SKROTOW

- AK** - *Ateneum Kapłanskie*, Włocławek 1909 -
- AnCrac** - *Analecta Cracoviensia*, Krakow 1969 -
- BTB** - *Biblical Theology Bulletin*, Roma 1971 -
- Conc** - *Concilium* (ed. pol.), Poznan - Warszawa 1968-1972.
- CT** - *Collectanea Theologica*, Warszawa 1949 -
- CzStTeol** - *Czestochowskie Studia Teologiczne*, Czestochowa 1973 -
- EB** - *Encyklopedia Biblijna*, Warszawa 1999.
- ECh** - *Encyklopedia chrzescijanstwa*, Kielce 2000.
- MPWB** - *Materiały Pomocnicze do Wykładów z Bibliistyki*, Lublin 1975 -
- NT** - *Nowy Testament*.
- RBL** - *Ruch Biblijny i Liturgiczny*, Krakow 1948 -
- SSH-T** - *Slaskie Studia Historyczno-Teologiczne*, Katowice 1968 -
- SSc** - *Scriptura Sacra*, Opole 1997 -
- ST** - *Stary Testament*.
- STB** - *Słownik Teologii Biblijnej*, Poznan 1994.
- SWB** - *Słownik Wiedzy Biblijnej*, Warszawa 1996.
- TDNT** - *Theological Dictionary of the New Testament*, Grand Rapids, Michigan, 1968-1980.

BIBLIOGRAFIA

I. TEKSTY ZRODŁOWE

Grecko - Polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi, tł. [z jez. gr.] Remigiusz Popowski, Marek Wojciechowski, wyd. 6, Warszawa 1995.

Novum Testamentum Graece et Latine, Nestle-Aland, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1987.

Pismo Swiete Starego i Nowego Testamentu, wyd. IV, Poznan.

Pismo Swiete Starego i Nowego Testamentu, wyd. V, Poznan 2000.

II. DOKUMENTY URZEDU NAUCZYCIELSKIEGO KOSCIOŁA

JAN PAWEŁ II, *Dominum et vivificantem*, encyklika o Duchu Swietym w zyciu Kosciola i Swiata, w: Encykliki Ojca Swietego Jana Pawła II, t. 1, Krakow 1996, ss. 187-256.

III. SŁOWNIKI - ENCYKLOPEDIA - POMOCE

ACHTENMEIER PAUL J. (red.), *Encyklopedia Biblijna*, Warszawa 1999.

AMBROSIO GIANNI (red. oryg.) WITCZYK HENRYK (red. wyd. pol.), *Encyklopedia Chrzescijanstwa - Historia i wspolczesnosc 2000 lat nadziei*, Kielce 2000.

FLIS JAN, *Konkordancja Starego i Nowego Testamentu do Biblii Tysiaclecia*, Warszawa 1996.

FRANCIS FRED O. SAMPLEY J. PAUL, *Pauline Parallels*, Second Edition, Fortress Press 1987.

GRABNER-HAIDER ANTON (red.), *Praktyczny Słownik Biblijny*, Warszawa 1995.

KITTEL GERHARD FRIEDRICH GERHARD (red.), *Theological Dictionary of the New Testament*, volume VI, WM. E. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 1968-1979.

LANGKAMMER HUGOLIN, *Słownik Biblijny*, w. IV, Katowice 1990.

LEON-DUFOUR XAVIER, *Słownik Nowego Testamentu*, Poznan 1998.

LEON-DUFOUR XAVIER, *Słownik Teologii Biblijnej*, Poznan 1990.

METZGER B.M. I COOGAN M.D. (red. nauk.), *Słownik Wiedzy Biblijnej*, Warszawa 1996.

OBERMAYER H. SPEIDEL K. VOGT K. ZIELER G., *Mała Encyklopedia Biblijna*, Krakow 1992.

O'CARROLL MICHAEL, *Veni Creator Spiritus: a theological encyclopedia of the Holy Spirit*, Collegeville, Minnesota 1990.

POPOWSKI REMIGIUSZ, *Wielki Słownik Grecko - Polski Nowego Testamentu. Wydanie z pełną lokalizacją greckich haseł, kluczem polsko - greckim oraz indeksem form czasownikowych*, Warszawa 1995.

ZUBERBIER ANDRZEJ (red.), *Słownik Teologiczny*, wyd. II rozszerzone, Katowice 1998.

IV. KOMENTARZE

BROWN RAYMOND E. FITZMYER JOSEPH A. MURPHY ROLAND E. (red. nauk. wyd. oryg.) CHROSTOWSKI WALDEMAR (red. nauk. wyd. polskiego), *Katolicki komentarz biblijny* (tyt. oryg. *The New Jerome Biblical Comentary*), Warszawa 2001.

DABROWSKI EUGENIUSZ, *Listy do Koryntian, Wstep - Przekład z oryginału - Komentarz*, Pismo Swiete Nowego Testamentu, t. VII, Poznan 1965.

FARMER WILLIAM R. (red. wyd. oryg.) CHROSTOWSKI WALDEMAR (red. wyd. polskiego), *Miedzynarodowy komentarz do Pisma Swietego. Komentarz katolicki i ekumeniczny na XXI wiek*, Warszawa 2000.

JANKOWSKI AUGUSTYN, *Listy Wiezienne Swietego Pawła (Do Filipian - Do Kolosan - Do Filemona - Do Efezjan), Wstep - Przekład z oryginału - Komentarz*, Pismo Swiete Nowego Testamentu, t. VIII, Poznan 1962.

JANKOWSKI AUGUSTYN ROMANIUK KAZIMIERZ STACHOWIAK LECH, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu, cz. 2*, Poznan 1975.

JASINSKI ANDRZEJ MEDALA STANISŁAW (red.), *Dzieje Apostolskie - Listy Sw. Pawła (Wprowadzenie w mysl i wezwanie ksiąg biblijnych - tom 9)*, Warszawa 1997.

KEENER CRAIG S., *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, Warszawa 2000.

ROMANIUK KAZIMIERZ, *List do Rzymian, Wstep - Przekład z oryginału - Komentarz*, Pismo Swiete Nowego Testamentu, t. VI - czesc 1, Poznan - Warszawa 1978.

STEPIEN JAN, *Listy do Tesaloniczan i Pasterskie, Wstep - Przekład z oryginału - Komentarz*, Pismo Swiete Nowego Testamentu, t. IX, Poznan - Warszawa 1979.

SZYMANEK EDWARD, *List do Galatow, Wstep - Przekład z oryginału - Komentarz*, Pismo Swiete Nowego Testamentu, t. VI - czesc 2, Poznan - Warszawa 1978.

V. ARTYKUŁY I OPRACOWANIA

ALVES MANUEL ISIDRO, *Dam wam Ducha nowego*, w: *Communio*, nr 1(43), VIII(1988), ss. 14-31.

BAUMERT NORBERT, *Zycie w Duchu w Pismach Pawłowych*, w: *Communio* – Kolekcja 10, ss. 67-82.

BENJAMIN H., *Pneuma in John and Paul. A comparative Study of the Term with Particular Reference to the Holy Spirit*, BTB 6(1976), ss. 27-48.

BIELECKI STANISŁAW ks., *Chrzescijanin i czas według listow sw. Pawła*, Jak rozumiec Pismo Swiete 11, Lublin 1999.

BOUYER LOUIS, *Duch Swiety Pocieszyciel. Duch Swiety i zycie w łasce*, Krakow 2000.

CHŁAD STANISŁAW, *Charyzmaty tajemniczego impulsu i charyzmaty urzedu*, w: *CzStTeol XV/XVI* (1991), ss. 89-102.

CONGAR YVES M.-J., *Wierze w Ducha Swietego*, t. I - *Duch Swiety w „ekonomii”*. *Objawienie i doswiadczenie Ducha*, Warszawa 1997.

CONZELMANN HANS, *An Outline of the Theology of the New Testament*, SCM Press Ltd. Bloomsbury Street London 1976.

CYRAN WŁODZIMIERZ Ks., *Służba jednania. Kapłansko-liturgiczny charakter apostołskiej postugi Pawła według 2 Kor 1-7*, Lublin 1999.

CZERSKI JANUSZ Ks., *Duch Swiety w zyciu Kosciola i wiernych*, w: *SSc* 2(1998), ss. 45-60.

CZERSKI JANUSZ Ks., *Wolnosc chrzescijanska w listach do Koryntian*, w: *Chrystus i Kosciol - Wybrane teksty Nowego Testamentu*, Feliks Gryglewicz (red.), Lublin 1979, ss. 118-127.

DALBESIO ANSELMO, *Duch Swiety w Nowym Testamencie, w Kosciele, w zyciu chrzescijanskim*, Krakow 2001.

DABEK TOMASZ M., *Duch Święty sprawca Nowej Ewangelizacji*, w: *Duch Święty i Jego obecność w Kościele. Program duszpasterski na rok 1997/98.*, E. Szczotok A. Liskowacka (red.), Katowice 1997, ss. 225-241.

DABEK TOMASZ M., *Nowe życie chrześcijanina*, Kraków - Tyniec 1998.

DABEK TOMASZ M., *Prawo Ducha, które daje życie w Chrystusie Jezusie, wyzwoliło nas spod prawa grzechu i śmierci (por. Rz 8,2)*, w: *AnCrac 26*, Kraków 1994, ss.173-190.

DABEK TOMASZ M., *Związek miłości z Duchem Świętym w Piśmie Świętym Nowego Testamentu*, Kraków 1993.

FITZMYER JOSEPH A., *Teologia św. Pawła*, w: *Katolicki komentarz biblijny* (tyt. oryg. *The New Jerome Biblical Dictionary*), Raymond E Brown. Joseph A. Fitzmyer Roland E. Murphy (red. nauk. wyd. oryg.) Waldemar Chrostowski (red. nauk. wyd. polskiego), Warszawa 2001, ss. 2132-2183.

HAREZGA STANISŁAW, *Uświęcająca moc Ducha Świętego wewnątrz wspólnoty Kościoła*, w: *Duch Święty i Jego obecność w Kościele. Program duszpasterski na rok 1997/98.*, E. Szczotok A. Liskowacka (red.), Katowice 1997, ss. 33-50.

HOMERSKI JOZEF, *Duch Święty w Listach Pawłowych*, w: *Duch, który jednoczy. Zarys pneumatologii*, pr. zb., Marek Marczewski (red.), Lublin 1998, ss. 59-72.

INLENDER BOGUSŁAW, *Życie w Duchu Świętym*, w: *Napełnieni Duchem Świętym*, pr. zb., Poznań 1982, ss.170-189.

JANKOWSKI AUGUSTYN, *Duch Dokonawca. Duch Święty u kresu dzieła zbawienia według Nowego Testamentu*, w: *Duch Święty i Jego obecność w Kościele. Program duszpasterski na rok 1997/98.*, E. Szczotok A. Liskowacka (red.), Katowice 1997, ss. 63-75.

JANKOWSKI AUGUSTYN, *Duch Dokonawca - Nowy Testament o posłannictwie eschatologicznym Ducha Świętego*, (AL 8), Katowice 1983.

JANKOWSKI AUGUSTYN, *Duch Jezusa Chrystusa*, w: *Napełnieni Duchem Świętym*, pr. zb., Poznań 1982, ss. 25-51.

JANKOWSKI AUGUSTYN, *Duch Odnawiciel. Szczególny aspekt eschatologicznego posłannictwa Ducha Świętego*, w: *AnCzac IV*, Kraków 1972, ss. 125-145.

JANKOWSKI AUGUSTYN, *Duch Ojca – Duch Syna*, w: *Znak* nr 244, 26 (1974), ss. 1227-1238.

JANKOWSKI AUGUSTYN, *Duch Święty a zmartwychwstanie ciała*, w: *CzStTeol I* (1973), ss.63-75.

JANKOWSKI AUGUSTYN, *Duch Święty w dziejach zbawienia (Spiritus Sanctificator)*, w: *Materiały z kursów homiletyczno-katechetyczno-liturgicznych 1972 -1974*, Waldemar Wojdecki (red.), Warszawa 1979, ss. 227-245.

JANKOWSKI AUGUSTYN, *Duch Święty w Nowym Testamencie. Zarys Pneumatologii Nowego Testamentu*, wyd. III, Kraków 1998.

JANKOWSKI AUGUSTYN, *Dwie świątynie Ducha Świętego według Listów Pawłowych*, *RBL* 51(1998), ss. 17-29.

JANKOWSKI AUGUSTYN, *Działanie Ducha Świętego na Kościół i wierzących według Św. Pawła*, w: *Kościół w świetle Biblii*, Jan Szlaga (red.), wyd. I, Lublin 1984, ss. 121-133.

JANKOWSKI AUGUSTYN, *Od Ducha Jahwe do Ducha Parakleta*, w: *RBL* 30(1977), ss. 54-65.

JANKOWSKI AUGUSTYN, *Sens trzech przenosi Pawłowych: „pierwsze dary” - „zadatek” - „pieczętowanie” (Rz 8,23; 2 Kor 1,22; 5,5; Ef 1,13n; 4,10)*, w: *SSH-T* 4(1971), ss. 23-37.

JANKOWSKI AUGUSTYN, *Spiritus Consummator czyli ostateczne zadanie Ducha Świętego*, w: *Napełnieni Duchem Świętym*, pr. zb., Poznań 1982, ss. 190-202.

JANKOWSKI AUGUSTYN, *Spiritus Consummator. Duch Święty w dziele zbawienia wg. Pisma Świętego*, w: *AK* 65 (1973), ss. 25-36.

JANKOWSKI AUGUSTYN, *Święta czynność głoszenia Ewangelii Bożej (Rz 15,16)*, w: *Communio* 2(1982), ss. 3-12.

JASINSKI ANDRZEJ, *Powołani do wolności*, w: *Dojrzałość chrześcijańska - Homo medians* 11, Słomka Walerian Nowak Antoni Jozafat (red.), Lublin 1994, ss. 277-285.

JEZIERSKA EWA JOZEFA, *Chrzest jako śmierć i zmartwychwstanie z Chrystusem w ujęciu Św. Pawła*, w: *Coloquium Salutis - Wrocławskie Studia Teologiczne*, nr 18-19(1986-1987), ss. 142-157.

JEZIERSKA EWA JOZEFA, *Przemieniamy się w Jego Obraz (2 Kor 3,18)*, w: *RBL* 39(1986), ss. 112-120.

JEZIERSKA EWA JOZEFA, „*Ten, co wskrzesi Chrystusa Jezusa, przywróci do życia wasze śmiertelne ciała...*” /Rz 8,11/: *Zmartwychwstanie wiernych z Chrystusem w czasach ostatecznych w ujęciu Św. Pawła*, w: *Coloquium Salutis - Wrocławskie Studia Teologiczne*, nr 16, Wrocław 1984, ss. 217-231.

KARWACKI ROMAN, *Znaczenie słowa pneumatologiczny*, w: *Studia Podlaskie* 9(1994), nr 2, ss. 151-166.

KECK LEANDER E., *Paul and His letters*, Proclamation Commentaries. The New Testament Witnesses for Preaching - Gerhard Krodel (editor), Philadelphia/Pennsylvania 1979.

KUDASIEWICZ JOZEF, *Odkrywanie Ducha Świętego*, Kielce 1998.

KUDASIEWICZ JOZEF, *Rola Ducha Świętego w dziejach zbawienia*, w: *MPWB VI*, Lech Stachowiak Ryszard Rubinkiewicz (red.), Lublin 1983, ss. 61-79.

KUMMEL WERNER GEORG, *Theology of the New Testament. According to Its Major Witnesses Jesus - Paul - John*, SCM Press Ltd.

LANGKAMMER HUGOLIN, *Etyka NT*, Wrocław 1985.

LANGKAMMER HUGOLIN, *Pneumatologia biblijna (ruah-pneuma)*, (Opolska Biblioteka Teologiczna 27), Opole 1998.

LANGKAMMER HUGOLIN, *Teologia Nowego Testamentu, cz.2 – Paweł, List do Hebrajczyków*, wyd. I, Wrocław 1984.

LAURENTIN RENE, *Nieznany Duch Święty (Odkrywanie Jego doświadczenia i Jego Osoby)*, wyd. I, Kraków 1998.

LYONNET STANISLAS, *Obecność Chrystusa i Jego Ducha w człowieku*, Conc 6-10 (1969), Poznań-Warszawa 1970, ss. 294-303.

ŁACH JAN, *Owoce Ducha jest miłość (Ga 5,22)*, w: *Communio* 15(1995), nr 5(89), ss. 28-35.

MCDONNELL KILIAN MONTAGUE GEORGE T., *Inicjacja chrześcijańska a chrzest w Duchu Świętym (Świadectwo z pierwszych osmiu wieków)*, Kraków 1997.

MONTAGUE GEORGE T., *The Holy Spirit. Growth of a Biblical Tradition. A commentary on the Principal Texts of the Old and New Testaments*, New York/Paramus/ Toronto 1976.

MUSZYŃSKI HENRYK, *Gdzie duch Pański – tam wolność (2 Kor 3,17)*, w: *Agnus et Sponsa*, Tomasz M. Dabek Tomasz Jelonek (red.), Kraków 1993, ss. 222-233.

ORDON HUBERT, *Duch Święty w NT jako moc i osoba*, w: *Duch Święty - Duch Boży (MPWB VII)*, Lech Stachowiak Ryszard Rubinkiewicz (red.), Lublin 1985, ss. 81-88.

PERZ ZYGMUNT, *Nauczyciel i Przewodnik*, w: *Napełnieni Duchem Świętym*, pr. zb., Poznań 1982, ss. 154-169.

POUDRIER ROGER, *Tchnienie życia - Duch Święty w Biblii*, Częstochowa 1998.

ROMANIUK KAZIMIERZ, *Soteriologia Św. Pawła*, Wrocław 1983.

ROMANIUK KAZIMIERZ, *Zasady nowego życia. Zarys teologii moralnej Św. Pawła*, w: *MPWB III*, Stanisław Łach Marian Filipiak Hugolin Langkammer (red.), Lublin 1978, ss. 203-239.

SCHELKLE KAROL HERMAN, *Teologia Nowego Testamentu, cz. 2 - Bog był w Chrystusie*, wyd. I., Krakow 1985.

STEPIEN JAN, *Przybrane synostwo Boze w Rz 7-8*, w: CT 55 (1985) nr 2, s. 21-27.

STEPIEN JAN, *Teologia Swietego Pawła. Człowiek i Kościół w zbawczym planie Boga*, Warszawa 1979.

STUBENRAUCH BERTRAND, *Pneumatologia - Traktat o Duchu Swietym*, Krakow 1999.

SULLIVAN F. A., *Charyzmaty i odnowa charyzmatyczna. Studium biblijne i dogmatyczne*, Warszawa 1992.

TOBIN THOMAS H., *The Spirituality of Paul*, Message of Biblical Spirituality 12, Michael Glazier Wilmington, Delaware 1987.

WŁODARCZYK STANISŁAW, *Niektóre aspekty myśli teologicznej Sw. Pawła i Sw. Jana*, w: CzStTeol 3(1975), ss. 343-353.

ZIAJA KRYSZTOF, *Terminologia i symbolika Ducha Swietego w Nowym Testamencie*, w: SSc Rok 2/1998 nr 1, ss. 37-43.

ZDZIARSTEK WOJCIECH STANISŁAW, *Chrystianologia Sw. Pawła*, t.1 Aspekt ontyczny, wyd. I, Krakow 1989.

ZYCHLINSKA BERNADETTA, *Ojcostwo Boga wzgledem Jezusa Chrystusa i ludzi w listach sw. Pawła*, w: RBL 52(1999), ss. 33-44.

VI. LITERATURA UZUPEŁNIAJACA

CANTALAMESSA RANIERO, *Nasze życie poddane Chrystusowi*, Krakow 1995.

GNILKA JOACHIM, *Paweł z Tarsu. Apostoł i świadek*, Krakow 2001.

JELONEK TOMASZ, *Napełnieni Duchem Świętym. Materiały na temat Ducha Świętego*, Krakow 1999.

JELONEK TOMASZ, *Wprowadzenie do Listów Św. Pawła*, Krakow 1998.

KASŁOWSKI PIOTR, *Działanie Ducha*, w: *Przegląd Powszechny* 5/933/99, ss. 140-55.

KUMMEL WERNER GEORG, *Introduction to the New Testament*, SCM Press Ltd., Bloomsbury Street London.

LANGKAMMER HUGOLIN, *Wprowadzenie do Ksiąg Nowego Testamentu*, wydanie poszerzone, Wrocław 1990.

NIEMIRSKI ZBIGNIEW, *Listy pawłowe oraz List do Hebrajczyków – wprowadzenie*, Radom 1996.

ORDON HUBERT, *Teologia Św. Pawła w zarysie*, w: *Wstęp do NT*, Ryszard Rubinkiewicz (red.), Poznan 1996, s. 421-425.

PACIOREK ANTONI, *Paweł Apostoł - Pisma*, cz. 1, *Academica* 28, Tarnow 1997.

PACIOREK ANTONI, *Paweł Apostoł - Pisma*, cz. 2, *Academica* 31, Tarnow 1997.

PERRIN NORMAN DULING DENNIS C., *The New Testament. An Introduction. Proclamation and Parenesis, Myth and History.*, Second Edition, Harcourt Brace Jovanovich Publishers, New York 1980.

PRADO-FLORES JOSE H., *Sekret Pawła (Zawodnik Jezusa Chrystusa)*, wyd. I, Łodz 1996.

ROETZEL CALVIN J., *The letters of Paul. Conversations in context.*, Second Edition, John Knox Press, Atlanta 1982.

ROMANIUK KAZIMIERZ ks., *Zagadnienia wybrane z introdukcji szczegółowej do listów św. Pawła*, Sprawy biblijne – Zeszyt XXVI, Poznań 1980.

RUBINKIEWICZ RYSZARD (red.), *Wstęp do Nowego Testamentu*, Poznań 1996.

SKRZYP BENITA, *Misja Ducha Świętego w Królestwie Bożym Nowego Przymierza*, Kraków 2001.

SZLAGA JAN, *Pneumatologia biblijna – świadectwo Ducha Świętego o sobie samym*, w: *Ducha nie gascie. W stronę wielkiego jubileuszu 2000*, Dec Ignacy (red.), Sympozja i sesje 5, Wrocław 1998.

SZYMANEK EDWARD, *Wiara darem Bożym w nauce Św. Pawła*, w: *RBL 35(1982)*, ss. 176-186.

SZYMANEK EDWARD, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990.